

ОДБРАНА

Година XIII ■ Број 285 ■ 1. август 2017. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

СРПСКИ РАКЕТАШИ
НА „ШАБЛИ”

НЕ ЗНАЈУ ЗА ПРОМАШАЈ

ВАНРЕДНЕ СИТУАЦИЈЕ У РЕГИОНУ

ГЕОПОЛИТИКА ЛОКАЛНИХ ПОЖАРА

Едиција ВОЈВОДЕ

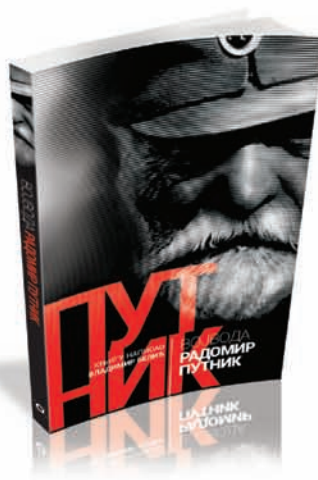
Велике годишњице су и велика подсећања, хоризонтални пресеци наше сопствене историје. Годишњица Великог рата вратила нам је у живу интересовања многе историјске личности тог периода. Биографије славних српских војвода исписују најсветлије странице наше војне и свеколике историје.

ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ

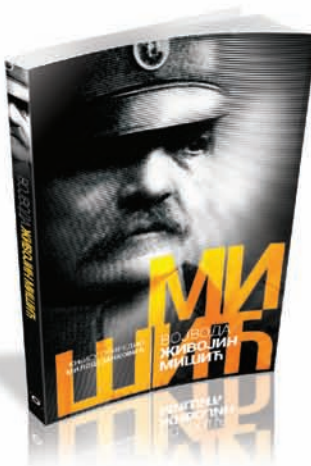
Томислав Гаврић,
Драган Симовић
Броширано,
ф. 13×20, 140 стр.
шифра: 111347
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА РАДОМИР ПУТНИК

Владимир Белић
Броширано,
ф. 13×20, 142 стр.
шифра: 111348
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА ЖИВОЈИН МИШИЋ

Милош Јанковић
Броширано,
ф. 13×20, 152 стр.
шифра: 111349
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА СТЕПА СТЕПАНОВИЋ

Е. Белић
Броширано,
ф. 13×20, 186 стр.
шифра: 111350
цена: 396,00
са попустом: 297,00

НОВО

СРБИ – РУСКИ ВОЈНИ ЗАПОВЕДНИЦИ ОД ВРЕМЕНА ПЕТРА ВЕЛИКОГ ДО ОКТОБАРСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ

Душан Бабац
Броширано, ф. 21×24,
208 стр.
шифра: 111345 цена:
990,00

са попустом: 693,00

Душан Бабац обрађује тему српско-руских војних односа на специфичан начин: дајући биографије појединаца – Срба на војној служби у Руској империји. Посебну пажњу аутор је посветио столећу од Петра I до Александра I, блиставом по руску војну славу. Од одређивања руских граница са Кином до победничког уласка руске војске у Париз, учешће српских официра у руској војсци на истакнутим командним положајима није промакло погледу марљивог истраживача. Обнављањем српске државности почетком 19. века долази до смањивања броја српских досељеника у Русију, али су појединци и њихови потомци учествовали и даље у значајним догађајима руске војне историје, све до краја династије Романов.

ОДБРАНА

НОВО

ПРЕЖИВЕТИ У ПРИРОДИ 2

Звонимир Пешић
Броширано,
ф. 11×20, 214 стр.
шифра: 111367
цена: 440,00

Књига нас „наоружава“ знањима и вештинама неопходним за лакше сналажење у непредвиђеним ситуацијама, као што су мећаве, олује, поплаве, губитак оријентације. Кретање у беспућу и гашење жеђи у природи, није исто као у урбаној средини, и то треба научити, једнако као и начин дозивања помоћи применом међународних сигнала без средства за одржавање везе. Писана једноставно и разумљиво, ова књига представља ризницу знања и искуства, иронично, све потребнијег у савременом свету. Књига је други део трилогије заједничког назива „Преживети у природи“. Први део, „Преживети у природи 1 – опстанак, опрема, смештај“, нуди практичне и проверене савете о томе како опстати, како се опремити, и како себи наћи или подићи смештај у разним суровим условима, у којима је човек одвојен од цивилизације, док други део помаже у ситуацијама када је потребно оријентисати се, кретати се у правом смеру и сигнализирати у природи.

ОДБРАНА

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традицију „Ратника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапанџин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, капетан

Уредници

Мира Швелић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић
Владимир Вуштић
Мирјана Крстовић, поручник
Биљана Миљић

Стални сарадници

др Себастијан Балаш, др Славиша Влачић,
Милосав Ц. Ђорђевић, др Милан Мијалковски,
др Зоран Миладиновић, др Миљан Милкић,
Будимир М. Попадић, Милош Стругар,
Никола Остојић, Александар Раљић, Бојан Рајић,
Вада Ристић, Милена Милетић, Александар Киш

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (диковни уредник)
Станислава Струњаш (техничка уредница)

Фотографија

Даримир Банда, Душка Стефановић, Јово Мамула
(фото-репортери)

Језички редактори

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски,
Јелица Живановић

Коректор

Слађана Ђрба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765

Преплата 3241-009; 3201-995; 23-995

Продаја 3201-810; 3241-254; 23-810

ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19
odbrana@mod.gov.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs
www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Преплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РЦ
месечно 160 динара. За претплатнике преко
Поштанске штедионице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд
ISSN 1452-2160
Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 285

ПРИПАДНИЦИ 250.
РАКЕТНЕ БРИГАДЕ
ЗА ПВД НА ГАБАЉУ
У БУГАРСКОЈ

Снимио
Јово МАМУЛА

СПЕЦИЈАЛНИ
ПРИЛОГ 173

КРИПТОГРАФИЈА
КРОЗ
ВЕКОВЕ

СПЕЦИЈАЛНИ
ПРИЛОГ 174

КАРАБОРБЕ ОД
БЕСМРТНОСТИ ДО
ЗАБОРАВА

Свечаност поводом
завршетка школовања
официра бз. класе КШУ

ДОСТОЈНИ
СЛАВНИХ
ПРЕДАКА

12

18

Српски ракеташ
на „Шабли“

НЕ ЗНАЈУ
ЗА ПРОМАШАЈ

Жене у свемирским
програмима

ЈЕДНА
ПОТИСНУТА
ИСТОРИЈА

34

Отворена изложба „Светлост,
сенке и одсјаји“
у Дому Војске Србије

УТКАНИ
ИНТИМНИ
ОСЕЋАЈИ
И ЕМОЦИЈЕ

42

10 Проф. др Вељко Бурић Мишина,
директор Музеја жртава геноцида
ЧУВАРИ СЕЋАЊА

14 Ванредне ситуације у региону
**ГЕОПОЛИТИКА
ЛОКАЛНИХ
ПОЖАРА**

26 „Saber Guardian 17 – MASCAL”
**ОДГОВОР
НА ИЗАЗОВЕ
У РЕГИОНУ**

30 Годину дана Заједничких снага
Војске и МЧП-а
**ЕФИКАСАН ОДГОВОР
НА МИГРАНТСКУ
КРИЗУ**

40 Сарадња Министарства одбране
Србије и Министарства спољних
послова Чешке
**ЕКСПЕРТИ
У СЛУЖБИ МИРА**

44 Војне параде (3)
**МОЋНА АРМИЈА
СНАГА СУВЕРЕНИТЕТА**

У овом броју...

Припадници 250. ракетне бригаде за противваздухопловна дејства Војске Србије, са колегама из Бугарске армије, још једном су успешно извршили бојево гађање циљева у ваздушном простору ракетним системима на полигону „Шабла” у Републици Бугарској. Осим провере оспособљености, циљ гађања био је и разбијање психолошке баријере која прати доживљај лансирања.

Као и претходних година, тежило се да се састав послуга и посада не понавља и да што више људи учествује у лансирању и лично га доживи. Гађање на том полигону један је од најважнијих датума у календару српских ракеташа, а о значају који том догађају придају и припадници Бугарске армије сведочи и присуство председника Републике Бугарске Румена Радева. Новинари и фото-репортери „Одбране” доносе ексклузивну репортажу с тог јединственог догађаја.

За годину дана од формирања Заједничких снага Војске и Полиције више од 20.000 миграната спречено је да уђе у Србију. Захваљујући раду тих људи у Србији се данас налази свега 5.070 миграната. Србија као ниједна друга земља на мигрантској рути у потпуности контролише кретање миграната, рекао је министар одбране Александар Вулин у обиласку јединица које обезбеђују државну границу.

За разлику од неких држава које су жицом и зидовима покушале да спрече мигранте на путу до развијених европских, „обећаних земаља”, Србија је, јула 2016. године, на „мигрантски изазов деценије” одговорила цивилизовано и достојанствено, чувајући углед својих грађана, али и достојанство невољника који су, бежећи од рата, стигли пред њене границе. О томе како је изгледало ангажовање војника и полицајаца на спречавању илегалних миграција можете читати у новом броју наше новине.

Период између два броја обележило је мноштво међународних активности. Доносимо и извештај с међународне војне вежбе у Румунији, на којој су од 10. до 17. јула учествовали и припадници нашег министарства одбране, а која је за циљ имала развијање интероперабилности и унапређење оперативних способности Балканских војно-медицинских снага.

Пажњи читалаца препоручујемо тему броја – „Геополитика локалних пожара”.

Од почетка јула, десет и по хиљада хектара шума изгорело је у пожарима који су захватили регион. Ватра је била видљива и с Међународне свемирске станице. Показало се, међутим, да се све државе региона не могу саме изборити с том стихијом.

Пожари који су захватили готово читаву јадранску обалу дотакли су и нека веома осетљива (гео)политичка питања, али и вратили на сцену тему стварања неког заједничког центра за брзо реаговање. Ипак, тешко да је та идеја остварива у скорије време. Хоће ли државе Балкана озбиљно схватити лекцију када је реч о реаговању на ванредне ситуације, остаје да се види. ■

МИНИСТАР ВУЛИН У ИЗРАЕЛУ

Министар одбране Александар Вулин састао се 24. јула у Тел-Авиву са израелским колегом Авигдором Либерманом. Двојица званичника сагласила су се да ниво успостављених политичких односа две земље пружа основу за унапређење сарадње и у области одбране. Том приликом потписан је Споразум о међусобној сарадњи министарстава одбране Србије и Израела, што отвара простор за сарадњу у области војног школства и здравства, као и одбрамбених индустрија.

Током посете, министар Вулин обишао је компанију израелске одбрамбене индустрије „Cyberbit“ и Музеј Холокауста „Јад Вашем“. У име припадника Министарства одбране и Војске Србије положио је венац на спомен-обележје жртвама Холокауста. Боравио је и у Старом граду у Јерусалиму и састао се са патријархом јерусалимским Теофилом III. ■

ИСПРАЋАЈ СРПСКИХ МИРОВЊАКА У MINUSCA

У Касарни „Бањица 2“ у Београду 17. јула организован је свечани испраћај шесте ротације контингента Војске Србије у мировну операцију Уједињених нација у Централноафричкој Републици (MINUSCA). Присутствовали су министар одбране Александар Вулин и начелник Генералштаба генерал Љубиша Диковић. Министар одбране захвалио је нашим мировњацима што су „заставу Србије увек носили високо и враћали је часно“, те „показали да је могуће да о малој земљи говоре велики народи“.

У Централноафричку Републику одлази 70 припадника наше војске – 17 официра, осам подофицира, четири професионална војника, 41 цивилно лице, који ће наредних шест месеци у саставу Српске војне болнице бити ангажовани на медицинском збрињавању снага Уједињених нација. Командант српског контингента у MINUSCA биће пуковник Јадранко Јукић, из Школе националне одбране, а командант војне болнице у шестој ротацији пуковник др Зоран Димовић. ■

САСТАНАК МИНИСТРА ОДБРАНЕ СА РУКОВОДСТВОМ „ЈУГОИМПОРТА“

Остању у „Југоимпорту СДПР“, његовим инвестиционим пројектима, те Одбрамбеној индустрији Србије, резултатима и плановима за наредни период, са руководством тог предузећа 19. јула разговарао је министар одбране Александар Вулин. Министар је нагласио да је одлуком Владе издвојено око 49,9 милиона евра инвестиција ради модернизације и унапређења производних и ремонтних капацитета српске одбрамбене индустрије и да се у периоду од 2018. до 2020. очекује годишњи раст продајне способности на око 780 милиона долара.

Руководство „Југоимпорта“ информисало је министра одбране о инвестицијама у Узићима, Великој Плани, Ковачком центру у Ваљеву, као и о ситуацији у осталим ковачким и ливачким капацитетима. Саговорници су се сагласили да је веома значајно даље улагање у фабрику „Утва“ и српску ваздухопловну индустрију уопште. ■

ПОСЕТА КОМАНДИ КОПНЕНЕ ВОЈСКЕ

Команду Копнене војске и Команду Заједничких снага Војске и Полиције у Нишу 27. јула обишао је министар одбране Александар Вулин, у пратњи начелника Генералштаба Војске Србије генерала Љубише Диковића и команданта Копнене војске генерал-потпуковника Милосава Симвића.

Министар Вулин је истакао да Копнена војска није само најбројнији део наше армије, већ и суштина сваке војске. Рекао је да је, по наређењу врховног команданта, Министарство почело да ради на доношењу пакета мера које ће значајно побољшати и поправити материјални положај свих припадника Војске.

– Јачамо нашу армију, опремамо је најсавременијим оружјем, ремонтујемо оно што имамо, али то није довољно и неће бити успешно уколико не будемо имали задовољне, оспособљене војнике, сигурне да су њихове породице добро и да су задовољне – нагласио је министар Вулин.

Генерал Симвић је информисао министра одбране о организацији, ресурсима, размештају и тежишним задацима састава којим командује, и закључио да оперативне способности тог вида омогућавају извршење свих додељених задатака. О стању у зони одговорности Заједничких снага реферисао је командант пуковник Владета Балтић. ■

СУСРЕТ НАЧЕЛНИКА ГЕНЕРАЛШТАБОВА СРБИЈЕ И БиХ

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић састао се средином јула у Бијељини с начелником Заједничког штаба Оружаних снага Босне и Херцеговине генерал-пуковником Антом Јелечом. Двојица генерала разговарала су о достигнутом степену билатералне војне сарадње и могућностима за њено унапређење, посебно у области обуке и коришћења капацитета за обуку.

Према њиховим речима, сарадња Војске Србије и Оружаних снага БиХ је добра и интензивна, посебно у области војног образовања, заједничког учешћа на вежбама, као и у области атомско-биолошко-хемијске одбране. Генерал Диковић је изразио уверење да активна међународна војна сарадња с оружаним снагама земаља у окружењу доприноси развоју добросуседских односа, ствара атмосферу међусобног поверења и јача безбедност у региону. ■

ОБИЛАЗАК КОМАНДЕ РВ и ПВО

Министар одбране Александар Вулин, државни секретар Министарства одбране Александар Живковић и начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић обишли су 21. јула Команду Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране у Земуну. Командант РВ и ПВО генерал-мајор Ранко Живак информисао је министра одбране да су оперативне способности тог састава на потребном нивоу и да обезбеђују извршење свих задатака. Министар Вулин истакао је да ће се у наредном периоду наше ваздухопловство оснажити увођењем нових авиона и противваздухопловних система.

Заменик команданта српског ваздухопловства бригадни генерал Сава Миленковић, који је предводио припаднике 250. ракетне бригаде за ПВД током боравка на полигону „Шабла“, говорио је о припремама, току гађања, значају остварених резултата, као и о сарадњи с припадницима бугарске војске. У име припадника те јединице, поручник Марко Медаровић уручио је министру Вулину Плакету 250. ракетне бригаде за ПВД. ■

ПРОФ. ДР ВЕЉКО ЂУРИЋ МИШИНА,
ДИРЕКТОР МУЗЕЈА ЖРТАВА ГЕНОЦИДА

8 ЧУВАРИ СЕЃАЊА

1. август 2017.

Утврђивање персоналних података жртава у Јасеновцу веома је сложен посао, који би трајао деценијама, а требало би да га обављају историчари, статистичари, демографи, форензичари, археолози... Ако Србија као држава не стане иза једног таквог пројекта, и у будућности ће се понављати оно што је и данас актуелно – да их има у распону од „30 тисућа“, како наводе у Хрватској, до 1,4 милиона, како тврде у Србији.

Музеј жртава геноцида основан је посебним законом 1991, а регистрован 27. јануара 1995. године, ради трајног сећања на жртве које је поднео српски народ, као и Јевреји, Роми и припадници других народа и националних мањина, у Првом и Другом светском рату и током распада СФР Југославије 1991–1999. године. Влада Републике Србије, на седници 20. јула, именовала је за директора те установе дугогодишњег вршиоца дужности др Мишину, који је рођен је 1953. у Косорама код Врлике у Далматинској Загори. У његовој биографији наводи се да је, после гимназије, завршио студије историје на Филозофском факултету у Београду, а докторат „Српска православна црква 1941–1945. године“ одбранио на Филозофском факултету у Новом Саду. Од 1981. до 1997. радио је у Историјском музеју Србије, од 1997. до 2005. на Филозофском факултету у Приштини и Косовској Митровици, од 2005. до 2008. водио је Институт за српску културу у Лепосавићу, а од 2013. године је у Музеју жртава геноцида.

О Након што смо Вас украјинко представили, да читаоцима приближимо и мисију Музеја жртава геноцида.

– Заиста нас много тога заокупља у раду, али нека буде споменуто да су основни задаци Музеја прикупљање, обрада и чување података о појединачним и групним жртвама геноцида и другим чињеницама, принудно расељавање, узимање талаца, одвођење у логор, принудни рад, пљачка имовине, употреба недозвољених средстава у

борби, уништавање и пљачка културно-историјских споменика и добара, као и прикупљање, обрада и чување грађе о злочинима геноцида, њиховим извршиоцима, али и спасиоцима жртава. Утврђујемо и обележавамо места страдања, обезбеђујемо коришћење културно-историјске грађе и сазнања у културне, образовне, васпитне и информативне сврхе, и ради свега наведеног сарађујемо са сродним институцијама у земљи и иностранству. Посебан сегмент нашег рада чини организовање стручних и научних скупова посећених сећању на злочине геноцида.

О „Српске жртве геноцида“ не могу се поимајати мимо приче о Концентрационом логору Јасеновац из времена Независне Државе Хрватске, који представља значајну тему бројних истраживача.

– О Јасеновцу је до сада објављено више од 3.000 наслова на бројним језицима, а уз спомињање тог стратишта увек следи питање о броју страдалих заточеника. Музеј жртава геноцида развија своју методологију истраживања, засновану на искуствима сродних институција. Наш спољни сарадник Душан Никодијевић, дипломирани историчар, запослен у Народној библиотеци Србије, већ трећу годину ради на пројекту под радним насловом „Бројеви жртава у концентрационом логору Јасеновац према исказима преживелих сведока“. До сада је објављено сва објављена сведочења за 1941. и 1942. годину, која можете наћи на веб-сајту Музеја жртава геноцида, из којих се може сазнати да је током 1941. у Јасеновцу убијено између 5.169 и 6.142 заточеника, док подаци за 1942. говоре да је минималан

број жртава масовних злочина 53.751, а максималан 112.308, и то без жртава из логора Стара Градишка.

О Хрватска меморијална усјанова у Јасеновцу располаже са око 84.000 имена страдалих?

– За нас тај број није веродостојан. Музеј жртава геноцида има податке о знатно већем броју жртава. Да бисмо приказали делић материјала који мора да се користи у истраживањима, у последњем годишњаку објавили смо саслушање римокатоличког свештеника Јураја Паршића, обављено у јуну 1945, који је три и по године као жупник служио у селу Јасеновац. Он је исповедао злочинце, венчавао их, јео и пио са усташама и обичним сељанима. Вредно је помена да је одређена сазнања помињао у писмима свом надређеном надбискупу, односно надбискупу загребачком Алојзију Степинцу. Ту спомиње да му је, касније убијени, усташа Марин Јурчев рекао да је до августа 1943. у Јасеновцу и у логору Крапље убијено око 500 хиљада људи.

О Након вишегодишњег лиценцирања бројем страдалих, када ће се знати веродостојни подаци?

– Утврђивање персоналних података жртава веома је сложен посао и траје деценијама, а требало би да га обављају историчари, статистичари, демографи, форензичари, археолози... Ако Србија као држава не стане иза једног таквог пројекта, у будућим временима само ће се понављати оно што је до данас речено. Страдало је људи у распону од „30 тисућа“, како наводе у Хрватској, до 1,4 милиона, како тврде у Србији!

Q Један од пројеката којим се бавите је управо пројекат „Жртве рата 1941–1945“?

– Реч је о ревизији Пописа „Жртве рата 1941–1945“ из 1964. године. Циљ пројекта је поименично утврђивање жртава Другог светског рата са пуном идентификацијом, без обзира на националну, верску, етничку, идеолошку и војноформацијску припадност. Други важан пројекат је истраживање злочина геноцида у оружаним сукобима на просторима друге Југославије. То су оружани сукоби од 1991. до 1995. године, НАТО агресија на Савезну Републику Југославију и сукоби на Косову и Метохији.

Q Један од сегмената вашег рада је организовање и, да тако кажемо, суорганизовање изложби, научних скупова, али и објављивање зборника и монографија.

– Наше изложбе биле су постављене у градовима широм Србије, Ре-

публике Српске, Црне Горе, у Италији. Неке од њих су „Били су само деца, Јасеновац гробница 19.432 девојчице и дечака“, „Истина – Косово и Метохија“, „Страдање Срба под окупацијом на Косову и Метохији 1941–1944“, „Губим невино свој живот због неваљали’ и проклети’ људи“, „Први дан Великог рата“, „Р. А. Рајс – сведочанство о великом злочину“, „Албанска голгота“, „Белези великих злочина“... Такође, у протекле две деценије Музеј је објавио око 40 наслова, међу којима посебно место имају зборници радова. Сваке године 22. априла, на Дан сећања на пробој последњих заточеника из концентрационог логора Јасеновац 1945. године, представљамо програме рада за наредну годину и наша издања, од којих посебно место заузима „Годишњак за истраживање геноцида“.

Q Посебна активност Музеја жртва геноцида огледа се у припремама и продукцији документарних филмова који се баве темама везаним за вашу основну делатност...

– У оквиру обележавања 75. годишњице почетка рата у Краљевини Југославији и велике трагедије које је задесила српски народ, Музеј је припремио дугометражни документарни филм „Пакао Независне Државе Хрватске“. Такође, поводом немачко-хрватске офанзиве на Козару и Просару у лето 1942, завршавамо филм о концентрационом логору Сајмиште код Земунa („Judenlager Semlin – Anhaltelager Semlin“). Жеља нам је да наредне године радимо филм „Жртве српског народа у Великом рату“. Прилика је да споменем да у реализацији пројекта сарађујемо и размењујемо искуства са музејима, институцијама и појединцима у земљи и свету, као и са земљама у окружењу. Са Музејем „Јад Вашем“ у Јерусалиму сарађивали смо у организацији научног скупа „Холокауст у окупираној Југославији“ 2006. године, као делу пројекта студијске посете кустоског тима Музеја жртава геноцида и других стручњака за Холокауст из Србије Музеју „Јад Вашем“ у Јерусалиму. Такође, сарадњу смо оства-

рили с Музејем Холокауста у Вашингтону, Визенталовим центром у Јерусалиму, Шоа центром у Лос Анђелесу, „Dokumentationsarchiv des Österreichischen Widerstandes“ из Беча, Документационим центром за прикупљање грађе о ратним сукобима 1991–1995. године из Бања Луке, Документационим центром „Веритас“ из Београда, Музејем Републике Српске из Бања Луке, Хрватским институтом за повијест из Загреба и другим еминентним институцијама. Посебну врсту сарадње Музеј остварује са националним невладиним организацијама које се баве сећањем на страдања српског народа. Имамо вредне збирке и фондове, као и солидну тематску библиотеку са 6.500 наслова.

О Да ли је недостижан одговарајућег нивоа највећи проблем са којим се суочавајте?

– Истина је да Музеј нема одговарајући изложбени простор. Трагајући за оптималним решењем, покренули смо акцију трајне „меморијализације“ Старог сајмишта. При крају је писање последње верзије закона који обезбеђује такво решење, а ми очекујемо његово усвајање ове јесени. Меморијални центар треба да се састоји од више институција које би биле смештене под једним „кровом“, док би Музеј, у оквиру те нове установе, требало да има посебан значај, па планирамо да за две године прерасте у Институт за истраживање геноцида, у прву институцију те врсте у овом делу Европе.

О Иако Музеј жртва геноцида постоји више од две деценије, чини се да се о њему не зна довољно...

– Нисмо били довољно присутни у медијима у Србији. Значајан помак десио се ове године. Наиме, почетком 2015. на Радио-телевизији Србије емитоване су две од четири планиране епизоде о делатностима Музеја, у режији Радета Московлића. Пре неколико месеци, на истом програму, о нама је било речи у емисији „Квадратура круга“, у три наставка, а посебно ме-

сто у обликовању садржаја прилога имали су радници Музеја. Материјал којим располажемо „видљив“ је у бројним телевизијским емисијама емитованим у Србији и Републици Српској. Музеј жртва геноцида се изборио и за одговарајуће место у музеологији, знатно је проширио своју делатност, и материјалом којим располаже, знатно је помогао сродним институцијама и појединим медијима из Србије, Републике Српске, Израела, Француске... Све наше активности ваши читаоци могу пратити на нашој веб-презентацији.

О Да се вратимо на Ваше научно интересовање, које је године и чија је основна тема новија историја српског народа, посматрана кроз судбину Српске православне цркве.

– У том контексту можда је занимљиво да се осврнемо на недавне разговоре представника Римокатоличке и Српске православне цркве о месту и улози надбискупа Алојзија Степинаца, чија је једна од важнијих тема требало да буде прекрштавање православних Срба, јер је реч о „верском геноциду“ у коме је надбискуп Степинац имао знатног удела. Мислим да је требало изборити вишегодишње разговоре са отварањем архивских фондова у којима би учествовали наши еминентни историчари. Лично сам именован за члана консултативног тима наших архијереја, али се на том месту нисам дуго задржао, можда зато што се нисам уклапао у унапред задати циљ. Надбискуп Степинац је блаженик, а преостао је још један корак до проглашења за свеца. Тим чином заокружиће се национална интеграција Хрватства. Посвећење има, међутим, и други циљ – то би могао бити увод у беатификацију папе Пија XII и тоталну ревизију историје Независне Државе Хрватске.

О Једна од тема којом се, у шом контексту, бавите, јесте и еванђуални долазак папе Фрање у Србију.

– Истина. Долазак папе у Србију је тема о којој одавно расправљамо. За њено добро разумевање, неопходно је познавати односе сестринских православних цркава, схватати геополитичку улогу цариградског патријарха и његову зависност од најважнијих чланица НАТО-а, као и углед и величину Руске православне цркве. О позивању папе мислим да би наша Црква требало да разговара са руским патријархом, нарочито због његовог сусрета са папом на Куби. Опште расположење верног народа у Српској православној цркви, кад је реч о доласку папе у Београд, у великом проценту је негативно. Чини ми се да би један од услова позива требало да буде папина молитва на хумкама у Јасеновцу. Уосталом, блаженопочивши патријарх Герман Ђорић 1984. године у Јасеновцу, на освећењу храма обновљеног на темељима цркве коју су усташе сравниле 1941, изговорио је заветне речи: „Браћо, да праштамо – морамо! Да заборавимо – не смемо!“

О Јасеновац је ипак један од темеља наших односа са Хрватима у будућим вековима?

– Српски народ, који је чинио готово трећину становништва у Независној Држави Хрватској, доживео је тих година такве страхоте да се од њих никада неће опоравити. У тој држави на делу је била политика да једну трећину Срба треба протерати, другу побити, трећу прекрстити, док би остатак представљао зло сећање. Комунистичка политика није дозвољавала истраживања размера затирања Српства, без обзира на то да ли се ради о броју побијених људи, порушених храмова, одузете имовине, уништењу културно-историјског блага. И мада је Независна Држава Хрватска нестала са географске карте маја 1945, знатан део њене политике према Српству окончан је августа 1995. године. Тако данас Срба у Хрватској има толико да њихов број представља само сећање на њих! ■

Владимир ВЈЕШТИЋ

СВЕЧАНОСТ ПОВОДОМ ЗАВРШЕТКА ШКОЛОВАЊА ОФИЦИРА 63. КЛАСЕ КШЧ

Ви сте потомци српске војске, Војске Србије, чији су официри увек, у свим ратовима, показивали не само да су стручни и обучени, па чак ни само да су храбри, већ да су честити и хумани људи који су туђу муку разумели, а вредност свог народа никада никоме нису допустили да умањи и унизи – нагласио је министар одбране Александар Вулин

Свечаност поводом завршетка школовања официра 63. класе Командно-штабног усавршавања Школе националне одбране одржана је 14. јула код Споменика незнамном јунаку на Авали.

Министар одбране Александар Вулин уручио је официрске бодуже тројци прворангираних официра, а начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић уверења о стеченом звању командно-штабног официра полазницима 63. класе.

Министар Вулин је, честитајући официрима на свему што су научили и показали, рекао да су српски официри потомци „оне војске која је испред себе имала само једну реч, због које живи и због које постоји“.

– Слобода. Српска војска може да се опише као и њен народ само

једном речју – слобода. И зато када кажемо да смо војно неутрални, не мислимо да је то било какво оправдање и изговор да се не сврстамо када наиђу времена зла, већ је то порука целом свету да ћемо зло препознати и са њим се борити где год га видимо и упознамо, да никада од зла нећемо окренути главу, али исто тако да никада нећемо дозволити да се другим народима чини оно што су други чинили нама. Да се никада мањима и слабијима од нас не учини оно што су већи и моћнији чинили нама. То је за нас војна неутралност и политика коју је формулисао и наредио врховни командант наше армије председник Републике Александар Вучић, државно руководство и читав народ – истакао је Вулин.

Вредности које треба да следимо

Он је поручио да „стојимо у сенци великог и славног споменика који се не диже да би се крајолик учинио лепшим или да би се брдо учинило вишим“.

– Споменици се дижу да бисмо знали које вредности ми, потомци оних који су за овакве споменике дали своје животе, морамо да следимо. Вредности које нас чине онаквим какви јесмо. Вредности због којих је српски народ цењен и поштован докле год се чује његово честито име. Зато данас, стојећи у сенци овог споменика, подсећамо једни друге, а посебно вас официре, да сте потомци не обичне војске, не војске као сваке друге, ви

ДАКА

сте потомци српске војске, Војске Србије, чији су официри увек, у свим ратовима, показивали не само да су стручни и обучени, па чак ни само да су храбри, већ да су честити и хумани људи који су туђу муку разумели, а вредност свог народа никада никоме нису допустили да умањи и унизи – нагласио је министар одбране.

Према његовим речима, српска војска никада није могла јасно да се одреди и да разликује где престаје војска, а где почиње народ.

– Ово је војска израсла из народа и због народа, и никада није окренула главу од његових патњи, нити пропустила да буде уз њега, са њим. Стојимо данас у сенци великих предака, уплашени једино од могућности да не будемо достојни њихове успомене. Али ја вас гледам и знам да српски официр не може да буде мањи него што је био његов прадеда или чукундеда, не док стоји у сенци овог споменика и испод заставе коју воли више од свега – рекао је министар одбране.

Надахнути јунацима српске војске

Начелник Школе националне одбране пуковник проф. др Мирослав Талијан нагласио је да постигнуће 63. класе сведочи да наша држава и наш народ имају квалитетно и ефикасно војно школство које уз помоћ Министарства одбране и Војске Србије представља „темељ и гарант успешног извршавања мисија и задатака наше војске, а тиме и заштите националних интереса Републике Србије“.

– Уверен сам да ће и ова генерација командно-штабних официра, надахнута традицијом знаних и незнаних јунака српске војске, са усвојеним знањем и вештинама, као и са већ освечаним вредносним оријентацијама, успешно закорачити ка врхунцу своје професионалне каријере, бити носилац части, дисциплине, добрих међуљудских односа и поштовања у својим будућим јединицама – истакао је пуковник Талијан.

У име 63. класе присутнима се обратио најбољи у класи мајор Владимир Гајић, који је захвалио свима на пруженој подршци и указаном поверењу.

– Усавршавање преставља прекретницу, не само у нашим каријерама, него и у нашим животима. Пут којим је било неопходно проћи како бисмо даље напредовали и како бисмо се оспособили за обављање одговорних дужности у Министарству одбране и Војсци Србије, дао нам је драгоцену могућност да постанемо још бољи, спретнији и мотивисанији официри, спремни да се ухватимо у коштац са најозбиљнијим изазовима – нагласио је мајор Гајић.

Свечаности су присуствовали и изасланик председника Републике Србије Никола Селаковић, представници Министарства одбране и Војске Србије, породице, родбина и пријатељи официра 63. класе КШУ. ■

Сања АНЂЕЛКОВИЋ
Снимио Игор САЛИНГЕР

Ванредне ситуације у региону

Геополитика ЛОКАЛНИХ ПОЖАРА

Пише Милена МИЛЕТИЋ

Од почетка јула, десет и по хиљада хектара шума изгорело је у пожарима који су захватили регион. Ватра је била видљива и с Међународне свемирске станице. Плануло је и у Србији. Осим неколико мањих пожара, као и оног на Ади Хуји, који је могао однети много живота, почетком прошле недеље букнуло је у студеничком крају, али је, на срећу, пламен брзо стављен под контролу.

У региону, цео јули обележен је великом борбом с пламеном. Прво Хрватска, затим Црна Гора, па Босна. И таман су у Хрватској мало сузбили ватрену стихију, пожар с црногорске стране граничне линије између ових земаља прелио се на Конавле. Гори и у Македонији. Показало се да државе региона не могу саме да се изборе са стихијом – Босна је успела сама да сузбије пожаре око

Неретве, али су њени суседи, Хрватска и Црна Гора, морали да затраже помоћ из иностранства.

Уз то, показало се и да нема невоље којој се не може дати нота (гео)политике. Али, док је за неке то само питање односа између балканских земаља и НАТО-а, с једне, а с Русијом, с друге стране, за оне који промишљају, пожари су наметнули два озбиљна питања: како су земље овог дела Европе дошле у ситуацију да не

Страховити пожари који су захватили готово читаву Јадранску обалу дотакли су и нека веома осетљива политичка питања, али и вратили на сцену тему стварања неког заједничког центра за брзо реаговање. Ипак, тешко да је ова идеја остварива у скорије време.

могу без иностране помоћи, и да ли је могуће створити заједнички центар, или можда систем одговора на ванредне ситуације.

Јадран у пламену

Небо црно од димних облака одвојило је Сплит и залеђе од остатка далматинске обале. Заправо, седам мањих пожара у околини овог града и дуж тог дела далматинске обале спојило се у један, упркос напорима ватрогасаца и авијације да зауставе несрећу. Кад је постало јасно да гашење не иде нимало лако, и да се упркос свим напорима ватрене тачке појављују свугде, било је време за државни врх и помоћ из иностранства. Грађани су, у међувремену, замољени да смање употребу воде, да не користе аутомобиле како би возила служби укључених у сузбијање ватре могла несметано да се крећу, те да спусте ролетне... После више дана борбе, у региону Сплита изгубљен је један живот и уништено десетине кућа и аутомобила. Била је угрожена и ракетна база, али су власти грађанима објасниле да су ракете дубоко под земљом, те да нема опасности. Сви локални путеви били су закрчени.

Од почетка овогодишње пожарне сезоне, према подацима 93. ваздухопловне базе Хрватског ратног зракопловства, чије су летелице дејствовале против стихија, избио је чак 81 пожар дуж хрватске обале, од Истре до Конавла – 34 пожара у Шибенско-книнској жупанији, 24 у Сплитско-далматинској, 16 у Задарској, пет у Дубровачко-неретљанској, и по један у Личко-сењској и Истарској жупанији.

С каквом се невољом бори цео регион постало је јасно када је плануло у Црној Гори и Босни и Херцеговини. У Црној Гори, букнуло је у општинама од Никшића до мора и дуж морске обале – Никшић, Даниловград, Подгорица, Бар, Будва, Котор, Херцег Нови, Цетиње. Пожар на полуострву Луштица је, можда, био најгори. А пожар из околине Херцег Новог прешао

је границу и погодио Конавле у Хрватској. Директорат за ванредне ситуације Црне Горе је 24. јула, после вишедневне тешке борбе, прогласио да су пожари стављени под контролу, јер више нису угрожавали куће и људске животе.

Истовремено, плануло је у Херцеговини, око Љубиња, Неретве, на планини Чврсница. У општини Љубиње ватра је захватила око петину територије, а после неколико дана борбе ватрогасаца, цивилне заштите и хеликоптера Оружаних снага БиХ, пожар је стављен под контролу. Гасили су их људи са целе територије БиХ, укључујући и Републику Српску. Миле Међед, први човек цивилне заштите РС, подсећајући да је штета огромна, истакао је главно: „Добро је да није било људских жртава“.

– Највећу интервенцију имали смо на планини Чврсница, код Јабланице, где је у акцију укључено око 150 људи. Махом је све угашено. У међувремену је пала киша па је и то помогло. Ватрогасци, хеликоптери, цивилна заштита, сви смо још на терену. Главно је да није било људских жртава, нити изгорелих кућа. Но, морамо бити спремни за наставак борбе, јер долази нови талас високих температура – каже Фахрудин Соллак, шеф Цивилне заштите БиХ.

У међувремену, почело је да гори и у крају око манастира Студеница. Ватра је прво планула на десетак хектара, а онда се проширила захваљујући јаким ветровима. После три дана борбе, уз помоћ ватрогасаца из Краљева, Ушћа и Рашке и с Копаоника, пожар је стављен под контролу.

У Македонији, код градића Македонски Брод, пожар је захватио 200

хектара борове шуме. Македонске службе за ванредне ситуације реагвале су брзо – са шездесетак људи из тимова за брзи одговор Дирекције за заштиту и спасавање, 20 мештана, неколико ватрогасних кола, два противпожарна авиона „ер трактор“ и два хеликоптера македонске војске успели су стихију да задрже под контролом. Извесно је, међутим, да сви морају остати спремни за брзи одговор, јер топлотни таласи тек следе. Осим тога, чини се да узроци овогодишњих ватри нису баш тако једноставни.

Случај, немар, или нешто треће

Соллак каже да су људи на Балкану „чудно друштво“, можда има и пожара који су избили због високе температуре, али шансе за то су јако мале. Ово што се десило у Босни махом је људска непажња, а понешто је, могуће, и намерно изазвано.

– Истрага је у току, видећемо шта су узроци. Могуће је да има места тези о намерном изазивању. Не могу да коментаришем гласине шта је могло изазвати пожаре у Хрватској, али је мало вероватно да случајно оволико букне дуж целог Јадрана – каже Соллак.

Убрзо су се појавиле многе озбиљније тврдње – да су пожари

избили и на местима где је било покушаја промене намене земљишта из пољопривредног у грађевинско. Промена намене земљишта нигде није јефтин посао, а у Далмацији има много интересената за градњу нових, нарочито луксузних насеља за иностране туристе. Грађани Сплита су чак пријавили да су видели пиромана, и заиста, на локацији на којој је наводни преступник уочен, убрзо се појавио пожар, који је угашен. Шта се од онда сазнало, не знамо, а истрагу поводом овогодишњих ватри тек треба сачекати. То је најавио и хрватски премијер Андреј Пленковић.

Што се Босне тиче, Фахрудин Солак верује да су пожари махом последица ружног понашања у природи, остављања отпада, паљења цигарета итд. Али, помиње и неке друге мотиве – браће црних драгуља овог поднебља, гљива, тј. тартуфа. Да подсетимо, тартуфа има пре свега у Далмацији.

– Нема још доказа да је реч о намерној паљевини, али мораћемо да сачекамо истрагу – каже Солак. На плажи Жањице, на полуострву Луштица, туристи су приметили мушкарца из Пољске, туристу, како потпаљује ватру, и одмах га пријавили. Пољак је ухапшен, а сад је на реду истрага. Слично је и са извесним Албанцем који је недалеко од Улциња палио траву. Таквих дојава и хапшења било је и у околини Сплита.

Оно што је већ сада сасвим јасно је то да барем две државе региона нису биле кадре да саме реше настале неприлике, већ су морале да потраже помоћ у иностранству.

Позив у помоћ

– Ми, за разлику од Хрватске и Црне Горе, нисмо тражили помоћ. С једне стране, БиХ и Албанија још нису чланице тог европског центра за брзе одговоре, па и не можемо да га користимо. С друге, није ни било потребе за помоћи из иностранства, јер смо успели властитим снагама да то решимо – наводи Солак. Али Хрватска и Црна Гора су морале да затраже помоћ.

Хрватска се у почетку ослањала на властите снаге. Тек 18. јула, кад је ватра ушла у Сплит и захватила делове града, хрватска влада је затражила помоћ НАТО-а и Европске уније. Према писању портала „Index.hr“, руски министар за ванредне ситуације Владимир Пушков понудио је помоћ Хрватској, али је влада у Загребу то одбила. Разуме се, остала је отворена могућност да се помоћ накнадно затражи. То је Хрватска неколико дана касније и учинила, али позивајући НАТО и ЕУ. У ЕУ је, као и Црна Гора, искористила механизам Евроатлантског центра за ванредне ситуације. И помоћ је стигла – ратом разорена Украјина је некако послала један „антонов“, који је успео да угаси пожаре у обе земље, заједно са тимом швајцарских хеликоптера „пума“, израелским авионима типа „ер трактор“ и једним бугарским хеликоптером руске производње. Управо је ово отворило многа питања.

Прво се односи на способност самих држава да одговоре на овакве проблеме. У Хрватској га је већ покренула државна правобранитељка Лора Видовић, званичним писмима Државном уреду за заштиту и спасавање, жупану Сплитске жупаније, градоначелнику тог града.

Црногорски аналитичар Стефан Ђукић из Покрета за неутралност Црне Горе, сматра да је ово кључно питање.

– Ово је сада већ питање капацитета. Показало се да немамо довољно опреме, оно што имамо је застарело, а сво опремање ових служби у Црној Гори зависи од донација. Зато мислим да је кључно како смо доспели у ситуацију да морамо да тражимо туђу помоћ. Црна Гора је упутила два захтева за помоћ, Европској унији и Евроатлантском центру за брзе одговоре. Европска унија је рекла само ако мора, а реаговао је овај центар – послали су циркуларно писмо и на позив су одговорили Украјина, Бугарска, Швајцарска и Израел – каже Ђукић.

Невоље у раљама геополитике

Хрватска је, као што тврди портал „Index.hr“, добила понуду за помоћ директно из Москве, и одбили су је. За разлику од неких претходних година, нису звали ни Српско-руски хуманитарни центар у Нишу, који је, несумњиво, одмах могао да крене пут Јадрана. Ни Црна Гора ове године није хтела помоћ центра у Нишу, иако је то било најбрже и најједноставније решење. Постојање овог центра је одавно толико исполитизовано да је разумљиво да није долазило у обзир да нове чланице ЕУ и/или НАТО-а направе најразумнији потез – позову службу која доказано може решити проблем.

Први човек тог центра, Вјачеслав Власенко, недавно је отворено рекао „Спутњику“: – Министарство за ванредне ситуације Русије не учествује у гашењу пожара на Балкану због политизације овог питања и административних препрека.

Власенко је, такође, подсетио да је претходних година центар помагао државама региона у сличним невољама, како у пожарима, тако и у поплавама, или, рецимо, проблемима у снабдевању енергијом због жестоких зима, као што је то било у Словенији (иако са овом земљом немају потписан уговор о овој врсти сарадње).

Стефан Ђукић каже да Црна Гора није могла позвати овај центар због неколико разлога, који се више тичу њене унутрашње него спољне политике.

– Да су их позвали, то би било повезано, на овај или онај начин, са причом о мешању у изборе у Црној Гори. Такође, на неки начин би додатно дискредитовало НАТО и само чланство наше земље. Јер, у кампањи за улазак у Алијансу, промотери прикључења том савезу изричито су наводили пожаре као велики аргумент за прикључење, тврдећи да ће управо овај савез гасити пожаре кад се појаве!

Ни Милован Дрецун, посланик Скупштине Србије, није изненађен: „Тиме би они нарушили углед Европске уније“. Јер, Европска унија је у сарадњи са Русијом, а самим НАТО-ом формирала свој центар за брзе одговоре.

Но, механизам рада овог центра је такав да он нема властита средства помоћи која може упутити кад хитан позив стигне, већ морају да пошаљу циркуларно писмо чланицама, па ко се одазове и на који начин, то је. Милован Дрецун каже да су наши суседи имали среће – четири земље су се одазвале: Украјина, Бугарска, Швајцарска, Израел. Такође наводи да би стварање некаквог регионалног центра за брзе одговоре на ванредне ситуације на изванредан начин, такође, било нарушавање престижа Европске уније. А ипак, та идеја, на први поглед, изгледа привлачно.

Како заједно одговорити на стихију

Поплаве 2014. године, као и бројни ванредни догађаји пре њих, или после, показали су потребу да земље овог дела света направе бољу сарадњу у спречавању катастрофа, или њиховом обуздавању. И те 2014. говорило се о томе, али од онда, прича је замрла. Додуше, у неком облику, ова врста сарадње се помене сваки пут кад се састану политичке вође балканских земаља.

Уз то, 2013. је у организацији Националног удружења за заштиту од пожара Србије одржана регионална конференција, на којој су договоране сарадња, стратегије одбране и превенције пламених стихија. Конференција је била полазна основа за развој партнерства у овој области заштите, а учесници су се обавезали да ће радити на стварању механизма брзог

одговора у заједничким областима.

Ипак, неког конкретног напретка има – Србија и суседне земље склопиле су низ билатералних споразума којим регулишу ову врсту сарадње. Ти документи регулишу механизме помоћи. „На пример, несметан прелаз граница“, каже Дрецун.

Фахрудин Солак каже да има више механизма сарадње – поменути билатерални споразуми, пројекти који средствима из ИПА фондова раде на механизмима сарадње стварањем модула од којих је сваки састављен од три земље итд.

– Имамо пројекат опремања тимова за спасавање на води, заједно са Србијом и Хрватском, као последицу великих поплава 2014. године, каже Солак. Што се пожара тиче, БиХ и Србија већ имају договоре о сарадњи у

центра у Нишу до сада уложила најмање 40 милиона евра, на пример.

Фахрудин Солак се слаже да би то било прилично скупо. „Мада, лепо звучи“, каже Солак. Стефан Ђукић сматра да би, због разних спољнополитичких интереса, а и унутрашњих политика такав сценарио био могућ једино ако би неко са стране, пре свега са Запада, окупио овдашње лидере и наметнуо им ту замисао.

– Иначе, нисам до сада приметрио да су лидери земаља региона имали било какву сличну иницијативу – подсећа Ђукић. Ниједан од саговорника не верује да би такав центар био могућ у скорије време, и због геополитичких интереса. Али, Ђукић подсећа на једну важну чињеницу из прошлости:

– Ја сам из Бара и добро се сећам великог земљотреса. Тада је Југослави-

пограничним зонама. А ту је и поменути механизам преко Евроатлантског центра (Србија је, иначе, овом механизму приступила 2015. године).

Да ли је могућ неки заједнички центар?

– Тешко, због тога што су поједине земље већ чланице ЕУ, а то би онда био удар на кредибилитет Уније, а за преостале, било би велико питање где би се нашао новац за финансирање таквог центра – каже Милован Дрецун. Јер, ако би то био прави центар, то би значило да би такво постројење, попут оног у Нишу, морало имати опрему на једном месту, одржавати ту опрему, а то кошта. Само је Русија у одржавање

ја имала снаге да у потпуности сама изгура санирање последица и спасавање људи. Распадом те земље, све наследнице су дошле у ситуацију да не могу саме. Можда је време да се запитају зашто је то тако и крену у решавање тог питања – каже Ђукић, који признаје да на изванредан начин, самостално деловање у оваквим неприликама, донекле додирује и питање суверенитета погођене земље.

Једноставније речено, ако неки заједнички центар за решавање невоља и није могућ у скорије време, о механизму би несумњиво вредело размислити и направити га. ■

о д б р а н а

СРПСКИ РАКЕТАШИ НА „ШАБЛИ”

НЕ ЗНАЈУ ЗА

18 ■

1. август 2017.

ПРОМАШАЈ

Осим провере оспособљености, циљ гађања је и разбијање психолошке баријере која прати доживљај лансирања. Као и претходних година, тежило се да се састав послуга и посада не понавља и да што више људи учествује у лансирању и лично га доживи.

Припадници 250. ракетне бригаде за против-ваздухопловна дејства Војске Србије, са колегама из Бугарске армије, још једном су успешно извршили бојево гађање циљева у ваздушном простору ракетним системима на полигону „Шабла“ у Републици Бугарској.

Гађање на том полигону један је од најважнијих датума у календару српских ракеташа, а о значају који том догађају придају и припадници Бугарске армије сведочи чињеница да је заједничком бојевом гађању две војске присуствовао и председник Републике Бугарске Румен Радев. Врховни командант Бугарске армије по доласку на полигон на обали Црног мора сусрео се и са замеником команданта РВ и ПВО бригадним генералом Савом Миленковићем и заступником команданта 250. ракетне бригаде пуковником Миланом Поповићем, који су предводили делегацију Војске Србије.

Послуге ракетних система „КУБ“ и „НЕВА“ успешно су лансирале ракете са ознакама 250. ракетне бригаде и српском тробојком које су, парајући небо, обарале светлеће падобранске мете и радиоуправљиве мете.

СУСРЕТ РАКЕТЕ И МЕТЕ

Специфичност обуке у ракетним јединицама огледа се у захтеву да сваки појединац познаје, одржава, припрема и употребљава средства ракетне технике. У борбеном раду, рад сваког појединца, од команданта до „последњег“ војника, има утицај на извршење задатка, па су предуслов успеха заједништво и јак колектив, у којем сваки појединац разуме своје место и улогу.

Бојево гађање циљева у ваздушном простору представља врхунац оспособљавања за извршење задатка јединице, а његовим успешним извођењем припадници јединице доказују своју обученост. У пет деценија постојања, ракетне јединице изводиле су гађања на полигонима у земљи и иностранству. Прво бојево гађање у земљи извршено је на полигону „Рт Камењак“ код Пуле 1963, а у иностранству, на полигону „Ашулук“ у тадашњем Совјетском Савезу, три године касније, што је био први случај да нека јединица ЈНА извршава задатак ван граница земље. Последња гађања ракетних јединица ПВО на полигонима „Рт Камењак“ и „Ашулук“ изведена су 1989. године.

Председник Републике Бугарске
Румен Радев са учесницима
гађања

Оцењујући вежбу, генерал Миленковић истакао је да су у врло неповољним метео-условима, какве до сада нису искусили, припадници 250. ракетне бригаде одлично извршили бојево гађање и успешно оборили све мете. Према његовим речима, комплексност задатка огледала се у обавези да се у кратком времену гађају мете потпуно различитих карактеристика. Док падобранска мета брзо губи висину и

реагује на сваку промену ветра, радиоуправљива мета има особине беспилотне летелице са великим маневарским способностима.

– Осим провере оспособљености послуга, гађање је за циљ имало и разбијање психолошке баријере која прати доживљај лансирања код послуга. Ово гађање изводимо четврти пут, а као и претходних година тежили смо да

се састав послуга не понавља и да што више људи учествује у лансирању и лично га доживи – нагласио је генерал Миленковић.

Говорећи о сарадњи са бугарским колегама, истакао је да је заједнички рад био изузетан, послуге су се заједно увежбавале, заједно припремале ракете, а и остале активности протичале су у најбољем реду.

Четврти сусрет

Сарадња са ваздухопловним снагама Републике Бугарске започета је 2010. године, када је извршено и прво гађање на „Шабла“, а овогодишња активност је четврти сусрет српских и

Бригадни генерал Сава Миленковић

ПОЛИГОН НА ЦРНОМ МОРУ

Полигон Бугарске армије „Шабла“ статус националног центра за обуку јединица ваздухопловства и ПВО стекао је 1996. године. Налази се на обали Црног мора недалеко од Варне. Полигон обухвата главни део, који се налази два километра источно од града Шабла, привремене позиције за лансирање дуж обале у близини места Дуранкулак, Туленово и Русалка, акваторију између ртава Карталбурун и Калиакра и линију од 55 наутичких миља северно од обале, као и ваздушно пространство над полигоном до 40 километара висине. Простире се на 4.000 квадратних метара и омогућава гађања свим типовима зенитно-ракетних система и авијације који се налазе у наоружању Бугарске армије. Полигону „Шабла“ гравитира војни аеродром „Балчик“, а најближи међународни аеродром удаљен је 80 километара јужно и налази се у близини Варне.

бугарских ракеташа. На полигону Бугарске армије на Црном мору, недалеко од Варне, припадници РВ и ПВО Војске Србије успешно су изводили гађања 2010, 2011. и 2013. године.

Циљ гађања, на којем је учествовало више од 70 припадника наше војске, већином из састава 250. ракетне бригаде за ПВД, јесте подизање нивоа способности јединица РВ и ПВО за заштиту ваздушног простора. Ракеташи Војске Србије гађали су ракетним системима „НЕВА“ и „КУБ“.

Према речима заступника команданта 250. ракетне бригаде за ПВД пуковника Милана Поповића, доласку на полигон „Шабла“ претходиле су планске конференције, као и индивидуалне и колективне припреме, а транспорт људства и средстава одвијао се копненим и ваздушним путем.

– Круна оспособљавања сваког ракеташа је гађање циљева у ваздушном простору, а у Републици Србији, у овом тренутку, не постоји полигон који може да одговори безбедносним захтевима за реализацију овог задатка. То је један од основних разлога зашто смо се определили за коришћење овог полигона, који је релативно близу нашој земљи – нагласио је пуковник Поповић.

Говорећи о сарадњи са ваздухопловним снагама Републике Бугарске, пуковник Поповић подсећа да

је она започета на иницијативу наше војске 2010. године, када је извршено и прво гађање на „Шабли“.

– Планским процесима и низом заједничких гађања успоставили смо добру међуармијску, али и личну сарадњу, о чему сведочи и чињеница да се припреме и само гађање одвијају на најбољи могући начин – закључује пуковник Поповић.

Алгоритам успеха

Полигон на обали Црног мора, недалеко од Варне, није непознаница за српске ракеташе, јер су неки од њих већ изводили заједничко гађање са бугарским колегама. Претходних година велике врућине биле су додатни изазов за свакодневне активности на полигону, а овогодишњи боравак на „Шабли“ остаће упамћен по неумољивом ветру који је често мењао интензитет и правац.

Током десет јулских дана и летимичан поглед с осматрачнице командног места вежбе откривао је да се на полигону ужурбано ра-

ди, како би све било спремно за дан гађања, а упутства оних који су већ „препешачили“ полигон била су драгоцену помоћ онима који се први пут сусрећу са њим.

Непредвидиве ћуди „Шабле“ вероватно је најбоље искусио пуковник Тиосав Јанковић, заменик команданта 250. ракетне бригаде, који је једини међу српским ракеташима, у различитим улогама, учествовао на гађањима и претходна три пута. Како истиче, свих ових година припадници наше војске том задатку приступају одговорно и путу за Бугарску претходе озбиљан рад и припреме.

Осврнувши се и на разлике, пуковник Јанковић подсећа да је 2010. на полигону „Шабла“ изведено прво бојево гађање после рата, а у мирнодопским условима – после више од

Говорећи о сарадњи са колегама из других армија, пуковник Јанковић истиче да српски ракеташки уживају велики углед и поштовање, које се ослања на више од пола века традиције и ратне успехе, али и на активности међународне војне сарадње које су у периоду за нама прилично интензивирани.

– У ускостручном, занатском смислу, ракеташки су људи који су изузетно посвећени техници, ентузијастички, заљубљеници, који чувају ту технику стару више деценија у потпуно исправном стању. Уз то, у војничком смислу, у предности смо што имамо и оне особине српског војника по којима смо препознатљиви у целом свету – оцењује пуковник Јанковић додајући да генерације ракеташа које стасавају немају ни један разлог да се постиде од претходних, старијих колега и ветерана, а ни од колега из окружења, јер се традиција чува на најбољи начин.

Размена искустава

Динамика на полигону била је веома захтевна, а након успешног транспорта ракета и опреме, уследила је припрема и контрола ракета, формирање командног места, контрола функционисања средстава ракетне технике, припрема за гађање, као и тренажна гађања.

По доласку на „Шаблу“, највише посла било је на положају ракетно-техничке батерије, а заставник Бојан Петковић, руковалац на ракетном систему „КУБ“, који је трећи пут на „Шабли“, био је вођа екипе за припрему ракета за бојево гађање.

бом одређену неизвесност и да се ништа не може у потпуности предвидети, па се захтева брзо и промишљено реаговање са командног места, али и борбених послуга.

Када је реч о обучености људства, пуковник Јанковић истиче да оваква гађања имају непроцењиву вредност, јер им претходе свеобухватне теоретске и практичне припреме.

– Они знају како све то изгледа теоретски и шта све треба да ураде, али осећај кад послуга лансира ракету и чује звук стартног мотора, када осете вибрирање тла и виде експлозију ракете на екрану, као и када они споља виде импресивни лет ракете, потпуно је други доживљај, онај најфинији, завршни слој њихове обучености и знања. То је онај печат који се утисне и који их на крају профилише као праве и потпуне ракеташе – наглашава пуковник Јанковић, додајући да на „Шаблу“ припадници 250. ракетне бригаде долазе мотивисани и професионално радознали, као и да је оштра конкуренција ко ће имати част и привилегију да буде изабран да представља нашу Војску на том полигону.

двe деценије. Оно је, можда, имало и највећи улог, јер је бригада овекована славом из рата 1999. као таква први пут учествовала на заједничком гађању, а самим тим је и одговорност оних који су били непосредни актери гађања била већа.

– Имали смо обавезу да не идемо испод свог нивоа, да сачувамо углед и пред собом и пред другима, па је то гађање било у фокусу и претпостављених и јавности више него она касније. Већ 2011. неки модели гађања и алгоритми били су уходани, људи су стекли искуство, па је је успех постао уобичајен, а овогодишње гађање рутински задатак – објашњава пуковник Јанковић додајући да, ипак, свако гађање, ма колико све било јасно и познато, носи са со-

Заступник команданта 250. ракетне бригаде пуковник Милан Појовић

Говорећи о искуствима са претходних гађања на том полигону, истакао је да су српски ракеташаи пут Бугарске пошли са једним циљем – да изврше задатак успешно. Када је реч о стручној терминологији, с обзиром на то да опслужујемо иста средства и користимо исту литературу, мимоилажења нема, а сусрети на „Шабли“ прилика су и за размену искустава у домену струке.

– Као што је већ познато, гађање је круна обуке сваког ракеташа, а имајући у виду да је у претходном периоду, када је реч о нашој ракетно-техничкој батерији, састав подмлађен, младе колеге су у прилици да то што су научиле на терену практично покажу – закључио је заставник Петковић.

Ове године, на „Шабли“ су биле и две Јелене, а осим истог имена спаја их и чињеница да су обе први пут на гађању на овом полигону. Говорећи о својим утисцима, пре свега истичу захвалност на указаном поверењу и прилици да буду међу одабранима, а сложне су и у оцени да је искуство које су том приликом стекле веома важно за будући рад у јединици.

Под маскирним шатором на положају ракетно-техничке батерије – водник Јелена Стојчић, оператор на контролно-испитној станици, део тима задуженог за припрему ракета за предстојеће гађање.

РАКЕТАШИ ЗА ПОНОС

25

Поводом успешно извршеног бојевог гађања циљева у ваздушном простору на полигону „Шабла“ у Бугарској, министар одбране Александар Вулин упутио је честитку припадницима 250. ракетне бригаде за ПВД Војске Србије.

– Поносни смо на ваш успех, којим сте потврдили одличну обученост и уверење да је небо над Србијом безбедно. Успех је утолико већи јер сте оборили све мете у изузетно сложеним метеоролошким условима. Тиме сте показали да сте достојни настављачи славних ратника који су бранили Србију и њено слободно небо, али и модерно обучени војници који знају да на најбољи начин користе технику којом располажу – наводи се у честитки министра Вулина и подсећа на подвиг припадника 250. ракетне бригаде који су, бранећи Србију у НАТО агресији 1999. године, оборили најмодернији „невидљиви“ авион F-117.

– Четвртим успешним гађањем на полигону „Шабла“ показујете континуитет квалитетне обуке у 250. ракетној бригади за ПВД. На нама је да настојимо да вам обезбедимо још савременије наоружање у циљу јачања Војске Србије и мирног сна свих наших грађана – истакао је министар Вулин, честитајући припадницима бригаде још једну успешну проверу оперативних способности и висок ниво интероперабилности са бугарским колегама.

– Ово ми је прилика да покажем шта сам научила у јединици. Сарадња са бугарским колегама је на изузетном нивоу и заједно радимо на припреми ракете, како би све било спремно за гађање које нас очекује – каже водник Стојчић.

На другом крају полигона – њена колегиница, водник Јелена Станковић припрема се за задатке оператора ручног праћења на ракетном систему „НЕВА“.

– У овој јединици сам шест година, а од војника до старешине напредовала сам завршавајући курсеве на које су ме претпостављени слали. До сада ни сам била у прилици да учествујем у оваквом гађању и ово је за мене највиши степен оспособљавања – наглашава водник Станковић.

Због непостојања одговарајућег полигона у земљи, гађања на полигону „Шабла“ у Републици Бугарској имају велики значај за припаднике 250. ракетне бригаде. Иако је за већину припадника бригаде који су учествовали на овогодишњем бојевом гађању то био први сусрет са лансирањем ракете, спој богатог ратног и мирнодопског искуства дела борбених послуга и жеља за доказивањем младих старешина одлучујуће су утицали на изузетан успех гађања. Традиција се наставља. ■

Биљана МИЉИЋ
Снимио Јово МАМУЛА

„SABER GUARDIAN 17 – MASCAL”

ОДГОВОР НА ИЗАЗОВЕ У РЕГИОНУ

Међународна војна вежба у Румунији, на којој су од 10. до 17. јула учествовали и припадници нашег министарства одбране.

имала је циљ развијање интероперабилности и унапређење оперативних способности

Балканских војномедицинских снага

У војној авио-бази „Mihail Kogalniceanu”, удаљеној 25 километара од Констанце, на обали Црног мора, припадници Управе за војно здравство и Војномедицинске академије, током седмодневног боравка приказали су достигнути ниво оспособљености у пружању медицинске помоћи становништву у кризним ситуацијама.

На вежби „Saber Guardian 17 – MASCAL” наши представници били су део Балканских војномедицинских снага, заједно са припадницима војног здравства из Босне и Херцеговине, Македоније, Словеније и Црне Горе. Поред њих, ангажовани су и припадници Европске команде оружаних снага САД и Румуније, који су, такође, демонстрирали рад својих пољских болница.

После извиђања терена и израде плана размештаја, припадници Балканских војномедицинских снага „развили“ су Лаку пољску болницу „Нивоа 2“. Истовар контејнера с болничком опремом, подизање шатора, постављање расвете и клима уређаја, опремање болнице медицинском опремом трајало је неколико часова.

На једној од најсложенијих вежби, када је реч о медицинском збрињавању, 60 припадника Балканских војномедицинских снага – 27 српских, по девет из Босне и Херцеговине и Македоније, осам из Словеније и седам из Црне Горе, увježбавали су радње и процедуре пружања помоћи повређенима и оболелима, заједно са колегама из Европске команде оружаних снага САД и Румуније. Све активности које се односе на прихват великог броја повређених, у кратком периоду, биле су детаљно испланиране и координисане.

Командант Балканских војномедицинских снага потпуковник др Жарко Мићовић, из Управе за војно здравство нашег министарства одбране, истакао је да су припадници снага потврдили да су у потпуности оспособљени и спремни за брзо реаговање у кризним ситуацијама.

– Учесници су приказали висок ниво заједништва, блискости и

ЕВАЛУАЦИЈА ЗНАЊА

Истовремено с реализацијом вежбе „Saber Guardian 17 – MASCAL“, шесточлани евалуаторски тим из центра изузетности за војну медицину НАТО-а из Будимпеште, којим је руководио потпуковник Оскар Мејбом, оцењивао је рад лаке пољске болнице Балканских војномедицинских снага. Према његовим речима, та новоформирана јединица добро функционише и показује снажну интероперабилност у оквиру мултинационалног медицинског тима. Такође је навео да је време одговора на кризну ситуацију импресивно.

Генерал-потпуковник
Нађја Вест, пуковник
др Никола Зец и
потпуковник
др Саша Мицковић

ПРИКАЗ СПОСОБНОСТИ

У војној авио-бази „Mihail Kogalniceanu” организован је Дан високих званица и приказ способности Балканских медицинских снага. Активности су пратили министар одбране Румуније Адријан Цуцуиану и начелник Генералштаба оружаних снага Румуније генерал Николае Јонел Ђука, командант Копнене војске Европске команде оружаних снага САД генерал-потпуковник Бен Хоџис, те командант медицинских снага САД генерал-потпуковник Нађја Вест.

стручности, што је била претпоставка да успешно реализују све задатке на вежби – рекао је потпуковник Мићковић и додао да Балканске војномедицинске снаге могу послужити као добар пример развијања регионалне сарадње.

Радам лаке пољске болнице командовао је пуковник др Никола Зец

ДЕМОНСТРАЦИЈА ЈЕДИНСТВА

Припаднике Балканских војномедицинских снага, после запаженог учешћа на вежби у Румунији, у Србији су на Аеродрому „Никола Тесла” дочекали вршилац дужности помоћника министра за политику одбране Милан Мојсиловић, амбасадор Краљевине Норвешке у Београду Арне Санес Бјорнстад, заступник начелника Управе за војно здравство пуковник Угљеша Јовичић, као и представници амбасаде САД у Београду и земаља учесница. Амбасадор Краљевине Норвешке, која је уз САД спонзорисала Балканске војномедицинске снаге, честитао је свим учесницима успешно извршен задатак, чији је циљ изградња заједничких способности као одговор на могуће изазове у региону.

из Тренинг центра санитетске службе Војномедицинске академије.

– У потпуности смо остварили планирани циљ јер смо поред вежбе извршили и евалуацију оспособљености људства и опремљености болнице. Најзадовољнији сам ангажовањем и залагањем људи – навео је пуковник Зец и рекао да су америчка и румунска лака пољска болница боље опремљене и веће, али да је лака пољска болница Балканских војномедицинских снага врло оперативна.

Балканске војномедицинске снаге посебно су демонстрирале поступке приликом пријема повређених и оболелих – тријажу, рад хируршког и реанимационог одељења, као и деловање тима за координацију евакуације пацијената у кризном подручју.

Хируршко одељење, на пример, састојало се од две хируршке сале, које су бројале по шест људи. Свака је имала хирурга, анестезиолога, ортопеда, анестетичара и две инструментарке. Учесници вежбе су извели неопходне хируршке интервенције првог реда хитности како би повређенима спасили животе.

Главни хирург потпуковник др Саша Мицковић каже да су хируршке екипе у кратком времену збринуле све повређене, поштујући приоритете, те да су професионално извршиле

све задатке медицинског збрињавања приликом масовног повређивања.

– Припадници Балканских војномедицинских снага први пут учествују у мешовитом саставу на међународној вежби овог типа. Сталним увежбавањем постиже се боља ефикасност у реалној ситуацији. Вежба је била и

прилика да се размене искуства са колегама из оружаних снага САД и Румуније и сагледа рад њихових пољских болница „Нивоа 2“ – рекао је потпуковник др Мицковић и закључио да је лака пољска болница Балканских војномедицинских снага у поређењу с осталима покретљивија, може да се „развије“ у кратком року, за шта је потребно мање људи и средстава.

И поред тога што се сусретала са сличним ситуацијама збрињавања великог броја повређених током учешћа у мултинационалној операцији Уједињених нација у Централноафричкој Републици, инструментарка Маријана Бугарчић истиче да је за њу вежба у Румунији ново искуство и да ће јој користити у даљем раду.

Стручност, професионалност, брзина и правовремено доношење одлука само су неке одлике припадника Реанимационог одељења. Говорећи о свом искуству, медицински техничар Адријан Церић из ВМА наводи да је на вежби први пут био укључен у примарно и секундарно збрињавање повређених. ■

Небојша МИЛОСАВЉЕВИЋ

ГОДИНУ ДАНА ЗАЈЕДНИЧКИХ СНАГА ВОЈСКЕ И МУП-А

ЕФИКАСАН ОДГОВОР НА МИГРАНТСКУ КРИЗУ

— За годину дана од формирања Заједничких снага Војске и Полиције више од 20.000 миграната спречено је да уђе у Србију. Захваљујући раду тих људи у Србији се данас налази свега 5.070 миграната. Србија као ниједна друга земља на мигрантској рути у потпуности контролише процес кретања миграната — рекао је министар одбране Александар Вулин.

Грађански рат у Сирији проузроковао је масовни егзодус невољника не само из те земље, већ и околних афричких и дела азијских земаља погођених ратом, али и деценијским сиромаштвом. Средином 2015. неконтролисани прилив избеглица у Европу поприма драматичне размере, па новонастала мигрантска криза постаје прворазредни изазов и за земље Балкана. За разлику од неких држава које су жицом и зидовима покушале да спрече мигранте на путу до развијених

европских „обећаних земаља“, Србија је, јула 2016, на „мигрантски изазов деценије“ одговорила цивилизовано и достојанствено, чувајући углед својих грађана, али и достојанство невољника који су, бежећи од рата, стигли пред њене границе.

Повратак војске

Одлуком Владе Србије средином јула прошле године, ради спречавања кријумчарења људи и у циљу заштите граница од уласка илегалних миграната, формиране су Заједничке

снаге Војске и МУП-а које већ годину дана обезбеђују 464 километра државне границе према Бугарској и Македонији. Војска се, тако, после десет година од напуштања караула, вратила на државну међу, овога пута с јасним задатком да помогне граничној полицији у спречавању илегалних прелазака на територију Србије. После формирања Команде Заједничких снага у Нишу и команди сектора у Врању, Пироту и Зајечару, извршено је поседање 25 објеката на граничној линији и осам објеката по

дубини на граници с Бугарском и Македонијом. Ангажовано је више од 1.600 припадника Војске Србије и Министарства унутрашњих послова који су, за протеклих годину дана, спречили више од 120 покушаја кријумчарења миграната. Процесуирано је више од 140 кријумчара, највише грађана Србије, али и криминалаца из Бугарске, Пакистана, Авганистана, Ирака, Холандије, Аустрије, који су покушали да зараде на невољи миграната.

– Поред два најважнија задатка које припадници Заједничких снага извршавају на граници с Бугарском и Македонијом, а то су спречавање илегалних прелазака и онемогућавање кријумчарења миграната, стално треба имати на уму да свакодневно извршавамо и трећи, не мање значајан, а то је очување безбедности грађана Србије и очување њихове имовине – каже пуковник Владета Бал-

тић, начелник Штаба Команде Копнене војске и командант Заједничких снага Војске и Полиције.

– Дефинисана мисија и задаци нису се променили до данас, а у њиховом извршавању успостављен је јединствен систем командовања и постигнут висок ниво сарадње између припадника војске и полиције. Због промене тактике уласка и начина кријумчарења миграната на територију Србије, снаге су у међувремену прегруписане, формиран је и Сектор Г у рашко-полимској области, чиме је до 30. јуна 2017. спречено више од 150 нелегалних прелазака државне границе на том подручју. Последњих месеци опада број покушаја нелегалног преласка – каже пуковник Балтић.

– Док је у трећем тромесечју (август–октобар) 2016. од илегалног преласка границе одустајало око 4.000 миграната месечно, односно

140 дневно, у новембру је одустало око 3.000. Такав тренд настављен је и наредних месеци, па је у првом тромесечју ове године забележено одустајање око 700 миграната месечно. Последњих месеци тај број је још смањен, па је у јулу дневно одустајало десетак миграната. Све то довољно сведочи и о значајној превентивној улози коју Заједничке снаге имају на овом подручју мигрантске руте – закључује пуковник Балтић.

Непрекидна пажња јавности

Колики значај Србија поклања мигрантској кризи и њеном достојанственом решавању, потврђује и чињеница да су Заједничке снаге Војске и Полиције непрекидно под будним оком јавности и државног врха, а чести обиласци државне границе и посете водећих политичких и војних лич-

ности припадницима Заједничких снага довољно сведоче и о њиховој бризи за оне који извршавају тако значајне задатке. Недавно је, тако, на граници према Бугарској био и министар одбране Александар Вулин, који је рекао да су припадници војске и полиције ангажовани у Заједничким снагама способни да чувају границу без обзира на то хоће ли доћи до повећања миграната или не.

– За годину дана од формирања Заједничких снага Војске и Полиције више од 20.000 миграната спречено је да уђе у Србију. Захваљујући раду тих људи у Србији се данас налази свега 5.070 миграната. Србија као ниједна друга земља на мигрантској рути у потпуности контролише процес кретања миграната. Да није било њиховог рада, пожртвовања, ентузијазма, ми данас не бисмо могли да кажемо да је ситуација у Србији мирна, стабилна, не бисмо могли да кажемо

да контролишемо мигрантску кризу – рекао је министар Вулин приликом обиласка припадника Заједничких снага у објекту Вршка чука на граници са Бугарском.

Поред припадника безбедносних снага Србије, на задацима спречавања илегалних прелазака и кријумчарења миграната ангажовано је и око 100 припадника међународних полицијских снага и граничне полиције из других регионалних центара. Највише их је из Аустрије, а има их и из Словеније, Мађарске и Чешке. Задаци се извршавају комбинацијом линијског и дубинског обезбеђења, а ангажовани припадници војске и полиције обучени су за хитро и ефикасно предузимање свих мера у случају покушаја масовнијих илегалних прелазака. То, практично, значи да, поред заседа, патрола и непрекидног коришћења савремене оптоелектронске технике на осматрачницама и контролним пунктовима, неопходне за правовремено откривање илегалних прелазника и кријумчара, снаге војске и полиције имају сву логистичку подршку потребну за брзо реаговање снага за интервенцију. Тактика у извршавању задатака свакодневно се прилагођава новим изазовима и кретањима миграната, па је, тако, последњих месеци, због оштријих мера, предузетих у Мађарској, евидентирано и њихово значајније кретање ка Македонији, односно повратак кроз Србију. Претпоставка је да се мигранти упућују ка Грчкој, односно Италији, одакле ће, како мисле, лакше до неке од земаља Западне Европе. Главни мигрантски токови усмерени су, тренутно, на централну медитеранску руту и правце преко Албаније, Црне Горе и Босне и Херцеговине. У Команди Заједничких снага војске и полиције истичу, такође, да кријумчари све чешће своја већа возила, камионе, аутобусе и комбије, мењају мањим, јачим и бржим аутомобилима, а примењује се и „скоковито“ пребацивање миграната, односно „мало пешке, мало возилима“.

Међутим, ништа им не помаже. Од формирања Заједничких снага

број покушаја илегалних прелазака непрекидно се смањује, као и број кријумчара који покушавају да зараде на мигрантској муци. Мигранти који у нашу земљу уђу легално, на граничним прелазима, упућују се у прихватне центре, а они који, ипак, покушавају да се надмудрују с припадницима Заједничких снага и у Ср-

бију уђу на незаконит начин, обично заврше на суду. Или на време одустану од илегалног преласка државне границе коју, поновићемо, већ годину дана достојанствено, али и бескомпромисно чувају припадници војске и полиције Србије. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимео Јово МАМУЛА

ЖЕНЕ
У СВЕМИРСКИМ
ПРОГРАМИМА

ЈЕДНА ПОТИСНУТА ИСТОРИЈА

Од почетка свемирских програма, у бројним лабораторијама у којима су се изводила испитивања и припремали летови радиле су жене. Ипак, као и у другим областима, биле су им потребне деценије да постану равноправне са својим мушким колегама. Неке су водиле двоструку битку – и против полне и против расне дискриминације. Данас се слободно може рећи да историја свемирских летова има своју, веома важну, женску страну.

Позовише девојку да провери цифре. Ако она каже да је у реду, сиреман сам да кренем, каже амерички астронаут Џон Глен у почетној сцени филма „Скривене бројке“, пре него што полети и постане први Американац у свемиру. Тако је у филму који је почео да се приказује ове године, а тако тврди и истоимена књига која говори о једној потпуно запостављеној страници историје свемирских летова и истраживања – учешћу жена у свемирским програмима. Девојка коју Глен позива била је Кетрин Џонсон, „Људски компјутер“, како су је звали, математичарка на раду у Наси од средине педесетих година, једна од три црнкиње које су учешћем у свемирским програмима мукотрпно пробијале вишеструке баријере – расне, полне, друштвене, менталне... Прича о њој, Оливији Вон, Мери Џексон, исто је што и прича о Валентини Терјешковој, Џери Коб, Џеки Кокран и бројним дамама које су стварале историју освајања свемира, или то барем покушавале, некако увек потиснуте из свести јавности. Ништа ново – људска историја пуна је епизода са „женском страном приче“, које су до данас мало истражене и релативно непознате, било да је реч о науци, уметности, друштвеним донетима, војсци, историји ратовања, или пак кулинарству. А да све буде занимљивије, према документима америчког Конгреса, исти Џон Глен је на саслушању у Сенату, поводом захтева женских пилота да им се омогући учешће у свемирским летовима, исказао нечувени сексизам, рекавши: „Сама чињеница да жене нису у овом пољу је основа нашег друштвеног поретка“.

„Људски компјутер“ – историја борбе за права

Имена и лица астронаута памте милиони људи, али иза неколицине њих стоје хиљаде оних чији је мукотрпан рад омогућио освајање свемира. Међу тим скривеним појединцима, од самих почетака, налазиле су се и жене. Бавиле су се дресуром опитних животиња, испитивањем материјала за опрему и летелице, математичким прорачунима. Историја женског учешћа у овим програмима заправо је приказ стања и сазревања друштва, али и потреба држава да се политички искажу на новом бојном пољу.

Џон Глен

Џери Коб поред капсуле „Меркури“

Кетрин Џонсон је од малена бројала и рачунала све што се дало избројати и прерачунати. Изврстан математичар, након завршене школе нашла се пред врло уским избором професије. „Тад сте могли бити једино медицинска сестра или учитељица“, рекла је неком приликом. И одабрала позив учитељице.

Године 1953. мала група талентованих математичара, „Људских компјутера“, позвана је у Истраживачки центар у Ленглију, који је осмишљавао будући свемирски програм. Иако су се први компјутери већ били појавили, истраживачи и планери су се радије ослањали на математичке вештине људи, него на машине. У аеронаутичке лабораторије широм САД дошле су бројне жене, одлични математичари, попут Кетрин Џонсон, која је радила под надзором Дороти Вон, прве Афроамериканке са шефовском функцијом у Ленглију. Међу њима је била и Мери Џексон, прва црнкиња инжењер која је добила стално запослење у Наси. Оне су убрзо пребачене у летачку јединицу, која је требало да одговори на совјетско подизање

лестнице изазова у трци за свемир. Тамо су добиле надимак „Људски компјутери“, бавећи се прорачуном трајекторија летова, од чега су зависили животи астронаута, укључујући и први лет на Месец. Но, пре него што је догле стигла, као и друге жене, нарочито тамне пути, Џонсонова је морала да се избори са гомилом предрасуда, полном и расном дискриминацијом.

Иако је у питању био стратешки важан пројекат, Афроамериканке су у прво време радиле у посебном простору, практично расно одвојеном од осталих, на чијим је вратима писало „Обојени рачунари“. Ипак, атмосфера у овом постројењу, у којем су радили бројни научници, омогућила је пробијање баријера. Разуме се, није ишло нимало лако, тим пре што је реч била о женама. Кетрин Џонсон је временом постала незаменљив сарадник и већина америчких астронаута њој је поверавала своје животе, тражећи да и поред компјутера она израчуна њихов лет. Њен прорачун био је кључан за први лет Џона Глена, али и прво спуштање на Месец, почев од угла полетања, брзине кретања, угла приласка Месецу, до слепања и поновног дизања назад, ка броду који је чекао у орбити Земљиног сапутника. Прошле године доживела је да најсавременији истраживачки центар америчке агенције понесе њено име.

Проклетство „Меркури 13“

Док су стотине жена полагано освајале своја места у лабораторијама, дамама које су покушавале да полете у свемир ишло је далеко теже.

Независни истраживач Вилијам Рендолф Лавлејс, који је помогао Наси да направи тестове за будуће астронауте, дошао је 1960. на идеју да у своја тестирања укључи и жене. Позвао је Џералдину Џери Коб, која је убрзо прошла све фазе тестирања за летове у свемир и постала једина жена тог доба која је у томе успела. Џери Коб је била кћи војног pilota који ју је од малена охрабривао да и сама постане pilot. Са 18 година добила је не само дозволу за летење већ и сертификат инструктора летења. Иако супериорна авијатичарка, Кобова је одмах осетила полну сегрегацију у пуном смислу те речи. „Можеш имати све могуће дозволе и класификације света, десет милиона сати налета, ниједан авио-путник неће летети са женом у кокпиту“, рекао јој је један од испитивача на једном од бројних интервјуа за посао, написала је Кобова у аутобиографији. Није одустајала и повремено би налазила посао на одређено време као инструктор летења, док компанија која би је ангажовала не би нашла мушког pilota. Чак је прихватила да превози војне авионе за перуанску војну авијацију, посао који ниједан мушкарац није хтео, прљав, са опасним рутама. Због тога је била ухапшена у Екватору и оптужена да је шпијун.

У сарадњи са Џеки Кокран, једном од првих женских pilota која је имала војне мисије и покретачем WASP ексадрила током Другог светског рата (ескадриле састављене од женских pilota), формирала је опитну групу. И сама Џеки Кокран је и те како осетила полну дискриминацију – ескадриле женских pilota које је оформила и обучила на крају рата су расформиране, а погинуле де-

ЧЛАНИЦЕ „МЕРКЈУРИ 13”

Риа Алисон, Џејн Харт, Мери Велас Фанк „Воли”, Џин Хиксон, Миртл „К” Кејџ, Ајрин Левертон, Сара Ратли, близнакиње Џејн и Мерион Дитрих, Џин Нора Џесен, „Б” Стедман и Џери Логан Трухил.

војке нису имале право на одликовања, за разлику од мушких пилота. Веома искусан пилот и много боља од већине мушких колега, пријавила се за тестирање за свемирске летове, али је због пола одбијена.

Кобова је међу више од 700 жена пилота одабрала почетну групу (услов је био да имају најмање 1.000 сати налета). Тринаест њих су прошле тестове и Лавлејс је групу и програм назвао „Меркјури 13”, зато што је прва група мушких пилота названа „Меркјури 7”. Неке од њих нису савладале све нивое проба, махом због породичних обавеза, или посла. Друге су, захваљујући добром напретку у тестовима и очекујући да ће добити праву шансу да учествују у трци за свемир, напустиле послове које су имале. Но, све су показале изванредне резултате на тестовима, а сама Џери Коб је у скоро свих 87 испитивања надмашила већину мушких колега већ одабраних за летове. Испитивања су показала да су ове жене отпорније на самоћу, хладноћу, топлоту, буку, бол, и мање изложене срчаном удару од мушкараца.

Међутим, сама Наса званично није прихватила овај програм, и убрзо им је америчка морнарица отказала гостопримство и тестирање. Кобова и Лавлејс су покушали да искористе амерички Устав и законе, писали су Кенедију и Џонсону и успели да добију саслушање пред конгресним Комитетом за аеронаутику и свемир 1962. године. Даме из програма „Меркјурија 13” имале су тешке противнике – Насу, Џона Глена и Скота Карпентера. Наса се позивала на то ове жене нису летеле на млазним авионима. То, узгред, није ни било могуће јер су морнарица и авијација својим прописима забраниле женама летење на млазњацима. Џон Глен је тада изговорио реченицу с почетка текста, која није одржавала само његов, већ и став друштва. Ипак, кад се пријавила за тестирање, Џери Коб је имала 10.000 сати налета у авиону, за разлику од Џона Глена, који је имао свега 5.000, и Скота Карпентера, који је имао 2.900.

Уз то, како тврде истраживачи, документа показују да оне од почетка саслушања нису схватане довољно

озбиљно. У штампи се могла видети фотографија Кобове настала током саслушања, на којој изува ципелу са високом потпетицом и одмара ноге, уз тврдње да она доказује да жене неће моћи да издрже тешке ситуације у свемиру... Колико би дуго један мушкарац ходао и седео у женским ципелама са високом потпетицом, нико није питао америчке медије... У то време, међу већ изабраним астронаутима, почео је да кружи виц о женама кандидатима – звали су их „120 фунти опреме за рекреацију”.

Иако су и Кобова и Кокранова у наступајућим годинама покушавале да измене ове одлуке, није било разумевања. Све до 1983, када је Сали Рајд постала прва Американка у свемиру. Ни надаље није ишло лако. Тек 12 година касније, 1995, Ајлин Колинс је постала прва жена која

Кејрин Џонсон

ДА СЕ НЕ ЗАБОРАВИ

Прва дама свемира је Валентина Терјешкова, а прва Американка била је Сали Рајд. Прва жена која је шетала по отвореном свемиру је Кетрин Саливен. И прва жена на Међународној свемирској станици такође је Американка, Сузан Хелмс. После Терјешкове и Рајдове, у космос је отишло стотинак жена. Кетлин Рубинс је била 60. жена у свемиру. Провела је 115 дана у орбити и више од 12 сати радила у отвореном свемиру. Истовремено, она је прва издвојила секвенце ДНК на Међународној свемирској станици.

Астронауткиње су такође страдале у несрећама. У експлозији шатла „Челенџер“ 1986. настрадале су Џудит Ресник и Криста Меколиф. У трагедији шатла „Колумбија“, погинуле су Индијка Калпана Чоула и Лорел Кларк.

је управљала неком америчком свемирском летелицом. Колинсова је покушала да исправи неправду нанету чланицама тима „Меркјури 13“ – оне које су биле живе позвала је на лансирање. Џери Коб ни последњих година није имала среће са америчком свемирском агенцијом – кад се Џон Глен вратио у свемирске пројекте у својој 76. години, бројни истраживачи су рекли да би био ред да се Наса извини Кобовој и осталим чланицама групе „Меркјури 13“ тако што би их позвали да прођу тестове за лет старих особа у свемир. Чак је америчка Национална организација жена поднела петицију у то име. Одговорили су да не планирају да шаљу старије особе у свемир, у серијама!

Статистика женског доприноса свемирским програмима каже и да је почетком трећег миленијума Лори Гарвер покренула значајан пројекат који комерцијалне свемирске летове треба да учини видљивијим и разумљивијим законодавцима и другим доносиоцима одлука. Јер квантитет доноси квалитет. Такође, од три оснивача планетарне забаве „Јуријева ноћ“ два су жене. Бројати на полној основи све оне који раде у свемирским програмима данас је прилично бесмислено – времена су се променила и на хиљаде жена ради на овим пројектима. Неколико деценија дуг пут до равноправности се исплатио. Сама Валентина Терјешкова је на изложби о совјетском свемирском програму у Лондону, где је била изложена и капсула њеног „Востока 6“, недавно рекла: „Нико више не може порећи значајну улогу коју су жене одиграле у светској заједници. Мој лет је још један подстицај да се настави са овим, женским, доприносом“.

Биологија и совјетско искуство

Међутим, већ 16. јуна 1963. сви који су у САД одлучили да је изостављање жена из свемирских летова „чињеница друштвеног поретка“, доживели су судар са стварношћу и геополитиком. Совјетска космонауткиња Валентина Терјешкова постала је прва Земљанка у свемиру, а својим летом надвисила је многе мушке колеге, јер је на небу остала читав три дана, кружећи 48 орбита око планете. Магазин „Лајф“ је том приликом објавио текст Клер Бут са фотографијама свих чланица „Меркјури 13“ тима. Тако је свет могао да види како су САД важан сегмент трке за свемир препустиле свом највећем такмацу, Совјетском Савезу. Ипак, док је Никита

Капсула „Восхо́к 6“ у којој је Терјешкова провела три дана у свемиру

Хрушчов на Црвеном тргу о т в о р е н о исмевао САД величајући подвиг Терјеш-

шковой, преко Атлантика су одговорили да је ова жена заправо „каскадер за пропаганду“. Године које су уследиле најбоље су их демантовале – Валентина Терјешкова, истина, никад није поновила тај лет, али је зато постала генерал СССР-а и космонаутике.

Но, прича о лету Терјешкове јасно отвара проблем с којим су се суочили творци свемирских програма у обе суперсиле – проблем биологије људског тела. Упркос бројним научним испитивањима, нико није знао како ће боравак у бестежинском стању са појачаном радијацијом деловати на људско тело. Теорије су се кретале од разорног дејства до ништавних утицаја. Чак и у избору астронаута, они најозбиљнији доносиоци одлука гледали су да изаберу већ остварене очеве, јер су посебно страховали за репродуктивне органе. Менструални циклус код жена виђен је као посебан проблем. Није било речи само о решавању отпада, већ, пре свега, о томе како ће телесне течности функционисати у условима нулте гравитације и колико ће угрозити саму астронауткињу, њено деловање, па и остале чланове посаде.

Данас се то зна. Жене проводе по више месеци на Међународној свемирској станици и због тога немају никаквих проблема. Да буде јасно – један од аргумената за избор Гагарина био је и то што је већ имао децу.

Иако су Совјети припремали други „женски“ лет, сам Сергеј Коровљев, бриљантни отац совјетског свемирског програма, од овог је одустао. Како је Терјешкова рекла у интервјуу за Би-Би-Си пре неку годину, страховао је за животе жена које су се спремиле за летове, јер је једна од њих имала породицу. Терјешкова и колегинице су протестовале, писале и Централном комитету, али узалуд. Тек 19 година касније Светлана Савицкаја је полетела. Савремена Русија послала је и Јелену Кондакову (летела и у оквиру програма „Сојуз“, али и на америчком спејсшатлу), и Јелену Серову, која је постала прва Русиња на Међународној свемирској станици.

Што је још важније, руским летелицама у свемир су полетеле и жене из других земаља, као и њихове мушке колеге (данас се углавном руским летелицама иде на Међународну свемирску станицу). Тако је Иранка Ануш Ансари била прва жена свемирски туриста, на пример.

Искуства других земаља

До сада су само три земље имале активне програме којима су жене летеле у свемир: Кина, САД и Русија. Већина астронауткиња данас су грађанке САД, али има још земаља чије су даме америчким или руским летелицама стигле у Земљину орбиту: Канада, Француска, Индија, Иран, Италија, Јапан, Јужна Кореја и Велика Британија. Неке од њих послале су две и више жена у свемир, неке само једну. Све оне су обављале изузетно сложене задатке на Међународној свемирској станици и током летова – биолошка истраживања, ручно „везивање“ шатлова за док Међународне свемирске станице итд.

Занимљиво је да су Кинези, правећи избор својих кандидаткиња, инсистирали на томе да то буду удате жене, пилоти борбених авиона, и мајке. Убеђени су да су мајке далеко зрелије од жена без деце. Такође, они и данас брину о томе да боравак у свемиру не оштети репродуктивне органе немајки. ■

Милена МИЛЕТИЋ

Сали Рајд, прва астронауткиња из САД

САРАДЊА МИНИСТАРСТВА ОДБРАНЕ СРБИЈЕ И МИНИСТАРСТВА СПОЉНИХ ПОСЛОВА ЧЕШКЕ

ЕКСПЕРТИ У СЛУЖБИ МИРА

Документом који су недавно потписали представници наше дирекције за европске интеграције и управљање пројектима и Чешке развојне агенције предвиђено је да се у Центру за мировне операције Војске Србије обучавају цивили пре распоређивања у мултинационалне операције. У складу с тим, Центар тренутно припрема основни програм по којем ће се оспособљавати цивили експерти које ће Србија упутити у неку од мисија Европске уније.

Директор Дирекције за европске интеграције и управљање пројектима Сектора за политику одбране пуковник др Катарина Штрбац потписала је с амбасадорком Чешке Републике у нашој земљи Иваном Хлавсовом Меморандум о разумевању, документ о сарадњи Министарства одбране и Чешке развојне агенције, који се односи на донацију Центру за мировне операције Генералштаба Војске Србије. Донација обухвата техничку опрему у вредности од око 30.000 евра.

Сарадња је део пројекта „Подршка развијању националних капацитета Републике Србије за цивили допринос операцијама подршке миру и менаџмента цивилних криза“, у којем Министарство одбране учествује с Министарством спољних послова, Министарством за европске интеграције и Центром за међународне и безбедносне послове (ISAC фонд), а који финансира Чешка развојна агенција при Министарству спољних послова те земље.

Потписивању Меморандума присуствовали су и начелник Управе за оперативне послове Генералштаба бригадни генерал Душко Жарковић и заступник начелника Центра за мировне операције пуковник Никола Дејановић. Том приликом, делегација предвођена амбасадорком Хлавсовом обишла је капацитете нашег центра, а присуствовала је и презентацији о задацима, намени и систему обуке која се у њему изводи.

У складу са захтевима Европске уније за јачање капацитета Србије за учешће у цивилним мисијама, као и договором на састанку Преговарачке групе за поглавље 31, у марту 2016. одлуком министра одбране формирана је Подгрупа Министарства одбране и Војске Србије задужена за обезбеђивање законског оквира и јачање институционалних капацитета за учешће Србије у цивилним мисијама Уније.

Руководилац Подгрупе је пуковник Катарина Штрбац, а чланови су припадници Министарства одбране и Војске Србије. Резултат досадашњег рада Подгрупе јесте усаглашен Акциони план, који произлази из Извештаја о потреби успостављања националног законодавног оквира и институционалних капацитета за учешће цивилних структура из Србије у мултинационалним операцијама, усвојен на седници Владе у мају 2017. године.

Тим документом предвиђено је да се у Центру за мировне операције обучавају цивили пре распоређивање у мултинационалне операције. У складу с тим, Центар тренутно припрема основни програм по којем ће се оспособљавати цивили експерти које ће Србија упутити у неку од мисија Европске уније. ■

Биљана МИЉИЋ
Снимио Јово МАМУЛА

ЗНАЧАЈ ЦИВИЛНИХ КАПАЦИТЕТА

Више од три стотине припадника Војске Србије тренутно је ангажовано у десет мисија Европске уније и Уједињених нација широм света, а цивилна лица запослена у Министарству одбране и Војсци Србије до сада су у мултинационалним операцијама била у санитетским тимовима као лекари, медицински техничари или болничари. У међународним мировним операцијама цивили су ангажовани на различитим функцијама. Иако је учињен велики напредак, регрутовање цивилних експерата и даље је велики изазов. Упркос томе што је пракса показала да су цивили значајна карика успеха мировних операција, препреке за њихово ангажовање везане су за мандат, буџет, али и логистику. Најважније области деловања цивилних стручњака су: развој медија, демократизаци-

ја, разоружање, демобилизација, као и реинтеграције, хуманитарни послови, инфраструктура и економски послови, људска права, администрација, правни послови, измирење и јавна управа.

У делу Закона који се односи на начин избора лица за мултинационалне операције дефинисано је да је за избор, селекцију и обуку припадника Војске Србије и запослених у Министарству одбране за учешће у мултинационалним операцијама надлежан Центар за мировне операције (ЦМО), што значи да би за ангажовање цивилних стручњака, поред знања из одређених области, било неопходно њихово додатно обучавање и припрема у специфичним знањима и вештинама потребним за живот и рад у зонама мултинационалних операција и да је ЦМО институција која својим капацитетима та знања и вештине може да пренесе на потенцијалне учеснике у мисијама.

ОТВОРЕНА ИЗЛОЖБА „СВЕТЛОСТ, СЕНКЕ И ОДСЈАЈИ” У ДОМУ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Уткани интимни осећаји и емоције

Изложба представља спој ликовне и примењене уметности, уз примесу музичког сегмента

Изложба „Светлост, сенке и одсјаји”, уметника Бранка Маравића, отворена је 14. јула у Малој галерији Дома Војске Србије. Поставка представља ретроспективу двадесетпетогодишњег стваралаштва мултимедијалног уметника и чини је двадесет један рад у техникама пастел и уље.

Посетиоци су имали прилику да уживају у посебном програму, приређеном у Свечаној сали Дома Војске, који је обележила модна ревија уникатно дизајнираних одевних предмета и аксесоара, као и концерт на-политанске, руске, староградске и филмске музике, на којем је аутор приказао раскошни певачки таленат, уз клавирску пратњу маистра Ференца Ковача.

У поздравној речи, директор Медија центра „Одбрана” пуковник Стевица С. Карапанцин рекао је да је сарадња коју та установа остварује са различитим институцијама уметности, науке и културе, као и са појединим уметницима и ствараоцима, учинила да Галерија Дома Војске Србије постане место у којем се баштини и

промовише како историјско уметничко наслеђе, тако и савремени токови и правци у уметности и култури.

– Напоменућу да Уметничка збирка Дома Војске Србије у свом фонду броји више од 1.500 предмета најеминентнијих аутора који су стварали у другој половини 20. века на тлу некадашње Југославије – рекао је пуковник Карапанџин и додао да ова изложба представља спој ликовне и примењене уметности, уз примесу музичког сегмента, који говори о мултимедијалности читавог пројекта.

Он је подвукао да је све споменуто сједињено у једној личности, у једном човеку – Бранку Маравићу, а да

су у изложбу utkани лични осећаји и емоције које лако проналазе пут до нас као крајњих посматрача.

Изложбу је отворио и о Маравићевом уметничком опусу говорио историчар Михајло Глигорић.

Бранко Маравић је рођен 1970. године у Београду. Члан је Међународне групе експерата ЕСПД, за тему интегративне заштите културно-историјског наслеђа Југоисточне Европе. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ
Снимио Срђан ХАЈСТЕР

МОЋНА АРМИЈА СНАГА СУВЕРЕНИТЕТА

Грађани Београда и њихови гости, поводом обележавања две и по, односно три деценије од победе над фашизмом, поново су 1970. и 1975. били у прилици да посматрају промоцију различитих достигнућа и снаге једне од четири најјаче армије у Европи

У част обележавања 25 година од победе над фашизмом у Београду је одржана војна парада припадника ЈНА и Територијалне одбране које је поздравило око 300.000 гледалаца. Испред врховног команданта оружаних снага прошло је седам ешалона који су манифестовали снагу општенодрожне одбране Југославије и њену спремност да заштити безбедност, независност и самоуправни социјалистички развитак земље. На сваком кораку истицано је да је ЈНА снага „која никада неће угрожавати слободу других, али ће увек бити сигуран чувар слободе и граница своје земље“. На свечано украшеној трибини био је и председник Замбије Кенет Каунда, који је боравио у Југославији као гост председника Јосипа Броза. На трибини су били и највиши политички и војни руководиоци земље, истакнути учесници радничког покрета и револуције, културни и јавни радници, чланови дипломатског кора, страни војни изасланици и, посебно, чланови замбијске делегације. Дефиле јединица југословенских оружаних снага пратили су и представници земаља учесница антихитлеровске коалиције – Совјетског Савеза, Велике Британије, САД и Француске.

Каунда и Броз су на свечану трибину дошли нешто пре девет часова, поздрављени дугим и срчаним аплаузом. Топовске салве су тачно у девет најавиле почетак параде. Свирана је југословенска химна, а затим су се чуле фанфаре. У отвореним колима, испред врховног команданта, заставио се командант параде генерал-пуковник Мирко Јо-

вановић и предао рапорт: „Друже маршале, представнице јединице оружаних снага СФРЈ спремне су за параду. Дозволите да дефиле почне“.

Вишезначни дефиле је почео

На челу параде, у отвореним колима, возио се командант генерал-пуковник Мирко Јовановић, првоборац и народни херој, учесник многих битака у Другом светском рату, ратни комесар Прве пролетерске бригаде. Иза њега, такође у отвореним колима, седео је начелник штаба параде генерал-потпуковник Саво Трикић, а следила су возила са штабним официрима. Иза њих је наступала извиђачка чета, па заставе СФРЈ, социјалистичких република, Савеза комуниста и 24 заставе ратних бригада. Затим су били постројени ратни ветерани, њих триста, хероја, првоборца, учесника многобројних битака, из свих република и покрајина. Пуковник авијације Богдан Сливник био је командант првог ешалона параде. За њим је ишао поручник Вељко Дробац из Огулина, са заставом Првог пролетерског пешадијског пука, који негује традицију Прве пролетерске бригаде. У првом ешалону биле су јединице питомца Војне академије, Војнотехничке и Ваздухопловнотехничке академије, пешадијске, морнаричко-техничке и ваздухопловно-техничке војне школе, пешадијски гардијски батаљон, партизански батаљон, батаљон морнара, чета војника ратног ваздухопловства, падобранска чета и, на крају, чета граничара.

Моћне снаге Територијалне одбране

На челу јединица Територијалне одбране био је Стојан Аспровски, иза кога је ношена застава СФРЈ са шест републичких застава. У саставу тог ешалона биле су и групе диверзаната из Хрватске, морнара за територијалну одбрану на мору, скијаша и планинара из Словеније, представници великог броја радних организација из Србије, Војводине, Косова и Метохије. Трећи ешалон здружених јединица ЈНА предводио је пуковник Спасоје Тодоровић. У оквиру мотомеханизованог батаљона била је чета оклопних транспортера југословенске производње. Представљене су и ракете дивизиона противтенковских лансирних

оружа. У четвртном ешалону био је подешалон лаких противтенковских топова. Изнад огромних противтенковских ракета, булевар су надлетали авиони типа „галеб”, произведени у југословенским фабрикама. Следећим ешалоном, у оквиру којег је представљена артиљерија, командовао је пуковник Богдан Ренчељ. Били су ту подешалони топова хаубица и тешких хаубица, поноса наше тадашње „наменске индустрије”. Тенковским ешалоном командовао је пуковник Вељко Димић. Представљени су тенкови оклопно-извиђачке чете, који су могли да се крећу по сваком терену, па и по води, што је представљало својеврсну новину. Мотомеханизовани батаљон био је састављен искључиво од оружја домаће производње. Изнад тенкова прелетели су млазни ловци МиГ. На крају дефилеа прошла је војна музика, а иза ње група пионирки и пионира у живописним шареним оделима, са мноштвом разнобојних балона. Неколико стотина пионира са жутиим капицама посебно су привлачили пажњу – били су то победници „Кекечевог” такмичења знања одржаног у основним школама.

Припреме за параду одвијале су се у „Насељу младости и победе”, на Бањици, где је око 9.000 учесника манифестације неколико дана увежбавало наступ. Након параде, за учеснике, војне старешине и организаторе приређен је свечани ручак. Свим учесницима генерал-пуковник Мирко Јовановић одао је признање. За ванредно залагање похваљено је 16 јединица, а награђено 900 учесника, од тога награђеним одсуством 670 војника. За учеснике и госте, међу којима су били друштвено-политички радници Београда, приређен је забавни програм.

Победа 75.

Само пет година касније, поводом три деценије од победе над фашизмом, у престоници је одржана и војна

ДЕЛЕГАЦИЈЕ САВЕЗНИЧКИХ ЗЕМАЉА

Војној паради, одржаној 1975. поводом три деценије од победе над фашизмом, присуствовале су и делегације земаља савезника из заједничке борбе против фашизма – Совјетског Савеза, са чланом Политбироа ЦК КПСС и првим замеником председника Министарског савета СССР-а К. Т. Мазуровим на челу, Сједињених Америчких Држава, коју је предводио бивши члан америчке војне мисије у Главном штабу НОВ у Хрватској и Словенији Џон Блатник, Велике Британије, са парламентарним подсекретаром у Форин-офису лордом Робертсом на челу, и Француске, на челу са ваздухопловним генералом армије Жаком Митераном.

Догађају су присуствовале и делегације сабораца из Совјетског Савеза, Велике Британије, Сједињених Америчких Држава, Француске, Пољске, Италије, Чехословачке, Мађарске, Бугарске и Аустрије.

парада под називом „Победа 75”, прва после петогодишње паузе. Командант параде био је народни херој генерал-пуковник Ђоко Јованић, ратни командант Шесте личке дивизије. Током једночасовног програма, испред председника Јосипа Броза продефиловало је 11 ешалона представника свих видова југословенских оружаних снага. Учествовали су најбољи војници, најбоље старешине, пионери, омладина, друштвене организације, свих народа и народности.

Као симбол континуитета југословенске револуције, парада „Победа 75” отворена је дефилеом 24 аутентичне ратне заставе прослављених јединица Народноослободи-

лачке војске Југославије. У строју дугачком десет километара нашли су се припадници оперативне армије, наоружани делови Територијалне одбране, одреди цивилне заштите, омладина са факултета, из школа, фабрика и села, спортисти. Парада је имала око 12.000 учесника.

Поздрављен скандирањем и овацијама, тачно три минута пре девет часова, на централном делу трибине испред Скупштине СФРЈ, појавио се Јосип Броз Тито у маршалској униформи. На почасној трибини већ су се налазили најистакнутији представници југословенског политичког, привредног, културног и јавног живота. Били су присутни чланови Председништва ЦК СКЈ и његовог Извршног комитета, Савезне конференције ССРНИЈ, Савеза синдиката, СУБНОР-а и осталих друштвено-политичких организација, заједница и институција федерације и свих социјалистичких република и покрајина. Присуствовале су и делегације земаља савезника из заједничке борбе против фашизма – Совјетског Савеза, Сједињених Америчких Држава, Велике Британије и Француске, као и делегације сабораца из Совјетског Савеза, Велике Британије, Сједињених Америчких Држава, Француске, Пољске, Италије, Чехословачке, Мађарске, Бугарске и Аустрије.

У девет часова одсвирана је државна химна, а затим је одјекнуо звук фанфара које су најављивале команданта параде генерал-потпуковника и народног хероја Ђоку Јовановића. Његово возило зауставило се испред врховног команданта коме је рапортирао да су сви ешалони спремни за параду.

Иза штаба Параде кренуо је први од 11 ешалона. Када су мајор Томислав Ашнер са заставом СФРЈ и капетан Јован Милошевић са заставом Савеза комуниста Југославије отворили свечани дефиле, проломиле су се бурни аплаузи. Одушевљени поздравили су упућени и воду који је носио заставе свих социјалистичких република и ратне заставе прослављених ратних бригада НОВЈ из свих република и покрајина, са ратном заставом Прве пролетерске бригаде на челу. Ту заставу је врховни командант Јосип Броз Тито предао овој прослављеној јединици 7. новембра 1942. у Босанском Петровцу. Под њом је погинуло више од 7.000 бораца, међу којима 83 народна хероја.

Стиснута песница ветерана

Одмах иза застава ступала је група народних хероја и првобораца револуције. Био је то „ешалон хероја“. Поред свог врховног команданта прошли су онако како су поред њега пролазили у данима борбе – лаганим кораком и пролетерским поздравом, стиснуте песнице на десној слепочници. Стотинак средовечних људи, на чијем је челу корачао народни херој генерал-пуковник Анте Банина, носило је на прсима велики број ратних одличја.

Одсечним кораком поред свечане трибине прошли су војници другог представничког ешалона под командом пуковника Драгише Маричића. Иза команданта, поздрављен бурним аплаузом, прошао је и заставни вод са мајором Николом Зечаром на челу и заставом јединице ЈНА која наставља традиције прослављене Прве пролетерске народноослободилачке ударне бригаде. Иза заставног вода корачао је подешалон питомаца Војне академије Копнене војске, предвођен потпуковником Владом Маројевићем, начелником 30. класе Војне академије КоВ. Затим су, поред свечане трибине и свог врховног команданта, прошли питомци средње војне школе Копнене војске. Подешалон је командовао мајор Љубомир Марковић. По традицији, учествовао је и подешалон питомаца Ваздухопловно-техничке војне академије и Ваздухопловно-техничке средње војне школе, под командом мајора Радивоја Марковића. У овом подешалону био је и најбољи у 24. класи Драган Марковић, као и Томислав Црнчанин, председник Омладинске организације Савеза социјалистичке омладине Југославије у својој класи. Подешалон питомаца Морнаричке војне академије и Морнаричко-техничке средње војне школе предводио је Јошко Мандрика. У

строју су корачали чланови цудо екипе Морнаричке војне академије, која је трећу годину узастопно освајала прво место на првенству војних академија ЈНА. Наступили су затим граничари са разних караула, са Јадранског мора, река и језера, којима је командовао потпуковник Владо Маричић. На челу подешалона планинаца прошао је мајор Шпиро Никовић, један од најбољих алпиниста. Одмах иза свог старешине корачали су капетани Мирко Калинић, Владо Радуловић и Бранко Илић, док су међу војницима били Боривоје Басић, син народног хероја, Франц Тајникар, осам пута државни првак у трчању на скијама, балкански првак за претходну годину, два пута свезармијски првак, Миро Брајник, три пута омладински државни првак и балкански омладински првак за 1972. годину у трчању на скијама, као и браћа Миро и Стојан Улчар.

Снажни територијалци

Под командом потпуковника Али Мухацирија у парадном маршу прошле су јединице Територијалне одбране из свих југословенских република и покрајина. Посебну пажњу посматрача привукле су омладинке у подешалону из Црне Горе, Радмила Бобичић, Бисерка Ђуровић, Драгиња Зоговић, Радмила Ђаконовић, Марта Вујовић и Радојка Томичић. Иза подешалона из Црне Горе наступио је подешалон јединица Територијалне одбране из Хрватске, којим је командовао резервни капетан Владимир Першин, наставник математике и физике, одликован Орденом за војне заслуге са сребрним мачевима. У подешалону Територијалне одбране са Косова и Метохије, као најбоље, представљене су омладинке Миланка Царевић, Ајкуна Касуми, Ката Мехмеди, Драгица Марковић и Мевљуда Биљали. Командант тог подешалона био је капетан Иса Краснићи...

У четвртог ешалону наступили су омладинци, цивилна заштита и организације за физичку културу. Командант ешалона Благоје Станоевски из Скопља био је председник Републичке конференције Савеза социјалистичке омладине Македоније. У првом и другом подешалону наступили су представници радничке, средњошколске, студентске и сеоске омладине и омладине из друштвених организација Београда. У ешалону органа и служби безбедности, који је био моторизован, наступили су представници свих република и покрајина: кадети, саобраћајци, међу којима и вод прве генерације девојака саобраћајца из Босне и Херцеговине и Словеније, затим криминалистичка екипа за увиђаје, са тада најсавременијим средствима, специјалне јединице за борбу против диверзаната, герилаца и за друге специјалне задатке, наоружане и опремљене најмодернијом техником, укључујући и специјална средства и оружја. Овај ешалон предводио је народни херој Зефир Мусић, виши инспектор милиције. За њима је ишао моторизовани одред за подршку јединица Територијалне одбране.

Најдужа моторизована колона

Седми ешалон био је најдужи – седам километара. На челу ешалона моторизованих јединица био је командант пуковник Мујо Мујкић. Десет подешалона моторизованих

ГРАНИЧАР ЗА ПРИМЕР

Као и све дотадашње, и параду одржану 9. маја 1975. пратила је целокупна југословенска дневна и периодична штампа. Поред тога, манифестација је преношена и путем телевизије. У мору интересантних репортажа и цртица посебно се издваја прича о граничару са карауле код Нове Горице Радовану Ивановићу, који се одрекао редовног одсуства само да би учествовао у паради. Као скојевци, његови родитељи учествовали су у првој паради у ослобођеном Београду, 1. маја 1945. године.

јединица смењивало се пред више хиљада гледалаца. Прво су наишли извиђачи у униформи која им пружа заштиту приликом осматрања. Они су, како у војсци кажу, „очи и уши“ армије и оспособљени за извршавање веома сложених задатака, због чега су били добро наоружани, али и храбри, сналажљиви и издржљиви. Публика је могла да види и подешалоне војне полиције и падобранаца. Осми ешалон био је ешалон оклопно-механизованих јединица, у чијем је саставу био механизовани подешалон.

Наступ Ратне морнарице изазвао је нове аплаузе са препуних тротоара које су запосели Београђани и њихови гости. Командант ешалона био је капетан бојног брода Божидар Грубишић. Морнари су били подељени у три подешалона: морнаричко-диверзантски, морнаричка пешадија и морнаричко-ракетни. Подешалони су имали најсавременије наоружање. На паради су приказани ракетни чамци са ракетама „брод-брод“ велике ударне моћи. У оквиру десетог ешалона противваздушне одбране, чији је командант био пуковник Милан Шљиванчанин, били су подешалони непосредне противваздушне одбране, лаке противавионске артиљерије и ракетних јединица за трупну противваздушну одбрану. Наступили су и подешалони противваздушне одбране Територијалне одбране. Булеваром су прошле нове специјалне ракете „ватрене стреле“, затим хаубице 152 mm које је вукло возило од 15 тона, топови 155 mm, тешке хаубице 203 mm и артиљеријска оруђа 130 милиметара. Булевар је прелетео нови борбени авион „орао“, дело југословенске и румунске индустрије. Свечану трибину затим је надлетела ескадрила лаких борбених хеликоптера, а након њих подешалон хеликоптера специјалне намене. Млазни транспортни хеликоптери представљали су посебну атракцију, а свечану трибину надлетела је и формација „јастребова“. Последњи су прошли здружени оркестри београдског и новосадског гарнизона. Парада је завршена тачно у 10 часова.

Поред новог авиона „орао“, на паради одржаној 9. маја 1975. представљен је и самоходни вишецевни ракетни бацач, од конструкције до израде дело југословенских стручњака. Приказан је и нови оклопни транспортер, као и ново борбено средство Ратне морнарице – диверзантска ронилица, а најављене су и ракетна топовњача и подморница. ■

(Насиљавак у следећем броју)

УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ У БЕОГРАДУ ВОЈНА АКАДЕМИЈА

расписује
КОНКУРС
за пријем студената на докторске
академске студије

Војна академија Универзитета одбране у Београду у школској 2017/2018. години на докторске академске студије уписује самофинансирајуће студенте за следеће студијске програме:

1. Војномашинско инжењерство – 9 студената и
2. Атомско-биолошко-хемијска одбрана – 3 студента.

УСЛОВИ КОНКУРСА

На конкурс се могу јавити кандидати који испуњавају следеће услове:

Општи услови конкурса

- да су држављани Републике Србије и
- да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци.

Посебни услови конкурса

- на докторске академске студије може се уписати лице које има завршене мастер академске студије у складу са захтевима студијског програма са најмање 60 ЕСПБ, односно да је укупно претходним образовањем остварило најмање 300 ЕСПБ,
- на докторске академске студије може се уписати лице које има академски назив магистра наука, стечен према прописима који су важили до ступања на снагу Закона о високом образовању, ако није стекло звање доктора наука по раније важећим законским прописима у року који је утврђен законом,
- познавање страног језика и
- пријемни испит се полаже уколико су оба или један од нивоа претходног школовања завршени са просечном оценом мањом од 8,00.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА И ПОСТУПАК СПРОВОЂЕЊА КОНКУРСА

Кандидати подnose пријаве препорученом поштом на адресу **Улица генерала Павла Јуришића Штурма број 33, Београд** или лично у студентској служби Војне академије.

Образац пријаве за упис преузима се на интернет страници Војне академије (www.va.mod.gov.rs).

Уз пријаву за конкурс кандидати подnose оверене фотокопије следећих докумената:

- уверење о држављанству Републике Србије,
- извод из матичне књиге рођених,

- дипломе или уверења о завршеном школовању на претходним нивоима школовања,
- уверење надлежног органа да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци, не старије од шест месеци,
- оверену фотокопију документа (додатак дипломе) о степену познавања страног језика и
- списак научних и стручних радова.

Пријављивање кандидата обавиће се у Војној академији 14. и 15. 8. 2017. године од 10.00 до 14.00 часова.

Пријемни испит за кандидате који имају просечну оцену мању од 8,00 реализоваће се у Војној академији 21. 8. 2017. године у 10.00 часова.

Приликом доласка на пријемни испит у Војну академију, кандидати морају имати документ за личну идентификацију (лична карта или пасош).

Прелиминарна ранг-листа биће објављена на интернет страници Војне академије 21. 8. 2017, а коначна ранг-листа 22. 8. 2017. године.

Упис кандидата обавиће се у Војној академији од 28. 8. до 30. 8. 2017. године од 8.00 до 14.00 часова. **Трошкови уписа износе 1.000,00 динара и уплаћују се на рачун Војне академије 840-19540845-28, са позивом на број 12274231333857413. Износ школарине за прву годину школовања је 180.000,00 динара. Начин плаћања биће регулисан Уговором о школовању.**

Мерила за утврђивање редоследа кандидата:

1. Просечна оцена (изражена на две децимале) са претходних студија множи се са 5. Уколико су претходно завршена два нивоа студија, просечне оцене множе се коефицијентом 2,5, а добијени производи се сабирају.
 2. По основу дужине студирања:
 - 20 бодова за студије претходног нивоа завршене најкасније до краја једне школске године дуже од трајања студија,
 - 5 бодова за студије претходног нивоа завршене најкасније до краја две школске године дуже од трајања студија и
 - уколико су претходно завршена два нивоа студија, по истим критеријумима се за сваки ниво студија додељује 10, односно 2,5 бодова.
 3. Уколико кандидати на основу претходна два критеријума имају исти број бодова, вредновати и квантитативно исказати публиковане радове према *Правилнику о поступку и начину вредновања и квантитативног исказивања научноистраживачких резултата истраживача* (СГ РС 24/16 и 21/17).
 4. У случају једнаког броја остварених бодова, на основу претходних мерила, предност има кандидат са већом просечном оценом са претходних студија, а уколико се од кандидата захтевају два нивоа претходног школовања, предност има кандидат са већом просечном оценом са основних студија.
- Начин и рокови за подношење жалби, као и остала

обавештења у вези са конкурсом биће објављени на интернет страници Војне академије (www.va.mod.gov.rs).

Остала обавештења у вези са конкурсом могу се добити у Деканату Војне академије на бројеве телефона **011/3603-337** и **011/3603-193**, или преко електронске поште dekan@va.mod.gov.rs.

Конкурс је отворен од 14. 7. 2017. године. ■

УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ У БЕОГРАДУ ВОЈНА АКАДЕМИЈА

расписује

КОНКУРС

за пријем студената на мастер академске студије

Војна академија Универзитета одбране у Београду у школској 2017/2018. години на мастер академске студије уписује **самофинансирајуће студенте** за следеће студијске програме:

1. Менаџмент у одбрани – 27 студената,
2. Војномашинско инжењерство – 29 студената,
3. Војноелектронско инжењерство – 29 студената,
4. Атомско-биолошко-хемијска одбрана – 10 студената,
5. Јавне финансије – 23 студента,
6. Војногеодетско инжењерство – 10 студената,
7. Логистика одбране – 14 студената и
8. Форензичко инжењерство – 10 студената.

УСЛОВИ КОНКУРСА:

На конкурс се могу јавити кандидати који испуњавају следеће услове:

Општи услови конкурса

- да су држављани Републике Србије и
- да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци.

Посебни услови конкурса

- на мастер академске студије може се уписати лице које је завршило одговарајуће основне академске студије утврђене студијским програмом и остварило најмање 240 ЕСПБ,
- познавање страног језика и
- кандидати за упис на мастер академске студије који су основне академске студије завршили са просечном оценом мањом од 8,00 полажу пријемни испит.

НАЧИН КОНКУРСИСАЊА И ПОСТУПАК СПРОВОЂЕЊА КОНКУРСА

Кандидати подносе пријаве препорученом поштом на адресу **Улица генерала Павла Јуришића Штурма број 33, Београд** или лично у студентској служби Војне академије.

Образац пријаве за упис преузима се на интернет страници Војне академије (www.va.mod.gov.rs).

Уз пријаву за конкурс кандидати подносе оверене фотокопије следећих докумената:

- уверење о држављанству Републике Србије,
- извод из матичне књиге рођених,
- диплому или уверење о завршеном школовању на основним академским студијама,
- уверење надлежног органа да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци, не старије од шест месеци,
- оверену фотокопију документа (додатак дипломе) о степену познавања страног језика и
- списак научних и стручних радова.

Пријављивање кандидата обавиће се у Војној академији 14. и 15. 8. 2017. године од 10.00 до 14.00 часова.

Пријемни испит за кандидате који имају просечну оцену мању од 8,00 реализоваће се у Војној академији 21. 8. 2017. године у 10.00 часова.

Приликом доласка на пријемни испит у Војну академију, кандидати морају имати документ за личну идентификацију (лична карта или пасош).

Прелиминарна ранг-листа биће објављена на интернет страници Војне академије 21. 8. 2017, а коначна ранг-листа 22. 8. 2017. године.

Упис кандидата обавиће се у Војној академији од 28. 8. до 30. 8. 2017. од 8.00 до 14.00 часова. **Трошкови уписа износе 1.000,00 динара и уплаћују се на рачун Војне академије 840-19540845-28, са позивом на број 12274231333857412. Износ школарине за школску 2017/2018. годину је 120.000,00 динара. Начин плаћања биће регулисан Уговором о школовању.**

Мерила за утврђивање редоследа кандидата:

1. Просечна оцена са претходних студија (изражена на две децимале) множи се са коефицијентом 5.
2. По основу дужине студирања:
 - 20 бодова за студије претходног нивоа завршене најкасније до краја једне школске године дуже од трајања студија и
 - 5 бодова за студије претходног нивоа завршене најкасније до краја две школске године дуже од трајања студија.
3. У случају да кандидати на основу претходна два критеријума имају исти број бодова, вредновати и квантитативно исказати публиковане радове према *Правилнику о њиховом исказивању научних истраживачких резултата истраживача* (СГ РС 24/16 и 21/17).
4. У случају једнаког броја остварених бодова, на основу претходних мерила, предност има кандидат са већом просечном оценом са претходних студија.

Начин и рокови за подношење жалби, као и остала обавештења у вези са конкурсом биће објављени на интернет страници Војне академије (www.va.mod.gov.rs).

Остала обавештења у вези са конкурсом могу се добити у Деканату Војне академије на бројеве телефона **011/3603-337** и **011/3603-193**, или преко електронске поште dekan@va.mod.gov.rs.

Конкурс је отворен од 14. 7. 2017. године. ■

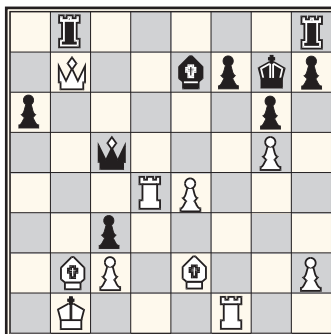

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА ТАЉЕВСКА ПАРТИЈА НА ТРОФЕЈУ БЕОГРАДА

Велемајстор Горан М. Тодоровић и наш најмлађи интернационални мајстор Михајло Радовановић одиграли су узбудљиву партију пуну „таљевских“ жртава на 30. Међународном турниру ТРОФЕЈ БЕОГРАДА новембра 2016. године. Победио је искусни велемајстор из Ковина у цајтноту после „таљевске“ жртве што ћете видети у партији коју доносимо.

Горан М. ТОДОРОВИЋ – Михајло РАДОВАНОВИЋ 1 : 0
30. ТРОФЕЈ БЕОГРАДА, Раковица 2016.
Сицилијанска одбрана

(1) e4 c5 (2) Sf3 d6 (3) d4 cxd4 (4) Sxd4 Sf6 (5) Sc3 a6 (6) Le3 e6 (7) Df3 Sbd7 (бели је одиграо потез дамом који се ретко игра како би изненадио младог противника са идејом да одигра велику рокаду) (8) 0-0-0 Dc7 (9) Dg3 b5 (10) a3 Lb7 (11) f3 Se5 (12) Kb1 Tc8 (13) Dh3 Le7 (бели склања даму на h3 ослобађајући g линију и нишанећи на поље e6 као могућу слабу тачку) (14) g4 Sfd7 (15) g5 g6 (16) Tg1! Sb6 (бели склања топа са дијагоналае пошто планира да одигра пешаком на f4 а упозорава црног да још не може да одигра малу рокаду јер би бели дошао до опасног напада) (17) Lc1 Sec4 (18) b3?! Sxa3+ (бели жртвује пешака и оптимално заоштрава игру, али слаби позицију) (19) Lxa3 Dxc3 (20) Lb2! Dc5 (21) Ld3 e5 (22) f4 Sc4! (бели је одиграо f4 као поенту жртве пешака како би максимално активирао све своје фигуре) (23) bxc4 bxc4 (црни је прешао у контранапад па се распламсала оштра борба) (24) fxe5 dxe5! (25) Le2?! Exd4 (26) Txd4 c3 (27) Dd7+ Kf8 (28) Dxb7 Kg7 (29) Tf1 Tb8

Позиција на дијаграму:

Бели: Kb1, Db7 Td4, Tf1, Lb2, Le2
пешаци: c2, e4, g5, h2
(11 фигура)

Црни: Kg7, Dc5, Tb8, Th8, le7,
пешаци: a6, c3, f7, g6, h7
(10 фигура)

Коњићеви скокови

Крените од обележених поља, као скакач у шаху, по путањи у облику слова Г, тако да добијете две народне пословице.

Не-	-ји	од-	
-вра-	сре-	-ка	и-
ко-	-ма	од	-чег
-ће.	-тни	-ма	-па-
	глу-	ни-	-јег

Бо-	-да-	муд-	
-рим	-ва-	са	-лом
бу-	-ље	-ти	са
-ти.	пла-	пе-	-го
	не-	је	-ка-

Решење судоку – водоравно: 4, 6-8, 9-1-2, 7-2, 3-4-8, 1, 3-4-2, 5-7, 5-9, 7-1, 4-2, 2-6, 5, 7-9, 1-3, 9-4, 8-5, 9-1, 5-3-7, 4, 2-8-7, 6-3, 3-4-5, 2-6, 1.

Решење шаховских проблема из прошлог броја:

Проблем број 1: – 1. Dg6! Sb2 (Sf4, Sb4, Se5, Tf1) 2. Se5 мат (Sb4 мат, Sxc5 мат, Sd4 мат, Sd4 мат)

Проблем број 2: – 1. Dd4 Ld5 2. Lb7 3. Та8 мат; II варијанта: 1. Dd4 Td5 2. Lb5 Txd7 3. Dxd7 мат; III варијанта: 1. Dd4 Dd5 2. Lc4 Da5 3. Lf7 мат; IV варијанта: 1. Dd4 Sd5 2. Le2 Se2 3. Td8 мат.

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко ЂОКИЋ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
17								18							19		
20		20							21							22	
23			24							25							
26					27						28						
29							30						31				
32								33							34		
35			36						37								
38				39						40							
41						42					43						
44							45						46				
47		47						48									
49			50							51							

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА ВОДОРАВНО:
возарина, команда, сеф, о, аполепса, Аријанит, р, ЖТП, безрепац, терасице, дреке, носати се, Истмен, котарка, трокорак, Ранк, агенгатор, Макарани, ИС, РИ, добавити, ојачавати, Анти, инмицијал, берекин, Ђердан, Тату Ране, Краса, отквалити, Амонасро, Нет, р, Отац и син, маркизет, р, Ђем, сасецање, дава-чица.

ВОДОРАВНО:

17. Центар Костромске области у Русији, 18. Славна перуанска певачица, 19. Тим путем, туда, 20. Бугарски диригент, Георги, 21. Маникирања, 23. Острво у Јадранском мору, 24. Наш математичар, Јован, 25. Филм Ите Рине, 26. Штале, појате, 27. Роман Карела Чапека, 28. Небески свод, 29. Грчки бог смрти (мит.), 30. Речи истог значења, 31. Круна египатских краљица (обрнуто ВЕТА), 32. Присталица атанатизма, 33. Писац глосара (речника), 34. Двадесет треће и 10. слово азбуке, 35. Ауто-ознака Лучана, 36. Дрмати се, подрхтавати, 37. Место код Пландишта, 38. Име славне гимнастичарке Ким, 39. Стоти део секунде, 40. Наше женско име, 41. Козачки поглавица, 42. Владар неограниченом влашћу, 43. Руксак, напртњача, 44. Женски лик из песме у извођењу О. Драгојевића и Б. Дворника, 45. Врста летилице (мн.), 46. Једнострук (лат.), 47. Природни нагон, 48. Средњовековни великаш, Ђорђе Комнин, 49. Ноћна птица грабљивица, 50. Власник тимара (феудалног поседа), 51. Налегнути се.

УСПРАВНО:

1. Претходница Холокауста (9.11.1938.), 2. Сотона, ђаво, 3. Ауто-ознака Тутина, 4. Онај који испалује ракете, 5. Лична заменица, 6. Присталица марксизма, 7. Град у Турској (обрнуто РАСА), 8. Град у Јапану (преметнуто ИВИКА), 9. Врста експлозива, 10. С, заједно, 11. Удубити се у нешто, 12. Стање без рата, 13. Алкалоид из корена једића (хем.), 14. Букети цвећа, 15. Листих спортске прогнозе, 16. Празник ваздухопловаца Војске Србије 2. августа, 18. Упрљати машћу, 19. Такса за продају рибе, 20. Мала статуа, 21. Тангентне линије, 22. Пун осећаја, 24. Холандски шахист, 25. Уводица иновација, 27. Постати тесан, 28. Опасна тропска болест, 30. Друга влада Наполеона Првог, 31. Глинени музички инструменти, 33. Испуштати глас као гуска, 34. Губити живот, 36. Наша песникиња, Каталин, 37. Мера за драгоцености, 39. Град у Белгији, 40. Врховни скандинавски бог, 42. Град у Француској, 43. Лик из „Махабхарате“, 45. Иницијали синеасте Расела, 46. Иницијали писца Ђипика.

НОВО

БОРБЕНИ АВИОНИ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Драган Цветковић, Ивана Цветковић
Броширано, ф.
17×24, 322 стр.
шифра: 111359
цена: 1.320,00

са попустом: 924,00

У књизи је описано 146 борбених авиона из Првог светског рата, а приказани су по земљама које су их производеле. Авиони су поређани по својим ознакама, абecedним редоследом. Побројани су и авиони који су ушли у серијску производњу и они који су направљени у одређеном броју комада. Могло се и очекивати да ће суперсиле тог времена имати највише авиона – Немачка је направила 67, Велика Британија 33, Француска 23, док је Аустроугарска направила осам авиона, САД и Италија по шест, а Русија, због познатих разлога, само три авиона.

ОДБРАНА

НОВО

КРАЉЕВСКО ВАЗДУХОПЛОВСТВО (1912–1945)

Бојан Димитријевић,
Милан Мицевски, Предраг Миладиновић
Броширано, ф. 21×27, 750 стр.
шифра: 111354
цена: 2.200,00
са попустом: 1.540,00

Књига бележи време значајних продора у процесу модернизације и технолошког напретка између два рата. Развој авијације управо је тада добио своје најдинамичније обресе, а дошао је у зенит у периоду новог светског сукоба крајем тридесетих година 20. века. Исти тренд био је присутан и у Краљевини Југославији. О том феномену, са новим историјским чињеницама и динамичним текстом, сведоче аутори који су се потрудили да истраживањем проблематизују читав друштвени контекст ваздухопловства у Краљевини Југославији.

ОДБРАНА

ОДБРАНА

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 173

КРИПТОГРАФИЈА КРОЗ ВЕКОВЕ

Тајно комуницирање

Пише Милорад МАРКАГИЋ

Скривање информација,
порука и кореспонденције
од нежељених прималаца од
давнина је предуслов
успешног одлучивања.
А кад је то потребније
него у годинама пред
рат и током рата.
Стога су највећи
успеси шифрера, али
и њихових
противника,
декриптера, везани за
рат и командовање.
Њихов рад је најчешће
одлучујуће доприносио
неочекиваним и испрва
необјашњивим победама над
непријатељем који је мислио да су му
комуникације ефикасно заштићене.

Развојем људског рода од праисторијске заједнице до данас, потреба за комуникацијом и преносом информација пратила је све токове историјских догађаја. Од почетних примитивних знакова у пећинама и кретања људи ради обављања свакодневних активности, јавила се потреба да се, осим директних комуникација, на неки начин поруке и информације пренесу или оставе неким видом писаног – цртаног трага да се касније могу прочитати. Наравно да су методе и поступци пратили ток развоја људске популације и научних достигнућа.

Приметно је да осим прастарих записа у облику цртежа, касније долази до преноса информација употребом алфабета одређене заједнице. Такође, врло су популарни и свима познати методи преноса порука фењерима, барјацима, димним сигнаlima, бубњевима, црквеним звонима...

Све већа количина информација, као и потреба да због различитих разлога не буду доступне трећим лицима, допринели су осмишљавању различитих начина сакривања или обраде порука, тако да оне буду доступне само одређеном броју особа. У људској природи је и да се нешто што се сматра тајним, прикривеним или недоступним, на сваки начин, па и без директне користи, ипак покуша сазнати или протумачити.

Тако је настала наука о тајном комуницирању, која и данас, иако временски и етимолошки превазиђена, носи име криптографија.

У основи ове науке, која се бави тајним писањем, налазе се грчке речи криптос – тајна и графеин – писање. То је област која се бави обрадом и чувањем информација и података који могу бити читљиви само особи којој су намењене. Иако је само име очувало генезу порекла, данашња криптографија се у правом смислу те речи не односи само на заштиту писаног текста, већ се прожима и кроз све поре поступања са подацима, како на локалном нивоу, тако и у комуникацијама међу појединцима и институцијама. Криптографију прати и криптоанализа, која има супротне циљеве, односно налази начине откривања података, информација и метода криптовања.

Криптографија за подлогу има математику, чије методе користи за развој алгоритама – процеса сакривања порука.

За већину обичних људи криптографија је представљала и представља мистерију. Постоје историјски подаци да се у средњем веку бављење овом материјом везивало за црну магију, односно сматрало се начином комуницирања са демонима и злим силама, те су криптографи сматрани следбеницима сотоне.

Два века пре нове ере стари Египћани су развили начин комуницирања писањем посебних знакова – хијероглифа. То је, у ствари, низ слика и знакова који представљају неке појаве или објекте. Најчешће су коришћени за исписивање по гробницама владара, али се могу наћи и делови који су израђени на обичним плочама или пак у пећинама из оног времена.

Данас се сматра да су хијероглифи коришћени за описивање значајнијих догађаја из живота важних личности. Иако по својој намени нису били замишљени да сакривају значење текста, њихов садржај био је познат ве-

ома малом броју појединаца. Ознаке појмова, радњи или предмета допуњаване су цртицама, тачкицама или другим фонетским знаковима, како би се употпунила слика о тематици о којој је реч. Иако се то писмо одавно не користи, сматра се једним од почетака криптографије, а покушаји откривања значења симбола, почецима криптоанализе.

Пошто је коптски језик сличан староегипатском, за разумевање хијероглифа користе се језичко-компаративне студије, чиме се покушава доћи до потпуног значења натписа који су пронађени.

Понесени цивилизацијским достигнућима, неким доступним информацијама и писаним траговима, научници, али и занесењаци разних профила посвећују значајан део времена изучавању овог писма, а велики део легенди и белетристичких радова заснован је управо на чињеницама постојања хијероглифа.

Слично као у старом Египту, у старој Месопотамији коришћени су посебни знакови, такозвано клинасто писмо. Оно се користило за размену порука и првобитно заиста није имало за циљ сакривање порука које се преносе или чувају.

Хебрејска шифра заснивала се на принципу прости замене слова абецеде. Ове су шифре познате под именима атбаш, албам и атбах шифра.

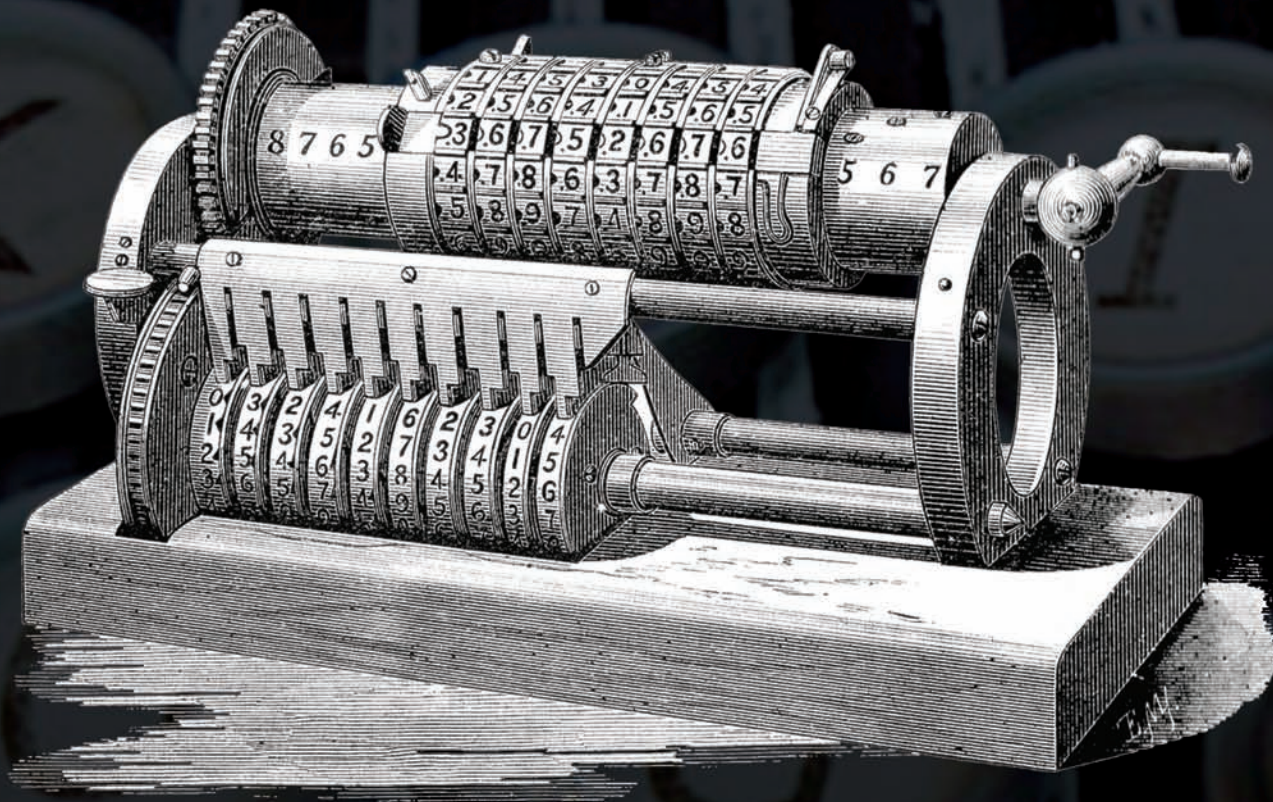
Заједничко им је то да су све користиле реципрочан метод замене слова алфабета, било да се ради о замени првог последњим слогом, а другог претпоследњим и тако редом, или је почетак замене био негде у средини алфабета. Овај вид заштите, уз неке измене, користио се и много векова касније, иако је измишљен још у 6. и 5. веку пре нове ере.

Скоро у свим криптографским школама и данас се изучавају методе криптовања засноване на таблица, комплетној или некомплетној, или на тзв. решетки. Заједничко им је стварање шифре која за основу има квадрат или правоугаоник, у које се упишу слова или знакови и онда се, по договореном кључу, обавља шифровање и дешифровање. Кључ може бити једноструки, двоструки, може прво да се чита хоризонтални, па вертикални део, или обрнуто.

За имплементацију начина криптовања, када не постоје техничка средства за заштиту поруке, већина криптографских служби у свету има развијен шифарски систем или криптосастав базиран на методи папир и оловка. Иако у данашње време могу деловати смешно, па неким и примитивно, ови системи у озбиљним институцијама и државама и те како имају место и улогу и користе се у ванредним ситуацијама, када откажу техничка и електронска средства.

Прва призната шифра

Прва позната и призната шифра, коришћена у сврху тајне кореспонденције јесте спартанска скитала. То је начин шифровања који је подразумевао да се око дрвоног штапа намота папирус и на њему испише текст који би, након одмотавања папируса, остајао нелогичан.

Дешифровање је могао да уради само онај који има штап исте дужине и дебљине.

Треба напоменути да је у основи тајности ове шифре био управо штап који није ношен заједно са папиром на коме је исписан текст. Ово се може сматрати и првим начином коришћења симетричне шифре.

Јулије Цезар створио је супституцију на абедици са кружним помаком за одређени број места улево. Иако сада изгледа веома примитивно, у доба када је веома мали број људи био писмен, супституција је и те како служила својој намени.

Цезаров принцип шифровања, додуше модификован, касније су користили многи за заштиту порука, а као основу за своју шифру тај метод искористио је и Вијер.

Полибије (203–118. пре нове ере), старогрчки историчар, сматра се да је први у криптографију увео метод који смањује број заменских знакова у шифрованом тексту.

Такозвана Полибијусова шифра заснована је на методи шифровања порука уз помоћ „Полибијевог квадрата“, у којем се слова распоређују слева надесно и одгоре надоле, у систему од 5×5, који су изнад и са леве стране

означени са по пет бројева. На основу бројних шифара и укрштања колоне и реда добијају се појединачна слова шифрована поруке. Његов квадрат за шифарске замене појединих слова изгледао би овако.

	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>
1	а	б	в	г	д
2	е	з	и	ј	к
3	л	м	н	о	п
4	р	с	т	у	ф
5	х	ц	ч	џ	ш

Зачеци анализе фреквенција

Први писани траг о почетку анализа фреквенције слова за потребе криптоанализе јављају се још у 14. веку, код арапског аутора Ибд ал-Дураима, али постоје тврдње да је та метода коришћена и у Италији, мада нема писаних трагова о томе.

Метода, додуше модификована и осавременена, допуњена новим правилима, користи се и данас у криптоанализи. Суштина је да се у криптограму пребројавају шифарске замене и на основу статистике језика којим је криптограм рађен дође до закључка које би слово, или знак отвореног текста, било замењено словом или знаком у криптограму. Сваки језик, односно алфавет, има коначан број стања – знакова које се користе у обради текста. Осим појединачне фреквенције слова, битна је и анализа везивања слова у биграме и триграме, као и њихова присутност на одсечку – делу текста или целом тексту.

У средњем веку

У средњем веку долази до значајног развоја криптографије, тако да шифровани вид преписке међу аташеима на дворовима постаје основни начин комуникација и заштите порука. Методе заштите користе све развијеније државе онога доба. Многи су примери када је шифра омогућила да се нека радња обави без знања друге стране, а истовремено постоје и примери који доказују да је бравурозним деловањем криптографа тајна преписка ипак откривана.

У Венецији се 1452. године формира посебна државна институција са једином наменом да се бави криптографијом. Стално запослена три човека свакодневно су креирала шифре за своју владу. Порастом потреба и повећањем комуникација долази до ширења установе, не само кад је реч о бројном стању, већ и улагању у развој техничких средстава за шифровање.

Леон Батиста Алберти креира 1466. године полиалфабетску супституцију, која омогућава да један знак отвореног текста буде замењен са више различитих знакова у шифрату. То је урадио тако што је направио два бакарна диска који стају један у други и на оба су исписана слова алфавета. Шифровање се одвијало тако што се по унапред дефинисаним принципима слово унутрашњег диска доводило у склад са првим, или било којим другим уговореним словом алфавета, што је представљало почетак шифрата. Након шифровања неколико речи поступак би се понављао тако да се унутрашњи диск доведе на неко друго место према спољашњем диску.

Овај метод пружао је бољи вид заштите од шифара прсте замене, али је изискивао много времена и имао је ману да је ипак за шифровање коришћен само један кључ кога је било релативно лако разбити. Тај недостатак довео је до идеје да се створи више кључева за шифровање, с тим да се у шифрату јасно морало нагласити где почиње нови кључ.

Немачки опат Тритам написао је 1518. године шест књига са именом *Полиграфија*. У једној од њих објавио је таблицу која алфавет у сваком реду помера за по једно место, те се за шифровање користи цела таблица тако што се прва реч шифрује у првом реду и тако до краја таблице, а затим се метод понавља.

Ђовани Батиста Беласо проширује технику на тај начин што уводи кључну реч коју пише испред отвореног текста, па слово кључа стоји изнад слова отвореног текста, тако да се положај слова кључне речи испише целом дужином текста, чиме се шифрује. На тај начин слово кључне речи одређује број реда из таблице.

Ипак праву револуцију у криптографију уводи Блез де Вижнер, који у својим радовима описује више различитих полиалфабетских шифара. У основи Вижнерове шифре јесте Тритамова таблица, али са другим начином функционисања. Могуће је било да отворени текст буде шифрован самим собом или да се криптовани текст користи као кључ.

У суштини, може се рећи да је Вижнерова шифра истовремено скуп Цезарових шифара спојен са Тритамовом таблицом и допуњена кључем.

Овај метод шифровања био је веома дуго у употреби, а његова основа је и интегрални основ алгоритма ДЕС, који се и данас користи.

Правилним поступањем са овом шифром, честом заменом кључева за криптовање/декриптовање, информације се могу сматрати апсолутно заштићеним, односно шифра је непробојна.

У борби против Хугенота, 1628. године, француској војсци прилично је помогао А. Росињол, који је успео да декриптује једну заробљену поруку. Након тога стално је био ангажован на пословима декриптовања за своју владу. Он је криптоанализу, односно декриптовање, свео на коришћење две листе. У једној су били садржани елементи отвореног текста по алфаветском реду, а криптовани садржаји били су без поретка, а у другој листи криптовани елементи поређани су по редоследу, а отворени текст био је без редоследа, једноставно набациан. Упоредивањем шифрата и отвореног текста, изналажењем кључних речи или најфреквентнијих слова долазио је до отворених порука.

Поруке онога времена, ако се не рачунају куртозна писма и јавне преписке, биле су релативно кратке по обиму и типске по садржајима, те је тиме било олакшано доћи до отвореног текста.

После смрти А. Росињола, у Француској су основани такозвани црни кабинети, у којима се изванредни број људи бавио искључиво декриптовањем непријатељских шифара. До краја 16. века црни кабинети усталили су се у Европи. Један од најпознатијих био је у Бечу са бароном И. де Кохом на челу. Он се пре свега бавио читањем поште која је стизала амбасадорима, и то тако што су писма отварана, копирана, поново затварана и враћана у пошту, као да нису ни дирана.

Ј. Валис (1616–1703), енглески математичар који има заслуге за развој, између 1643. и 1689. године био је главни криптограф за парламент а касније и за краљевски двор. Он је заслужан за увођење симбола \rightarrow , а офор-

мио је и енглески Црни кабинет 1701. године. Тај кабинет има веома дугу и плодносну историју рада.

У колонијама европских земаља криптографија није била званично у употреби, већ су се њоме бавили само ентузијастички и свештеници.

Важна је чињеница да се рад криптографа и криптоаналитичара одређене државе никада нису „сударали“ нити да су људи који се баве тим пословима имали икакве везе једни са другима, нити сазнања о раду друге службе.

Невидљива мастила

Још као генерал, Џорџ Вашингтон имао је своја два шифрера који су га извештавали о покрету непријатељских трупа око Њујорка, комуницирајући само међусобно и преносећи поруке надређеном, а као додатну меру сигурности користили су невидљиво мастило. Један од видова тајног комуницирања, везаних и за заштиту информација, јесте свакако и невидљиви вид тајног писања, односно употреба невидљивих мастила, која се јављају још у старом Риму, мада се претпоставља да је тај начин писања коришћен и у другим старим цивилизацијама, употребом средстава која не остављају јасан траг на пергаменту, папирусу или папиру.

Познато је да су Британци још крајем 18. века пресретали преписку између америчког председника и његових емисара по Европи. Велики део тих писама био је написан управо невидљивим мастилима.

За тајна мастила користе се разноврсне органске или неорганске материје: течност лука, лимуна, људски секрет, соли кобалта, прах неких од метала. Наоко безазлени текст писан обичним мастилом, садржавао је између редова сакривену поруку, видљиву тек дејством неког реагенса, светлости, топлоте или хемијских материја.

Постоји мноштво историјских, али и публицистичких и белетристичких записа о коришћењу тајних мастила, како на највишим нивоима, у дворовима и владама, тако и у комуникацији међу тајним службама. Било да је реч о сакривању поруке између редова, или испод поштанске маркице, на самој коверти, или се слао „празан“ папир, криптоаналитичари су свакако велики значај поклањали откривању тих садржаја.

На енглеском двору у периоду од скоро једног века то је био доминантни начин сакривања порука и кореспонденције. Шкотска краљица Марија Прва, позната

и као Мери Стјуарт, једна од учесница у завери да се убиством краљице Елизабете Прве докопа енглеског трона, за дописивање са завереницима користила је преписку тајним мастилом. Након што су писма отворена и из обичног текста није се ништа наслућивало, енглески обавештајци су после неколико покушаја успели да дођу до тајног садржаја преписке, те су сви завереници, међу којима и она, ухапшени и осуђени на смрт.

Књиге шифри, кодови и кодни речници

Књиге шифри састојале су се од речи отвореног текста, тако да је реч шифрована бројевима странице, реда и речи. Реч је о симетричној шифри, где су сви учесници морали поседовати исту књигу шифара. Ове књиге су се посебно конструисале све до појаве речника неког језика, када примат преузимају књиге кодова.

Развој писмености доводио је до потребе да се речи и изрази неког језика сублимирају, сакупе на једном месту и постану стандарди у писаној комуникацији међу људима. Тако настају речници, који веома брзо почињу да се користе у криптографији. Речнику се додељивало кодирано (тајно) име, а странице су нумерисане другачије од штампарских ознака. Некада су се страницама додељивали број и име, или су означаване комбинацијама слова или слова и бројева.

Шифровање је било засновано на принципу замене речи или израза из речника бројном или алфанумеричком ознаком положаја исте у речнику, те је шифрат био скуп бројева или слова и бројева спојених у један низ. Дешифровало се тако што је прималац имао потпуно исту књигу – речник, идентично означен.

Метод заштите био је релативно слаб, па се речник користио за заштиту порука мањег степена тајности и краће трајности.

Шифарске машине

Први шифарник са точком измислио је Томас Џеферсон 1795. године. Уређај сличних карактеристика користио се у морнарици САД до скоро. Тај шифарник је у ствари скуп точкића, на којима се налази насумично исписан алфавет, на сваком различито. Шифровало би се тако што би се отворена порука поставила у одређеном распореду, фиксирала се точкићи, а онда би се други

ред слова користио као шифрат. Дешифровање се радило истим али инверзним методом. Точкови се окрећу док се не добије смислени текст. Овакав вид шифровања употребљив је само за једно шифровање и тада је порука безбедна, јер би понављањем шифровања са истим фиксираним точковима отвореног текста довело до лаке криптоанализе. Ипак шифровање порука заменом места – распореда точкова омогућавало је да се за сваки нови шифрат користи нови кључ, те су поруке остајале трајно заштићене.

На развој криптографије велики утицај имао је телеграф. Бежични пренос порука, или пренос кодираних порука кабловским комуникацијама у бинарном облику, а нарочито *Морзеов код*, као лако средство комуникације, а непознато широј јавности, у почетку је истински допринео бржем преносу информација.

Сам Морзеов код конципиран је тако да је структура знакова, слова, бројева или знакова интерпункције усаглашена са фреквенцијом њиховог појављивања у енглеском језику. Тако су најфреквентнија слова најкраћа по дужини и садрже један или два знака, тачке или цртице, док остали имају од три па навише саставних елемената.

Узрок овог феномена описан је тек након Другог светског рата у теорији чији је творац Клод Шенон – *Теорија информација*. Основа ове студије јесу математички закони који уређују систем за пренос података. Првобитно намењен у решавању проблема телефоније и телеграфије, убрзо је постао примењив на све уређаје, па и рачунаре. Идеје ове теорије прихватила је криптографија, криптоанализа, али и многе друге науке као што су психологија, лингвистика, молекуларна генетика, историја, статистика и неурофизиологија.

Радећи на истраживањима у областима комуникације и математичке теорије шифара током низа година, свој рад уобличио је у делима Математичка теорија комуникација и Теорија комуникације у тајним системима.

Процес описан у овим делима заснован је на анализи употребе језика, односно слова у речима и реченицама, те је криптоанализа почела да примењује знања о правилима фонетике, граматике, идиома, речи и фонетске функције склоности, које заједно дају језичку редундансу. Методе које користе људи у свакодневном животу, криптоаналитичари користе за проналажење деформација отвореног текста. Иако много компликованији и наизглед збуњујући, и криптограм садржи скривени образац, који није изолован од отвореног текста.

Почетак криптоанализе заснива се на чињеници да свуда постоји вишак елемената, да је криптограм произашао из најједноставнијег облика комуницирања, те се анализом фреквенција у писму за конкретан језик долази до финала, тј. превођења криптограма у јасан текст.

Дубоко разумевање јављања слова, њихов распоред и место у речи доводе до закључака о каквој се поруци ради. Ако се узме у обзир да је Вижнерова шифра коришћена за криптовање, а пренос вршен телеграфским кодом, онда је јасно да је велики део порука био брзо пренет, а истовремено и заштићен.

Плејферова шифра

Чарлс Ватсон и Леон Плејфер створили су 1854. године такозвану *Плејферову шифру*. Историјски је то прва позната биграмска шифра јер је за криптовање коришћен пар слова, тако да је продукт зависио од распореда слова у матрици.

Суштина јесте да се отворени текст подели у блокове од по два слова, при чему се посебно води рачуна да се ниједан блок не састоји од два иста слова и да отворени текст у себи мора имати парни број знакова. У случају да се низ, блок или цео текст састоји од непарног броја знакова, произвољно се по договору убаци унапред договорено слово.

Томографска шифра с краја 19. века ради на принципу да се сваком слову или знаку отвореног текста додељује двобројчана замена из таблице формиране од бројева уписаних у два реда. Након тога, бројеви у доњем реду множени су са 9. Из тако уређеног пара одређивала се шифарска замена за сваки знак отвореног текста.

За декриптовање – дешифровање користила се инверзна операција.

Изазов Касиског

Француски научник Ф. В. Касиски нашао је 1863. године решење за разбијање свих периодично понављајућих полиалфаветских шифара. Основа те криптоанализе била је проналажење поновљеног низа знакова у криптованом тексту, како би се открила дужина кључа. Након сазнања о дужини кључа, на тим целинама примењивала се лингвистичка статистика. Тако је и пред криптографе постављен задатак изналагања новог метода шифровања.

Исто као и у животу, тако се и у борби између криптографије и криптоанализе као непромењиви и ненадокнадиви фактор увек јавља и време. Док криптографи теже да пренесу што већу количну информација, све већом брзином и у тајности, криптоаналитичари се суочавају са проблемом правовременог доласка до информације и њеним декриптовањем у реалном или корисном времену. Неки ће декриптовани садржаји остати само историјска чињеница, јер су изгубили употребну вредност одмах након примопредаје и поступању по инструкцијама у њима.

На рад криптоаналитичара такође утичу и други фактори као што су брзина преноса поруке, време потребно за декриптирање, оправданост декриптирања, односно избора и приоритета ако је више криптограма, као и употребна вредност информације. О тачности декриптованог сувишно је говорити јер је то аксиом.

Професија криптоаналитичара, осим у науку, може се слободно сврстати и у област уметности, јер свака особа која се бави овом делатношћу мора имати изузетне и посебне склоности и бриљантан ум. Помоћу спеку-

лативне и математичке визије света долази до конкретних и опипљивих доживљаја и чињеница. Како се популарно говорило, криптоаналитичар није заинтересован за садржај кодираног телеграма. Његов рад није ситна радозналост и жеља да прочита неку поруку, већ жеља да се победи шифра. Криптоаналитичар не вири кроз кључаоницу. Он разбија врата.

Шифре су вид заштите – оклоп, а криптоанализа разбијање тог оклопа. Шифра је исконска потреба за самоодржањем, везана за закон живљења, а криптоанализа је утицај на живот других.

Ако се циљеви криптографије сматрају искључиво одбрамбеним и заштитничким, а криптоанализе агресивним и застрашујућим, намеће се питање где ли се може пронаћи морално објашњење бављења њоме. Наравно да може, јер је криптографија често излазила и излази из својих оквира заштите и често је усмерена на напад на друге елементе, те се криптоанализа може сматрати методом самоодбране.

У књизи *Војна криптиграфија*, 1883. године, Керкоф износи шест основних принципа криптографије:

1. Криптовани текст мора бити практично непробојан. Криптограм треба да остане неотворен (неот-

кривен) чак и када се не користи апсолутно тајни шифарски систем.

2. Шифарски систем мора бити практичан за корисника. Имајући у виду чињеницу да нису сви корисници криптозаштите у пољу деловања ове науке, треба се тако концепирати да са мало утрошеног времена корисник може да овлада системом.

3. Кључ за шифровање и дешифровање треба бити лак за памћење и лако променљив.

4. Криптовани текст мора бити прилагођен средствима преноса телекомуникације.

5. Криптоуређај треба да буде покретан.

6. Криптоуређај треба да буде једноставан за употребу.

Ови принципи криптографије, прилагођени условима савремених средстава комуникације, начину и методу обраде и преноса података, важе и данас.

Почетком 20. века, а нарочито у току Првог и Другог светског рата долази до наглог развоја криптографије и криптоанализе. Производе се и у употребу уводе електромеханички уређаји за шифровање, чиме је поступак криптообrade знатно убрзан. Сви ти уређаји били су засновани на истим принципима на којима се шифровање обављало помоћу папира и оловке.

Тајна Собе 40

Почетком Првог светског рата, у раним јутарњим часовима 5. августа 1914, када је скоро цела Европа већ била захваћена ратним дејствима, један случајни разговор између шефа британске поморске обавештајне службе контраадмирала Х. Оливера и А. Јуинга о томе да иако пресећу огроман број немачких кодираних порука, никако не могу наћи начин да их декриптују, умногоме је променио ток историје криптоанализе. У међувремену, проучавање кодова неколико немачких комерцијалних компа-

нија био је узалудан посао, као и анализа кода отетог с једног трговачког брода у Аустралији, јер нису имали додирних тачака са новим кодирањем у ратној морнарици.

Пошто пионири британске криптоанализе нису имали неког посебног предзнања нити било каквог формалног образовања на том пољу, није било чудно што у почетку рата нису имали значајнији успех и што је њихов рад био у стагнацији. У току поподнева Јуинг је већ имао у рукама изворне, пре свега морнаричке телеграме и замолио је да му се повери задатак да покуша да их отвори.

Као образован, тих, повучен научник, са знатним похвалама и наградама у биографији за оданост заједници 1914. године, Јуинг са својих 59 година, иако у поодмаклост добу, одлучује да успостави криптоаналитички биро, који ће, како ће се касније испоставити, имати велики утицај на ток светске историје.

Темељно је почео да проучава све криптографске материјале који су се могли наћи у библиотеци британског музеја, као и кодове Централне поште, где су се налазиле све копије комерцијалних књига кодова. У своју активност укључио је и четири професора са различитих факултета, личне пријатеље, који су између осталог и познавали немачки језик. Почели су са проучавањем низа слова и бројева како би дошли до идеје како да се почне рад на пробијању кодова.

Немачка порука од 4. августа прва је међу пресретнутим порукама која је мучила декриптере, а односила се на склапање уговора о савезу између Немачке и Турске од 3. августа, а којом се наводи да ратни бродови крену ка Медитерану, односно према Турској. Закаснило откривање довело је до тога да британска поморске снаге нису могле на време да адекватно реагују, па је један разарач, пробивши се кроз Дарданеле, бомбардовао руске луке на Црном мору, чиме је Турској омогућен улазак у рат без опасности од изоловане Русије, бар за неки период, у поморским операцијама.

У то време, Јуинг пише својој породици у Шкотској: „Ја сам усред специјалне операције која превазилази моје уобичајене активности.“

Јуинг је радио даноноћно, без одмора, и своју специјалну операцију у септембру и октобру полако уводи у контуре праве криптоанализе, чиме Британија почиње да предњачи у односу на остале државе.

Из Черчилових мемоара, који описује догађај када је у Балтичком мору из потопљеног брода извучено тело младог немачког официра који је код себе имао део шифарника, видљиво је да су криптоаналитичке службе савезника сарађивале и надопуњавале своја знања. Пошто су руски криптоаналитичари уз његову помоћ могли да декриптују део порука, сматрали су да Британци, као водећа криптоаналитичка сила, треба да добију ове шифарнике. Специјални брод послат је у Петроград да преузме књиге кодова.

Иако су у рукама сада имали кодове, Британци у почетку нису могли да их искористе, све док на сцену није ступио интендантски официр Ч. Ротер, иначе стручњак за Немачку, који је утврдио да се једном кодирана порука, по једноставном алгоритму, поново кодира другом кодном књигом.

Сјајни почеци британске криптоанализе базирали су се на том открићу. Показало се да је ако се имају обе кодне књиге, веома просто урадити инверзну операцију претварања криптограма у полушифрат, а након тога у смислени текст.

Имајући у виду да се као и у свакодневном говору, тако и у криптограму, поједини знакови, речи или слова јављају ређе или чешће, пронађен је структурални систем. Наиме, пронађен је начин да се фрагменти текста појављују на више различитих локација, те да се, иако у различитим кодним књигама, смисао криптованог текста не мења пуно. Такође су открили да немачки код користи и методу којом се сугласници мењају самогласницима. На тај начин су, познајући особине кода, лако уклањане потешкоће поновног кодирања поруке.

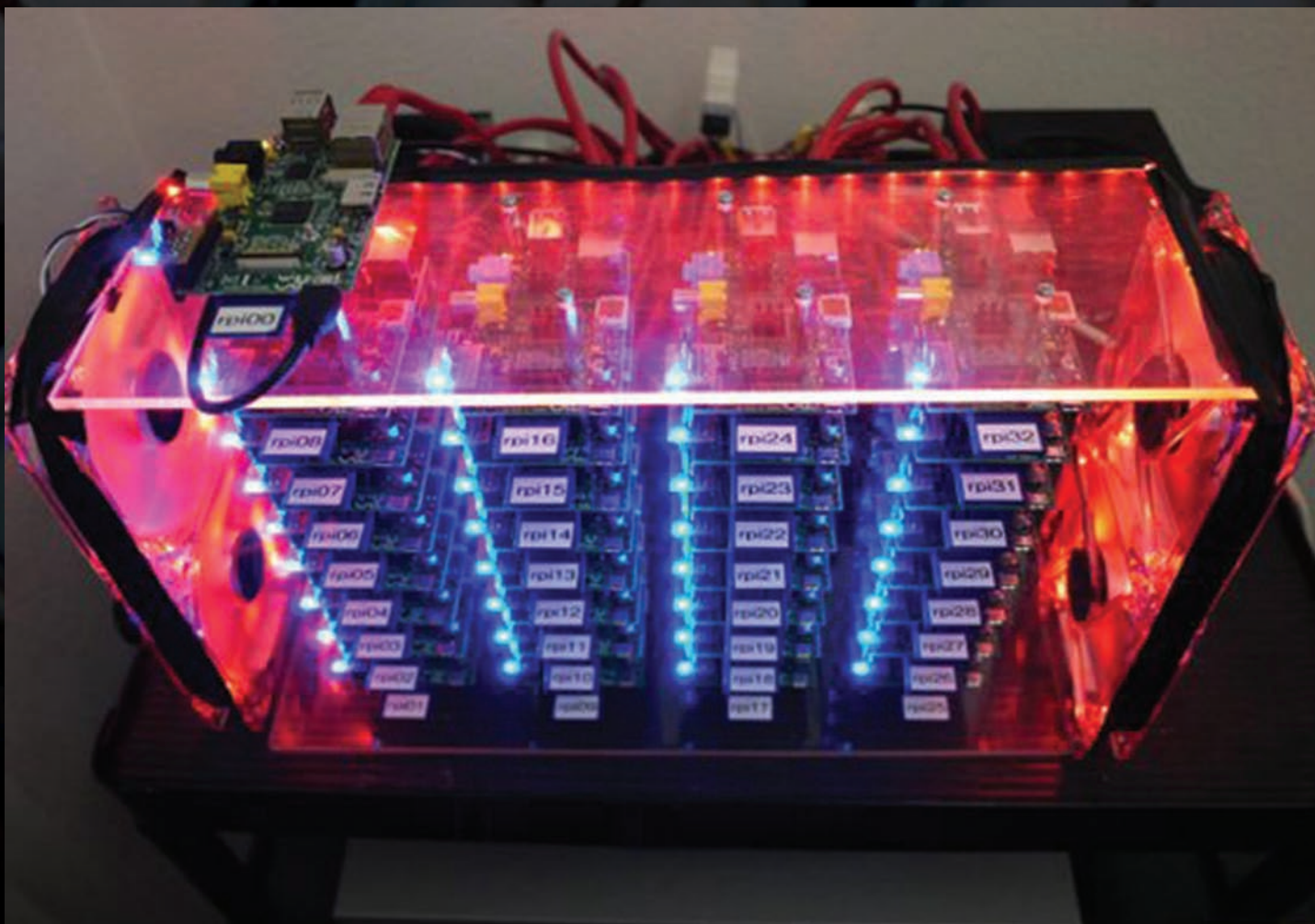
Иако ово делује као лак посао, ипак је декриптерима требало по три недеље да у потпуности пробију поруку, а имајући у виду да је велики део њих био део текуће стандардне преписке и да није садржавао много тајних података, било је тешко у самом почетку одвојити битне од небитних криптограма.

Постепено се број запослених криптоаналитичара повећавао, те је одлучено да се сви концентришу на једном месту. Октобра 1914. године група је смештена у једну просторију старог адмиралитета, која је носила број 40. Позиција собе одговарала је намени јер је била скрајнута од најпрометнијих делова, а истовремено релативно близу одељења за операције, које је примало све пресретнуте радио-поруке непријатеља. Формални назив групе био је 25. одсек обавештајног одељења, али је назив Соба 40 био конспиративнији, те га је цело одељење са поносом користило, па и онда када је пресељено у други и већи простор, због повећаног обима посла.

Крајем децембра заплена је један сандук са немачког разарача потопљеног у бици у Хелголандском заливу, и тада је откривено да се међу бројним књигама на немачком језику налази и једна кодна књига, која је недостајала у руском открићу. Криптоаналитичари Собе 40 одмах су почели да је проучавају и дошли су до закључка да се наведени кодови користе за преписку између Берлина и аташеа у иностранству.

Повећањем броја порука, повећавао се и број запослених. Људство за ове послове бирало се на типичан и непосредан начин, без знања јавности, у кругу пријатеља и проверених познаника. Из мемоара појединих чланова видљиво је да су без много бирократских препрека чиновници разних специјалности довођени у одељење за криптоанализу, а формално имали статусе чувара, преводилаца, статистичара и слично. Попуна кадром за потребе криптоанализе имала је апсолутни приоритет. Наравно да су се, осим струке и знања, приликом избора кадра у обзир узимале и карактерне особине.

Растом радио-саобраћаја, који Немци нису могли избећи, расте и број размењених и откривених порука, тако да Британци ни не скривају активности на њи-

ховом праћењу, а тиме маскирају важнији сегмент прислушкивања – криптоанализу.

Адмиралитету се, поред криптоанализе података из исте собе, сервирају и подаци о значајнијем кретању и локацијама пловила непријатеља, а које су криптоанали-

тичари систематично пратили, пратећи позивне знаке станица. Осим назива, односно тајног назива станице на пловилу, праћене су и карактеристике саобраћаја.

Овим начином постизан је двоструки ефекат. Осим сазнавања поруке, уз откривање положаја, прецизно се

одређивало кретање и бојне намере непријатеља, те је Черчил наредио да се сви важнији подаци достављају командантима јединица британске војске.

Захваљујући резултатима криптоанализе Британци су све чешће били у прилици да пресрећу и уништавају немачке подморнице, које су им до тада наносиле много зла.

После доказаног успеха Јуингу се даје потпуна и неограничена слобода деловања. Он је то искористио да повећа број прислушних станица као и број запослених на пословима пријема, криптоанализе и анализе информација.

Наслућујући да их Британци прате и прислушкују, Немци су, издајући неколико лажних наређења, покушавали британску флоту да намаме у замку. Промењени су и знакови за идентификацију станица. Тадашњи покушаји британске команде да последишне пропусти пребаце на криптоаналитичаре из Собе 40, осујећени су доказима да су грешке чинили запослени на бродовима. Иако су резултати дешифраната били веома драгоцени, често је ароганција командне структуре доводила до лоших исхода поморских битака на штету Британаца.

Увођењем немачких подморница у масовнију употребу, расте и интересовање криптоаналитичара за њихову комуникацију, тако да једном приликом оформљују и посебан тим ронилаца, који је претражио олупине потопљене подморнице. У соби кокпита пронађена је књига шифара у једној металној кутији. Тако се након тог открића један активиста из криптоаналитичарске службе специјализовао и до краја рата тражио искључиво кодове на уништеним пловилима. Он сам у забелешкама тврди да му је након неког времена постала рутина у проналажењу, јер су се кодови налазили скоро увек на типичним местима. Један атипични код пронађен у подморници умногоме је надопунио сазнања у Соби 40 и допринео бољем криптоаналитичком раду.

Процењује се да су запослени у Соби 40 од 1914. до 1918. године пресрели и дешифровали око 15.000 немачких телеграма. Њихов рад није прекидан чак ни у време бомбардовања. Радило се у свим условима, непрекидно 24 сата.

Задивљујућа је чињеница, која се у јавности појавила тек након пола века, да је организација одељења за криптоанализу била конципирана тако да запослени у појединим деловима нису имали никакве међусобне односе, нису се ни познавали, а сваки контакт током и ван радног времена био је строго забрањен. Координација послова, пријем порука односно криптограма, класификација, криптоанализа, куцање и прекуцавање у одређеном броју примерака, достава корисницима и архивирање, били су кружно организовани, тако да је било скоро немогуће пратити који одељак који посао у које време ради, нити је, сем малог броја људи, знао ко му је сарадник у суседној канцеларији.

Једна од великих промена у овој организацији десила се када је Јуинг поднео оставку и прешао на место ректора Универзитета у Единбургу.

Након завршетка рата ова структура остала је да ради у склопу обавештајне службе. Због карактеристичних односа са цивилним друштвом, сви запослени добили су чинове, а запослен је и изванредан број особа женског пола, пре свега за административне послове.

Ипак, као и сви сегменти друштва, и посао криптоаналитичара и обавештајца није имун на сплетке и интриге, тако да су родоначелници криптоанализе и творци Собе 40 бесправно и аморално гурнути у ћошак историје.

Тајна Собе 40, као и све информације о црним кабинетима, спада у врх најстроже чуваних тајни и сваки податак који доспе у јавност је или историјско-архивског карактера или плод деловања обавештајних служби. У сваком случају, послови којима се наведена лица баве доступни су и познати веома уском кругу људи. Шездесетих година прошлог века масовнијом употребом рачунара полако се развијају и симетрични алгоритми, што можемо сматрати зачецима савремене криптографије. Убрзо након симетричних развијају се и асиметрични (алгоритми јавног кључа), који осим шифровања порука, омогућавају и њихово дигитално потписивање.

На помолу је и развој квантне криптографије, која се сматра будућношћу криптографије.

Развој криптоанализе

Иако кроз историју развој шифровања неминовно прати и развој криптоанализе, највећи искорак у овој сфери дешава се почетком 20. века, када скоро све државе формирају посебне службе које се баве разбијањем шифара. Британски црни кабинет, иначе веома познат и изучаван и у науци и у свакодневним расправама када је о шифрама реч, био је и остао водећа институција за криптоанализу. Највећи успех имао је у разбијању немачких морнаричких шифара. Немци су за шифре, односно кључеве користили стандардизоване речи, те је њихова преписка праћена и долазило се до отворених информација.

Америчка криптоаналитичка организација МИ-8 деловала је од почетка 19. века, мада се за њено оснивање узима 1929. година. О тој организацији написана је и књига Амерички црни кабинет, која је веома популарна и данас.

Појава радија 1895. године доприноси промени приступа криптографији и криптоанализи. Све до почетка Првог светског рата Французи су имали велики број прислушних станица којима су пратили немачки радио-саобраћај и веома лако декриптовали двоструку транспозициону шифру.

Руска искуства

Иако се појава криптографије у Русији везује за рани средњи век, сматра се да је њена употреба за зашти-


```
oot@localhost:~/Desktop/CloudFail# python cloudfail.py --target seo.com --tor
```

CloudFail
v1.0 by m0rtem

```
16:37:54] Initializing CloudFail - the date/time is: 12/06/2016 16:37:54
16:38:00] TOR connection established!
16:38:00] New IP: 5.135.158.101
16:38:00] Fetching initial information from: seo.com...
16:38:00] Server IP: 104.28.2.64
16:38:00] Testing if seo.com is on the Cloudflare network...
16:38:00] seo.com is part of the Cloudflare network!
16:38:00] Testing for misconfigured DNS using dnsdumpster...
16:38:03] [FOUND:HOST] toolsapi.seo.com 107.170.121.228 AS62567 Digital Ocean, Inc. U
16:38:03] [FOUND:HOST] cm.seo.com Apache/2.4.7 (Ubuntu) 198.199.116.160 AS14061 Digital
16:38:03] [FOUND:HOST] crm.seo.com nginx/1.4.6 (Ubuntu) 192.241.202.147 AS14061 Digital
16:38:03] [FOUND:HOST] deathstar.seo.com Apache/2.4.6 (CentOS) PHP/5.4.16 104.236.144.
16:38:03] [FOUND:HOST] deathdev.seo.com 209.90.66.178 AS5048 FIBERNET Corp. United St
16:38:03] [FOUND:HOST] host.seo.com nginx 173.255.232.177 AS8001 Net Access Corporation
16:38:03] [FOUND:MX] 64.233.190.26 AS15169 Google Inc. 30 alt2.aspmx.l.google.com.
16:38:03] [FOUND:MX] 74.125.141.26 AS15169 Google Inc. 20 alt1.aspmx.l.google.com.
16:38:03] [FOUND:MX] 74.125.141.26 AS15169 Google Inc. 40 aspmx2.googlemail.com.
16:38:03] [FOUND:MX] 64.233.176.26 AS15169 Google Inc. 10 aspmx.l.google.com.
16:38:03] [FOUND:MX] 64.233.190.26 AS15169 Google Inc. 50 aspmx3.googlemail.com.
16:38:03] Scanning crimeflare database...
16:38:05] [FOUND:IP] 173.255.232.177
16:38:05] [FOUND:IP] 198.74.56.156
16:38:05] [FOUND:IP] 209.90.89.217
16:38:05] Scanning 2898 subdomains, please wait...
16:38:34] [FOUND:SUBDOMAIN] FOUND: blog.seo.com IP: 173.255.232.177 HTTP: 200
16:38:38] [FOUND:SUBDOMAIN] FOUND: blogs.seo.com IP: 173.255.232.177 HTTP: 200
16:39:04] [FOUND:SUBDOMAIN] FOUND: client.seo.com IP: 173.255.232.177 HTTP: 200
```

ту информација почela у време владавине Петра Првог. У 19. веку Русија је већ имала своје црне кабинете, махом смештене у поштама, где је постојао одређен број људи који су се бавили неприметним отварањем коверти, преписима, превођењем и криптоанализом по потреби.

Црни кабинет деловао је у Русији и у време владавине царице Елизабете. Познато је да је француски амбасадор знао да Руси прегледају његову преписку, али пошто је кореспонденција била кодирана, тврдио је да се осећа безбедно и да Руси не могу открити његове шифре. Тако се десило да су његове дешифроване изјаве како је царица „склона хировима“ и „прилично неозбиљна и разуздана жена“, на крају допринеле да Елизабета, која је иначе гајила велике симпатије према Француској, откаже гостопримство и врати амбасадора назад.

У музеју у Москви може се пронаћи и писмо министра спољних послова Русије с почетка 19. века, када је амбасадору дао инструкције да имају шифру за споразумевање са дипломатијом, те уколико постоји сумња да се откривају преписке, кодира једну обичну поруку и види да ли ће је Немци дешифровати, како би се предузеле адекватне мере заштите.

Велики допринос победи Руса над Наполеоном дали су управо криптоаналитичари који су Француске слабе кодове откривали скоро у реалном времену, што у својим мемоарима спомиње и цар Александар Први.

Јачањем покрета за борбу против царске апсолутистичке власти расте и број црних кабинета којима је тај-

на полиција пратила преписку осумњичених. Црни кабинети били су лоцирани у поштама у Петрограду, Москви, Варшави, Одеси, Кијеву, Харкову, Риги, Виљнусу, Томску и Тифлису, а по потреби су се формирали и на другим локацијама. Занимљиво је да су радници запослени у тим кабинетима углавном били странци са руским држављанством.

Неколико битака и операција, за које се сматрало да их Немачка и Аустроугарска држе у строгој тајности, откривени су и планови су пропадали, а да нису успели да пронађу узрок отицања тајни. Руси нису на сва звона оглашавали да декриптују поруке.

Дезорагнизацијом руске војске 1917. године опада дисциплина у шифровању порука, а самим тим и интересовање за декриптовањем непријатељских информација.

У зачетку бољшевичке револуције и првим годинама успоставе социјалистичке власти, у СССР-у се махом користило искуство из царске Русије, све до 1921. године, када су Немци и Американци открили многе тајне нове власти. Тада долази до огромног успона руске криптографске службе и паралелно са њом и криптоаналитичког дела. Тада и Американци признају да, иако су имали више од 3.000 руских телеграма, не знају много, јер за њихово декриптовање, и то само појединих, треба између шест месеци и једне године.

Иако се у почетку за дешифровање порука махом прибегавало крађи шифара, кодова и кључева од страних амбасада и конзулата и то полулегалним начинима, дејством агентуре, или шпијуна, совјетска „практична криптоанализа“ касније ће постати узор свим службама у свету.

Најпознатија криптомашина енигма појављује се 1919, а у званичну употребу у немачкој војсци улази након неколико модификација 1926. године. То је електромеханички уређај који је имао 26 дирки, 26 сијалица тињалица, роторе и електромеханичке плоче, а напајао се батеријом.

Притиском на одређену дирку, кроз мрежу контаката ротора затварано је струјно коло и палила се тињалица која означава криптовано слово. На роторима је било по 26 дискова, увезаних без логичног редоследа. На трећем ротору се као продукт појављивао излазни криптовани текст. Сваким новим притиском на дирку мењао се положај ротора и пут затварања струјног кола, тако да се није дешавало да се два пута исти знак шифрује на исти начин. Ротори су се окретали циклично и сваки наредни зависио је од положаја претходног.

Покушаји декриптовања текстова шифрованих енигмом нису дали плода све док није заробљен један примерак те машине, што је омогућило да се немачке поруке током рата масовно прате и лако декриптују.

Американци су за шифровање користили машину СИГАБА, познату и под именом ЕСМ, једини уређај који током Другог светског рата није био пробијен. Радио је на сличним принципима као и енигма, са разликом да се 10 од постојећих 15 ротора могло премештати са једног

положаја у машини на други, док су код енигме ти ротори били фиксирани. Такође се притиском на одређено дугме могло стартовати од било ког ротора, а не увек од првог како је било код енигме. Сви покушаји немачких и јапанских криптоаналитичара да пробију тај уређај остали су неуспешни.

Немачки сименс Т52 био је уређај за он-лајн шифровање, чиме се знатно штедело на времену у обради и предаји порука.

Познато је још низ електромеханичких уређаја који су коришћени за шифровање порука, а развој рачунара допринео је и развоју криптовања и криптоанализе.

Јапанци су својим машинама за шифровање давали имена по бојама, тако да су познате корал, жад, пурпле и сличне. Радиле су на сличним принципима, али нису имале роторе већ телефонске склопке.

Турингова бомба једна је од најпознатијих машина за декриптовање из средине прошлог века, а развијена је током Другог светског рата.

Прва позната машина за безбедно комуницирање у телефонском саобраћају, која је користила импулсно-кодну модулацију и компресију преносног опсега, развијена у Беловој лабораторији био је Sigsaly. Оваква два апарата налазила су се у Пентагону и Лондону. Били су великих габарита и тежили 55 тона.

Савремени криптоалгоритми, базирани на рачунарској технологији, користе мноштво принципа шифровања и дешифровања, употребе кључева и додатних апликација.

Било да је реч о симетричним, асиметричним или хибридниим криптосистемима, за свој рад користе стандардизоване методе, а тајна остаје само у реализацији и употреби шифарских кључева. Савремени приступ криптографији, са јавним кључем, заснован на принципу јавног кључа за шифровање и тајног кључа за дешифровање, у основи има факторизацију целих простих бројева.

Иако се поуздано зна да у свету постоји неколико алгоритама који служе за решавање факторизације, нигде се не може наћи ни наговештај метода рада. Стога, иако се то не открива, сигурно је да постоје.

Можемо слободно тврдити да у овом тренутку једини поуздан начин шифровања јесте метода једнократног кључа, који постиже апсолутну тајност без обзира на време и ресурсе нападача–декриптера–криптоаналитичара.

Једно од прелазних решења за размену приватног било пара или дела кључа, у зависности који се криптосистем користи, јесте и квантна дистрибуција кључа, која је основа даљег развоја треће генерације криптосистема, односно квантне криптографије. Свакако да се будућност криптографије налази у квантној физици. Квантни рачунари постоје, производе се на неколико локација у свету, а где се тренутно користе, то остаје у сфери маште или нагађања.

За оне који се први пут сусрећу са овом темом, пре него што објаснимо принципе функционисања квантних рачунара и могућност њихове примене, реци-

мо да у теорији, квантни процесор са 1к кјубита има број стања реда величине броју ламбда, односно хипотетичком броју свих атома у универзуму!

Класичан и квантни рачунар

Апстрактно говорећи, класичан електронски рачунар посматран из информатичког угла карактеришу битови. Зна се да бит има два стања. Нулу или јединицу, које физички репрезентује транзистор који се налази у закочењу (стању нула) или засићењу (стању јединица). Калкулацију на битовима омогућио је диверзитет дигиталне електронике, који данас имамо у свету информатичких технологија.

Ако класични рачунар репрезентују битови (нула и јединице), кванте репрезентују кјубити. Кјубит осим нуле и јединице има и једно додатно стање. Наиме, кјубит може да се у исто време налази у оба стања.

Занимљиво је да су се алгоритми за кванту калкулацију као теоријски модели појавили много пре квант-

них рачунара, скоро пола века раније, налазећи основу у квантој физици, без реалне везе са информатичким (информатичким) светом.

Оно што на први поглед перципира већина људи који се не баве квантном механиком је претпоставка да је димензија једног транзистора, или у овом случају кјубита, сведена на квант, односно атом. Међутим, не ради се квантним системима по структури, него по функцији, а функције или процеси који су карактеристички искључиво за кванте системе су:

- дискретност енергије – одавно је утврђено да електрон који кружи око атома има тачно одређену, дискретну вредност енергије; када се ексцитује – када га погоди фотон, он пређе на нови, виши енергетски ниво са новом дискретном вредношћу; парадокс се огледа у томе да извесно, додуше веома кратко време, постоји на оба нивоа;

- суперпозиција – појава да путања електрона није предвидива, односно он се са одређеном вероватноћом налази на више места; иако представља честицу, понаша се као талас, те овај феномен омогућава паралелизам у обради података;

– квантна сплетеност – реално можда најбизарнији феномен, омогућава неку врсту телепортације; наиме, ако су две честице квантно сплетене, и једној се промене параметри, рецимо спин, и на другој се спин тренутно мења; у основи овог феномена је стабилност материје, а недавно је и Нобелова награда у физици додељена за ову област и експеримент у коме су две квантно сплетене честице удаљене неколико километара;

– тунеловање – пре више од 120 година, у Радефоровим експериментима утврдило се да електрони, иако немају довољно енергије, могу савладавати потенцијалну баријеру, као да лопта спонтано искаче из бунара; ни данас се не зна услед чега се ово дешава, одакле електрон позајмљује енергију, просто констатује се и већ више деценија примењује у класичној електроници као што је тунел диода.

Примена квантне теорије у информатици

Област примене квантне теорије у информатици и криптографији потпуно је мистична. Како математички проблем апроксимирати квантним процесима у оквиру квантног алгоритма, како тај алгоритам транспоновати на квантни процесор и како очитати решење након квантне калкулације.

Имајући у виду да је објектно оријентисано програмирање било и јесте проблем, ово је још већи ниво и већа непознаница. Свакако да ће ово бити следећи изазов за нове генерације софтверских инжењера.

Квантна криптографија користи квантну механику како би омогућила безбедна комуникација. То је, у ствари, начин да две стране у комуникацији креирају заједнички насумични бит стринг који је познат само њима, а може се користити као кључ за шифровање и дешифровање.

Јединствено својство квантне криптографије је могућност учесника у комуникацији да примете присуство непожељног учесника. То је, у ствари, принцип по коме се процес мерења квантног система нарушава ако у канал уђе трећа страна. Прислушкујући кључ она га мора мерити и тиме изазива неправилности које се уочавају у каналу.

Користећи квантне особине, а преносећи информацију у квантном стању може се имплементирати систем комуникације који је у стању да препозна прислушкивање. Ако је тај ниво прислушкивања испод одређене границе вредности, може се генерисати кључ који ће бити безбедан, а у противном није могуће остварити безбедан кључ и комуникација се прекида.

Безбедност квантне криптографије ослања се на основе квантне механике у поређењу са традиционалном криптографијом јавног кључа, која се ослања на рачунску тежину појединих математичких функција, и не може да пружи индикације о прислушкивању или гаранције за сигурност кључа.

Квантна криптографија за сада се користи за креирање и дистрибуцију кључа, али не и за пренос поруке. Предност је да се овакав кључ може користити у било ком алгоритму за шифровање и дешифровање поруке која се преноси преко било ког телекомуникационог канала.

Квантна комуникација подразумева кодирање информација у квантна стања, на супрот низа битова који се користе у стандардној комуникацији. Обично се фотони користе за та квантна стања. Квантна криптографија користи поједина својства квантних стања да би осигурала безбедност. Више је различитих приступа дистрибуцији квантног кључа и покушај да се он објасни спада пре у сферу науке него да се пласира широј публици.

Квантна стања више одвојених објеката могу постати повезана тако да се могу описати као комбиновано квантно стање, а не као индивидуални објекти. То значи да спровођење мерења на једном објекту утиче и на други објекат. Ако се испреплетени пар објеката пошаље комуникацијским каналом, покушај пресретања било које честице проузрокује промену комплетног састава, што доводи до открића треће стране, односно нападача у комуникационом каналу. Постоји више породица протокола, али најзаступљенији је онај са дискретним варијаблама. Остали протоколи углавном су оријентисани ка савладавању практичних ограничења у експериментима.

Поравнање информација у квантној размени кључа, у ствари, представља начин исправљања грешака који се спроводи између кључева пошиљаоца и примаоца, у покушају осигуравања идентичности оба кључа. Цео поступак спроводи се јавним каналом, па је битно да се информације о послатим кључевима сведе на минимум.

Појачање приватности је, у ствари, метод за смањење и уклањање делимичних информација које прислушкивач има о кључу. То се најчешће постиже или сажимањем кључева или њиховим дељењем на више блокова.

Примена ових метода још је у теоријским разматрањима и спроводи се у лабораторијским условима или експериментално на већим даљинама, коришћењем оптичког система преноса.

До сада се успело да се сигурно пренесу информације на даљинама од око 150 километара. Многе светски познате компаније које се баве софтверским инжењерингом улажу знатна средства у развој квантне криптографије, а комерцијални квантни криптографски системи испробани су у неколико земаља.

У перспективи се осим садашњих комерцијалних квантних криптографских система, сигурно може очекивати да се квантна размена кључева угради у постојећу инфраструктуру информационо-комуникационих система. Свакако да је размена кључева овом методом много јефтинија, сигурнија, лакша и бржа од класичних и питање је дана када ће она у потпуности заменити класичне методе размене.

Вероватно је да цена опреме и недовољна оспособљеност људства спречавају масовнију употребу, али ће поузданост и даљи развој засигурно убрзати ове две области, те ће се у скорој будућности квантна криптографија, у склопу постојећих система преноса, заузети место које јој се намеће и искористити све предности које има. ■

4 2 R A F B S C E T 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000

ОДБРАНА

Специјални прилог 174

КАРАЂОРЂЕ

ОД БЕСМРТНОСТИ ДО ЗАБОРАВА

Пише Дејан РИСТИЋ

*Пуџник као ја мора да њоздрави џај
сан (о ослобођењу) жељом и надом...
Волео бих да се борим са овим народом
који се рађа за њлодоносну слободу.*

Алфонс де Ламарџин

Време у којем живимо, интензивно, оптерећено бројним изазовима и тешкоћама, пред нас ставља многа питања на која одговоре морамо да пружимо сами. Једно од њих је да ли више ишта памтимо и како се односимо према историјском сећању. Многи би се, са добрим разлозима, усудили да устврде како је наше појединачно и заједничко сећање увелико фрагментарно, суштински нарушено свеprisутним заборавом и незаинтересованошћу већине за оне изузетне појединце и догађаје који су обележили како националну, тако и општу историју.

Срби су поносни на своју историју. Можда чак исувише поносни... Дозволимо себи да кажемо како су делом и неутемељено поносни на прошлост коју баштине. Рекли бисмо како се та неутемељеност заснива на видном мањку знања и вишку различитих стереотипа.

Они припадају оним европским народима који истински верују да су добри познаваоци историје, као и да су успешно савладали читав низ лекција те праведне, али и строге учитељице живота, како ту научну дисциплину често називају.

Но, да ли је све баш тако?

Оставимо по страни реторику и заиста се упитајмо шта, кога и како памтимо? На који начин се боримо против историјског заборава који је све присутнији у нашем друштву?

Сасвим је могуће да ће радознали читалац ових редова, не без разлога, помислити како су пређашње тврдње и размишљања исувише строги и да у потпуности не сагледавају карактер нашег односа према прошлости.

Можда је право време да те тврдње ставимо на својеврстан тест.

Године 2017. навршава се осамсто година од крунисања великог жупана Стефана (Немањића) краљевском круном. Подсетимо се, након што је одбијен од стране византијског цара и васељенског патријарха, велики жупан Стефан се за круну обратио папи римском Хонорију II. Папа је услишио молбу српског племениташа и послао своје изасланике који су га 1217, у манастиру Жича код Краљева, крунисали за првовенчаног српског краља.

Такође, 2017. навршава се двеста година од смрти утемељивача нововековне српске државе, једног од очева нације, великог Карађорђа. Црни Ђорђе, како су га његовим јунаштвом застрашени Турци називали,

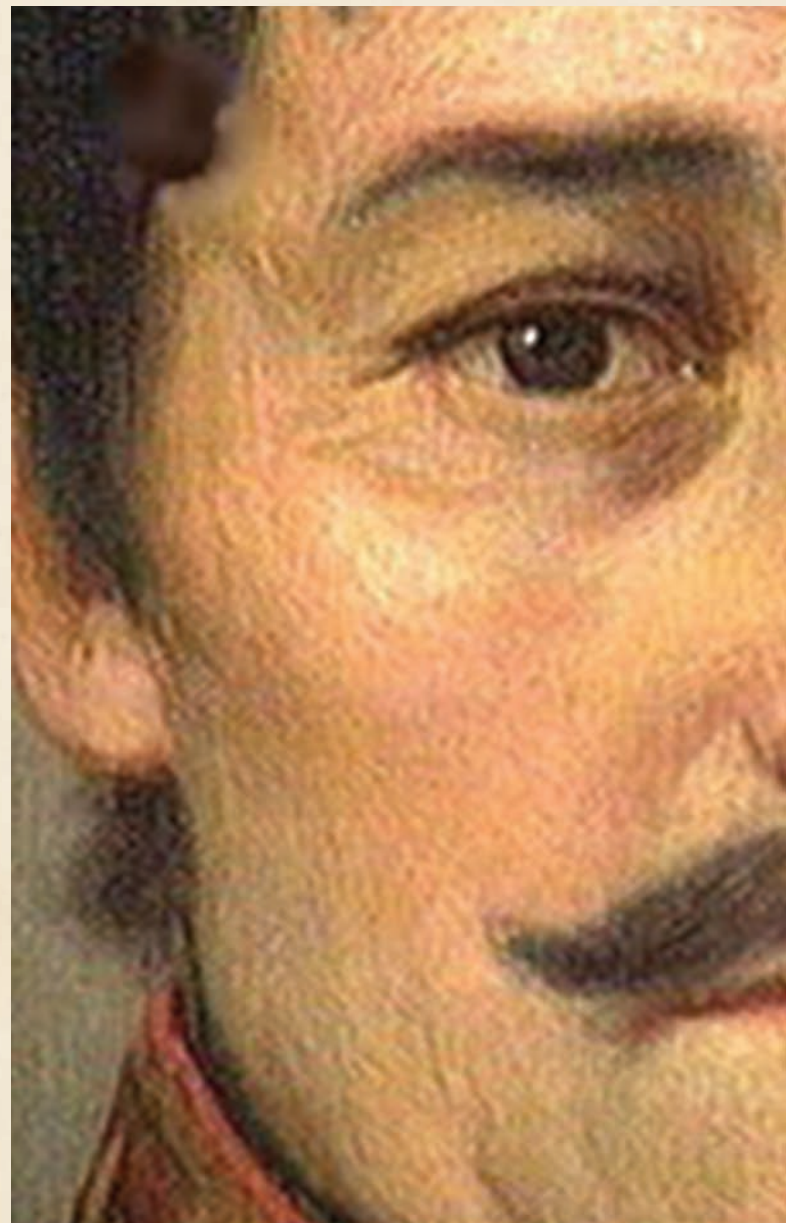
Црни

убијен је у ноћи између 24. и 25. јула 1817. у Радовањском лугу код Велике Плане. *(Сви дајци даји су њо Грегоријанском календару)*

Тако смо дошли до начина да проверимо утемељеност и постојаност нашег историјског сећања. Једноставним питањем: *како се сећамо Карађорђа и како ће Срби обележити двестогодишњицу њрагичне смрти једног од иџинских очева нације?*

Карађорђево убиство оставило је трајне последице доведши до једновековног сукоба династија Карађорђевића и Обреновића.

Оно је, такође, постало матрица политичких убиства у Србији: од убиства кнеза Михаила 1868. у Топ-

Ђорђе

чидеру, преко смрти краља Александра и краљице Драге 1903, као и атентата на краља Александра Првог Ујединитеља 1934. у Марсеју. Последње убиство једног државника било је убиство премијера др Зорана Ђинђића 2003. године.

Карађорђе није само убијен на изузетно бруталан начин, и то од својих сународника. Он није имао мира ни након смрти. Најпре је кришом, на брзину, сахрањен у Радовањском лугу покрај Велике Планае, како Турци не би пронашли његове посмртне остатке. Нешто касније, пренет је у Богородичину цркву у Тополи, коју је сам подигао, да би почетком 20. века трећи, надајмо се и последњи пут, сахрањен у Цркви Светог

Ђорђа Победоносца на Опленачком брегу у Тополи, коју је подигао његов унук краљ Петар Први Велики Ослободилац.

На дан кад се навршава двеста година од Карађорђевог убиства ми, углавном, остајемо неми, заинтересовани за неке друге теме, личности и догађаје. Не вреднујемо изнова његов јединствени и огромни допринос како бисмо из угла савремене генерације исказали захвалност једном од очева нације.

У односу према Карађорђу крећемо се од глорификовања до заборављавања. Остаје нам само да се надамо да ћемо га вратити међу нас, не само кроз манифестације или одавање почести на дан његове смрти, већ и кроз културу, уметност, образовни систем, средства јавног информисања и да више нећемо немо и незаинтересовано пролазити поред обележја посвећених њему.

Улога историчара је да изнова и упорно подсећају и подучавају.

Стога се и аутор ових редова, након уводних напомена и покушаја анализе тренутног стања у области културе сећања код нас определио да своје читаоце подсети на јединствену личност Карађорђа, истинског и непоновљивог див-јунака.

Покушаћемо да Карађорђа прикажемо не као појединца истргнутог из свога времена, већ кроз приповест о епохи у којој је живео и коју је својим деловањем у потпуности обележио.

Жеља нам је и да покажемо како је један изузетан појединац, својим делима, надрастао сам себе и постао симбол читаве нације која је његово име поистоветила са појмом слободе и родољубља.

Но, пођимо редом...

БЕОГРАДСКИ ПАШАЛУК У ПРЕДВЕЧЕРЈЕ ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА

Дуга традиција онога што се називало Оријентом заснована је на његовом посебном месту у европском историјском и културолошком искуству. Оријент није био само сусед некадашње „цивилизоване“ Европе, већ и извор цивилизација и језика, њен супарник у култури и једна од њених најдубљих и најчешћих слика о другоме. Оријент је саставни део европске материјалне цивилизације и културе. У културолошком, па чак и идеолошком погледу, оријентализам то изражава и репрезентује једним обликом дискурса који налази подршку у институцијама, вокабулару, академској науци, сликовности и доктринама.

С друге стране, насупрот појмовима као што су Европа и Азија, Окцидент и Оријент, налази се Балкан.

Чињеницу да је Балкан описиван као друго у односу на Европу није потребно посебно доказивати. Најчешће је за утемељеност таквог описивања коришћена тврдња да његови становници нису марили за норме понашања које је као стандарде осмислио и прописао „цивилизован свет“. И ова генерализација била је, као и свака друга, заснована на редукцији у посматрању и бројним стереотипима.

„Цивилизован свет“ први пут се озбиљније заинтересовао за Балкан почетком 19. века, када су се тамошњи народи, најпре Срби, па онда и Грци, упустили у дуготрајну, неизвесну, а по размерама страдања и суровости застрашујућу борбу за ослобођење од вишевековне отоманске власти. Поглед ка својим регијама на југоистоку Европа је поново усмерила у време кулминације Источног питања, између 1875. и 1878. године, а затим током Анексионе кризе, балканских ратова и Првог светског рата.

Почетно раздобље интензивираних интересовања западноевропских политичких и интелектуалних елита за дешавања на средишњем Балкану подударило се са раздобљем Првог српског устанка, највећег и по својим последицама најзначајнијег револта једног европског хришћанског народа против отоманске доминације.

Политичка ситуација у којој се налазио Београдски пашалук, једна од најзначајнијих отоманских области на Старом континенту, уочи избијања Првог српског устанка 1804. била је непосредна последица вишедеценијских аустро-отоманских ратова који су отпочели неуспешном опсадом Беча 1683, а окончани потписивањем мира у Свиштову 1791. године.

Ово раздобље сталних оружаних сукоба, често називаних европском реконкистом, карактерисано је значајним војним учешћем Срба у ратним операцијама аустројских трупа. Српски граничари и добровољачки одреди одиграли су значајну улогу у успесима хришћанских снага, имајући пре свега у виду чињеницу да су се оружане активности углавном одвијале на територији претежно насељеној Србима. Окончање тог дугог и турбулентног периода, означено потписивањем мира између Аустрије и Отоманског царства у Свиштову 1791, на бази територијалног status quo, означило је и привремену обнову отоманске власти на територији Београдског пашалука.

Реформска политика султана Селима III, заснована на афирмацији принципа помирења између хришћанског и исламског становништва, односно хришћанских поданика и отоманске државе, убрзо је почела да даје прве позитивне резултате. Султан је, поред осталог, забранио и повратак јаничара на

подручје Београдског пашалука. Истовремено, ферманима из 1793, 1794. и 1796. године, отоманска администрација створила је услове за благи привредни опоравак те регије, као и за успостављање специфичног облика аутономије засноване на кнежинској самоуправи. Овим актима било је забрањено насељавање Турака у српским насељима, утврђен је износ пореза и других дажбина, гарантоване су лична и имовна сигурност, слобода трговине, слободно обављање богослужења и употреба тзв. народне војске у циљу одбране пашалука. Такође, локални кнезови постали су својеврсни посредници између локалног хришћанског становништва и отоманске државне управе, чиме је додатно ојачана специфична аутономија самог пашалука.

Побољшање свеопште ситуације, до којег је дошло у периоду од 1793. до 1801. године, представљало је прелазни период између два значајна историјска раздобља – периода аустро-отоманских ратова и почетка Првог српског устанка. Помирљиви и благи карактер београдског везира Хаџи Мустафа-паше био се у основи успостављања овог ретко мирног и просперитетног периода у оквиру вишевековног раздобља отоманске доминације над регијама насељеним Србима.

Период благостања нагло је окончан повратком јаничара у Београдски пашалук 1801. године. Одметнути од централне отоманске власти, јаничари су убили београдског везира Хаџи Мустафа-пашу, укинули дотадашњи поредак у оквиру пашалука, протерали спахије са њихових поседа и укинули тек успостављену кнежинску аутономију. Заводећи анархију, владавину засновану на безакоњу, страху и насиљу, јаничари су увели Београдски пашалук у раздобље превирања и хаоса. Бројне неподопштине, отворено спровођење насиља, кршење правног система Отоманског царства и друге злоупотребе кулминирале су Сечом кнезова, у јануару 1804. године.

Убиство безмало 150 угледних Срба, кнезова, трговаца, образованих људи и припадника клера представљало је не само врхунац страховладе дахија, како су Срби називали јаничаре који су управљали Београдским пашалуком, него и непосредни повод за избијање Првог српског устанка.

Један од ретких историјских извора о том бурном раздобљу, спис Вука Стефановића Караџића „Прва година српског војевања на даије“, сведочи о масовном страху који су дахије и Сеча кнезова изазвали код становништва, као и о буђењу отпора код Срба. Неуспех дахија да ликвидирају све угледније Србе, а посебно некадашње старешине тзв. народне војске и учеснике аустро-отоманских ратова, пре свих Ђорђа Петровића (Карађорђе – Црни Ђорђе), омогућио је делимичну консолидацију преживелих српских првака и постизање договора о неопходности пружања оружаног отпора свеприсутном насиљу и безакоњу које су спроводиле дахије.

Говорећи о насиљу коме су Срби били изложени, Вук Караџић је у поменутом спису закључио како „ту сада другога суда ни спасенија нема, него да се бранимо, и да бијемо и ми њи: па кад ћемо везани женски

мријети и од њиови целата и сеиза, боље је да мремо јуначки, као људи, барем да замијенимо своје главе и да покајемо своју браћу; а жене и дјеца и куће ако нам пропадну, ни онако нисмо господари од њи”.

Свеопшти револт довео је до окупљања угледних Срба, 14. фебруара 1804, на Сретење, у Марићевића јарузи у Орашцу код Аранђеловца, и доношења одлуке о пружању оружаног отпора дахијама и њиховим трупима.

Карађорђева застава

РАЗДОБЉЕ УСПЕХА ПРВИ СРПСКИ УСТАНАК ОД 1804. ДО 1809. ГОДИНЕ

Тајно окупљање неколико десетина угледних Срба у Марићевића јарузи у Орашцу код Аранђеловца резултирало је доношењем одлуке о почетку оружане борбе, као и избором Ђорђа Петровића Карађорђа за вођу устанка.

Београдски пашалук

Сматра се да је родоначелник династије Карађорђевић Ђорђе Петровић рођен 15. новембра 1752. у селу Вишевцу, у лепеничком срезу, за време отоманске окупације Србије и Балкана.

У то време, Срби су чешће користили презимена настала као „очевска” него породична. Родитељи Ђорђа Петровића били су Петар и Марица Живковић.

Ђорђе Петровић се оженио 1786. Јеленом Јовановић из Маслошева. У том браку родило се седморо деце – ћерке Сава, Сара, Полексија и Стаменка, и синови Сима (умро по рођењу), Алекса (умро у 29. години у Кишињеву) и Александар.

Убрзо по заснивању породице Карађорђе је прешао у Срем, где је као добровољац учествовао у

Као одговор на покољ и догађаје који су му претходили, преживеле српске вође састале су се на народном збору у Орашцу, на Срећење, 14. фебруара 1804. године. Окупљени побуњеници изабрали су Карађорђа Петровића за вођу устанка против дахија. Он постаје средишна личност и покретачка снага свенародног покрета за национално ослобођење, врховни предвођитељ, господар и вожд српски, државотворац, војсковођа и дипломата.

Неочекивана побуна хришћанског становништва Београдског пашалука убрзо је прерасла у шири народни покрет усмерен против дахијске страховладе. Устанички одреди формиран су у различитим деловима пашалука. Шири ваљевски крај предводили су члановима

угледне свештеничке породице Ненадовић, Јаков и Прота Матеја. Области источно од Велике Мораве прикључиле су се устанку предвођене војводама Миленком Стојковићем и Петром Добрњцем. Средишњи део Шумадије, са центром у Тополи, ставио се под заповедништво самог војводе – Црног Ђорђа.

Већ у пролеће 1804. устаници су ослободили мања насељена места и предвођени Карађорђем покушавали да ступе у контакт са аустријским властима. Исправно процењујући своје интересе, који су се огледали у пружању подршке неутралности Отоманског царства у периоду експанзије Наполеонове Француске и опасности која је увелико претила Аустрији од ње, Беч се одлучио да у потпуности не изневери побуњене Србе, али и да им не да конкретну подршку. Као гест добре воље, аустријски заповедник Славоније и Срема, чије је седиште било у Земуну, пристао је да бу-

де домаћин првом сусрету устаничких првака и представника отоманских власти у Београду, који је окончан без опипљивог резултата.

Након скупштине устаничких првака у Остружници, интензивирани су борбе за ослобођење већих насељених места у пашалуку.

Прву реакцију централних власти Отоманског царства представљао је долазак босанског везира Бећирпаше у Београд у јуну 1804. године. Присуство високог отоманског званичника само је делимично допринело ублажавању најдраматичнијих последица дахијске власти у пашалуку. Саме дахије, Аганлија, Мехмед-ага Фочичић, Мула Јусуф и Кучук Алија, убијени су од стране Срба, а уз сагласност Бећирпаше, чиме је значајно ослабила снага одметнутих јаничара и крџалија у пашалуку.

Данак у крви

аустријско-турском рату 1787–1791, под командом Радича Петровића. За исказану храброст добио је Златну медаљу и подофицирски чин.

По повратку у Србију, одлази у хајдуке, у чете Лазара Добрића и Станоја Главаша, а затим и сам постаје вођа устаника. Успостављање ограничене самоуправе у Београдском пашалуку омогућило је Карађорђу да се врати земљорадњи и трговини и уреди своје имање у шумадијској варошици Топола.

Релативни мир у Србији престаје 1801. године, завођењем јаничарске страховладе. Српски народ доспева у најтеже стање ропства, понижења и патње, незапамћених од пада под Турке. Јаничарски терор кулминира страдањем најугледнијих Срба – Сечом кнезова.

Мисија Бећир-паше окончана је током лета 1804. доласком новог београдског везира Сулејман-паше, као и наставком неразумевања и оружаних борби између Срба и Турака.

Изneverени од стране Беча, Срби су се посредством своје делегације, у којој су били Прота Матеја Ненадовић и Петар Новаковић Чардаклија, у јесен 1804. за помоћ обратили руском цару Александру Првом. Међутим, суштински нарушена равнотежа у међународним односима, као непосредна последица ратова које је водио француски цар Наполеон, условила је веома уздржан и недоречен став Петрограда. Руски двор упутио је Србе на преговоре са Портом јасно им стављајући до знања да на руску помоћ не треба да рачунају.

Након двоструког неуспеха у напору да обезбеди савезништво и заштиту једне од европских хришћанских сила, устанички прваци одлучили су да отпочну преговора са Портом, те се у мају 1805. у Истанбул запутила делегација предвођена протом Алексом Лазаревићем и Стеваном Живковићем.

Неуспеси индиректног смиривања побуњених Срба, на чему су по налогу Порте радили васељенски патријарх и влашки кнезови, резултирали су одлуком централних отоманских власти да се са одметнутим поданицима обрачуна оружјем. За београдског везира постављен је нишки Хафиз-паша, чија се офанзива ка средишту пашалука неславно завршила великим поразом у боју на Иванковцу код Ђуприје 18. августа 1805. године. Иванковачки успех устаника, предвођених Миленком Стојковићем, Петром Добрњцем и Црним Ђорђем, представљао је и прву војну победу српских устаника над регуларним отоманским царским јединицама. Тим догађајем отпочео је низ устаничких војних успеха који ће кулминирати ослобођењем Београда 9. јануара 1807. године.

Као последица успеха у боју на Иванковцу, али и услед све већих успеха цара Наполеона у борбама у средишњој Европи, Петроград је постепено почео да мења свој иницијални став и заузима становиште да се Србима пружи подршка како би остварили ширу аутономију унутар Отоманског царства, а све са циљем превенирања евентуалног ширења француског утицаја на Балканско полуострво. Суштински различити интереси и циљеви српских устаника, који су се огледали у вођењу борбе за самоуправу, а касније и за потпуно ослобођење од отоманске власти, и владе у Петрограду,

која није желела да наруши крхке, али стабилне односе са Портом и истовремено чинила напоре да спречи ширење француског утицаја међу словенске народе на Балкану, утицали су да устанички прваци спознају да ће Срби своју ослободилачку борбу против Турака морати да воде сами.

У овој, иницијалној, фази устанка његови предвођеници истицали су тежњу ка остваривању одређеног степена самоуправе Срба у оквиру Отоманског царства, док се идеја о потпуном ослобођењу и осамостаљењу јавила нешто касније, током безмало једнодеценијског раздобља Првог српског устанка.

Година 1806. обележена је великим војним успесима српских устаника у читавом низу бојева. Током те године ослобођени су Пореч, Параћин, Ражањ, Крушевац и Алексинац, а као два најзначајнија војна успеха издвајају се победе у бојевима на Мишару, код Шапца (13. август) и Делиграду, код Алексинца (4. септембар).

Истовремено са низањем победа у бојевима, вожд Карађорђе је, упркос неуспесима у преговорима са Бечом и Петроградом, настојао да обезбеди савезништво суседа. Тако се средином 1806. обратио цетињском митрополиту Петру Првом позивајући га да се прикључи борби против Турака. Међутим, како су се, по тражењу Петрограда, Црногорци већ налазили у непријатељству са Француском, Петар Први није позитивно одговорио на Карађорђево позив.

Крај 1806. и почетак 1807. обележила су два највећа успеха српских устаника који су вишегодишњу борбу против Турака окончали ослобађањем Шапца и Београда. Ови догађаји допринели су томе да устанички прваци одбаце претходно склопљен Ичков мир, који је представљао први преговарачки успех остварен током иницијалне фазе устанка.

Битка на Чергу

Значајне промене у међународним односима, до којих је дошло током 1806, резултирале су, поред осталог, и отпочињањем непријатељства Петрограда и Истанбула. Приближавање руских трупа које су се налазиле на подручју Молдавије и Влашке условило је и приближавање интереса руског двора и српских устаника. Тиме је отпочела и наредна фаза устанка, коју су обележили развијање основних органа власти, али и војни неуспеси који су довели до кончаног слома устанка у јесен 1813. године.

Након успеха српских и руских трупа, до којих је дошло у бојевима на Штубику и Малајници 1807, устанак улази у раздобље условног затишја на бојном пољу и прекида непријатељства које је потрајало све до 1809. године. Ово примирје било је непосредна последица одговарајућих одредаба мировног споразума склопљеног у Тилзиту, као и руско-отоманског примирја договореног током преговора у Слобозији.

Двогодишње примирје и изостанак већих оружаних сукоба између српских устаника и отоманских трупа омогућило је посвећивање пољима државно-правног и друштвеног развоја, те је у том раздобљу усвојен читав низ значајних правних аката, а 1808. залагањем Доситеја Обрадовића у Београду је почела да ради Велика школа, претеча првог универзитета код Срба.

Низ српских победа над отоманским јединицама

окончан је бојем на Чегру, код Ниша, који се одиграо последњег дана маја 1809. године.

Период безмало двогодишње обуставе непријатељства између Руса и Турака омогућио је Порти да дефинише нову ратну стратегију у односу на побуњене Србе, реорганизује своје трупе на јужним ободима Београдског пашалука и да знатно јачим снагама крене у офанзиву против устаника, која је за циљ имала њихово потпуно гушење.

Догађај који је у војном погледу означио преокрет био је бој на Чегру. Одиграо се на стратегијски важном узвишењу код Каменице, северно од града Ниша, 31. маја 1809. године. Овај окршај представљао је наставак вишегодишњих офанзивних активности српских устаника, предвођених Карађорђем, које су биле усмерене ка ослобађању југоисточних области Београдског пашалука. Основни правац напредовања, након боја на Делиграду почетком септембра 1806, био је усмерен у правцу Ниша. Главна идеја и замисао устаничких старешина за циљ је имала заузимање, односно ослобађање Ниша.

Српске трупе у боју на Чегру чинило је око 16.000 бораца укључујући и око 2.000 коњаника. Артиљеријску подршку пружала су два пољска топа, два шестофунташа и седам топова прилагођених дејствовању из шанчева.

На запоседнутим положајима ископани су шанчеви, а одређен је и формиран распоред главних устаничких јединица. На десном крилу налазио се одред војводе параћинског Илије Барјактаревића, који је чинило око 2.000 бораца, док је лево крило, сачињено од око 3.500 устаника и стационирано на јужним обронцима Белог брда у близини Горњег Матејевца, било под заједничком командом војвода Петра Добрњца и Хајдук Вељка Петровића. На положајима на Раваништу код Каменице налазиле су се трупе под непосредним заповедништвом Милоја Петровића Трнавца. У првој борбеној линији у том делу бојишта налазили су се бећари под командом Петровића.

Средишњи део устаничких снага, који је своје шанчеве поставио на самом Чегру, чинило је око 3.000 пешака под командом ресавског војводе Стевана Синђелића. Устаничке јединице располагале су са више топова различитих карактеристика, од којих су два била постављена на левом крилу, а четири у шанчевима на Чегру. Коначно, резервне трупе, под командом млавског војводе Паула Матејића, биле су лоциране на оближњем Теменом врху. Услед изостанка јасне и ефикасне стратегије супротстављања противнику и отвореног сукобљавања водећих устаничких старешина, поједини делови српских трупа отпочели су, према историјским изворима, и пљачкање насеља у околини бојишта и прикупљање ратног плена.

Србима се у боју на Чегру супротставила отоманска војска јачине око 35.000 ратника, на чијем се челу налазио енергични Ахмед Хуршид-паша.

Неодлучност и оклевање главнокомандујућег устаничким јединицама Милоја Петровића резултирало је изостанком благовременог српског напада на Ниш, у којем се почетком маја 1809. налазио релативно слабији отомански гарнизон. Истовремено, мировање устаничких трупа омогућило је заповедницима отоманских јединица да изврше попуњу људства и захваљујући повременим мањим окршајима у рејону Каменице у потпуности сагледају стратегијски положај и јачину устаничких снага.

У пуном жеку устаничких војних успеха, између 1804. и 1809. Петроград је, упркос обећањима, избегавао да озбиљније ангажује своје трупе ради отварања главног фронта према отоманским јединицама у рејону Доњег Дунава. Руски двор је за такав став наводио више разлога. Неактивност руских трупа правдана је изливањем Дунава, мањком понтонских средстава, као и малобројношћу самих јединица.

Захваљујући таквом развоју ситуације, Порта је била у могућности да безмало све своје расположиве сна-

ге у Румелији, европском делу царства, упути ка Београдском пашалуку, односно на онај део фронта који је у стратегијским и политичким плановима и визијама устаничких заповедника у том раздобљу био стављен на последње место.

Обавештавајући Правитељствујушчи совјет српски о независној ситуацији у којој су се нашли устаници на положајима на Каменици и наслуђујући све извеснији неуспех у наступајућем боју, Милоје Петровић је указао на потребу да се преко руских представника у пашалуку издејствује ангажовање руских трупа како би се зауставило даље пристизање отоманских јединица у Ниш: „зашто овамо оживе Турчин са сви страна, као лист на гори, и сваки дан долази у Ниш војска ... да не знам од бриге шта ћу чинити, нити како ће се ово место одржати. А камо ли што је Делиград остао готово празан и ево се бојим да Турци какову штету у њему не учине; а нама нека буде Бог у помоћи!”

У боју на Чегру, према проценама, страдало је око 4.000 српских устаника. Овај окршај представљао је не само највећи и најзначајнији војни пораз Срба у Првом српском устанку, већ је омогућио и несметани продор победничких отоманских трупа долином Јужне Мораве у правцу делиградских шанчева.

После страховитог пораза у боју на Чегру, устаничке снаге на тзв. јужном фронту убрзано су се повукле на положаје југоисточно од Делиграда, чиме су борбе отпочете каменичким бојем настављене више од два месеца. Истовремено са српским повлачењем ка Делиграду, Хајдук Вељко Петровић се са делом јединица пребацио у рејон Сокобање. Циљ тог прегруписивања био је мотивисан потребом Срба да направе нову, овога пута успешнију баријеру у односу на надируће отоманске трупе, као и да их онемогуће у даљем напредовању долином Јужне Мораве, дубље у правцу Шумадије и Браничева.

Одбраном шанчева на Делиграду, које су као последица српског пораза у боју на Чегру великим пешадијским снагама и тешком артиљеријом нападале отоманске трупе предвођене Ахмед Хуршид-пашом, заповедали су Милоје Петровић Трнавац и Петар Добрњцац. Може се претпоставити да је потребу поновног заједничког деловања двојице истакнутих устаничких старешина, чије су несугласице, које су кулминирале Добрњчевим самовољним напуштањем положаја код Каменице добрим делом узроковале српски пораз на Чегру, условило сазнање да су њихове

Ахмед Хуршид-паша

грешке претиле да доведу до изненадног, неочекиваног и потпуног слома читавог устанка.

Сазнавши за пораз на Чегру и тежак положај устаничких јединица на Делиграду, Карађорђе је напустио опсаду отоманског гарнизона стационараног у Новом Пазару и убрзано, преко Тополе, пребацио своје људство и значајне делове устаничких трупа из Београдске, Грочанске, Смедеревске и Крагујевачке нахије на делиградско бојиште, чиме је број српских устаника у тој области досегао око 30.000.

Упркос пристиглом појачању, ситуација на делиградском бојишту по Србе је и даље била критична. Вожд Карађорђе је 10. јула упутио писмо руском фелдмаршалу Прозоровском у Букурешт, у којем га је, поред осталог, обавестио да се ситуација на Делиграду знатно погоршала када су „Турци 28го јунија нас са четири стране такођер и Государја Веља обколили и ... сви кад би крила имали излетети нас спасти не би могли”.

Карађорђе се 12. јула из Ћуприје писмом обратио и Родофиникину молећи га да заповедник руских јединица стационараних на Доњем Дунаву генерал-мајор Исајев упути „ако је възможно ... неку част војске уз Тимок да би се одовуд Турци потегли Видину, зашто управо на нас јесте весма мложество Турака и сваки дан непрестано баталије (итке – прим. приређивача) јесу да је тешко очима гледати”. Један од већих окршаја на Делиграду, у којем је дошло до значајнијих људских губитака на отоманској страни, о којима је у писму Родофиникину сведочио вожд Карађорђе, одиграо се 16. јула. Упркос великим губицима, отоманске снаге су настављале нападе на утврђене устаничке шанчеве.

Придружујући се вождовим апелима за помоћ упућеним руским дипломатама и високим војним старешинама, Родофиникину је у исто време из Делиграда писао и сам Милоје Петровић. Отворено молећи за хитну помоћ руских трупа, Петровић је наглашавао: „Ако какова помоћ од нашега милостиваго покровитеља и императора росијскога доћи мисли ... нек сад дође што брже може да нас избаве”. Ове поруке војда Карађорђа и највиших устаничких старе-

Битка на Чегру

шина сведоче о скоро безизлазној ситуацији српских устаничких трупа суочених са добро организованом и високо мотивисаном отоманском војском, предвођеном енергичним Ахмед Хуршид-пашом.

Паралелно са интензивирањем борби на Делиграду, заповедници отоманских снага одлучили су да пошаљу Алију Гушанца са око 5.000 ратника ка Ражањској нахији како би отварањем новог бојишта додатно ослабили одбрамбену моћ устаника и принудили их да истовремено пружају отпор континуирано надирућим отоманским снагама.

Интензитет напада отоманских снага на утврђене српске положаје на Делиграду није јењавао ни током јула, када је привремено отворен нови фронт у рејону Кладова на Доњем Дунаву. Истовремено са тешким и судбоносним борбама на тзв. јужном фронту, српске устаничке јединице убрзано су се повлачиле са својих положаја на реци Дрини, у Старом Влаху, као и из ширег региона Новог Пазара.

Не обазирјући се претерано на поновљене вапаје војда Карађорђа и Милоја Петровића, фелдмаршал Прозоровски издао је средином јула наређење генерал-мајору Исајеву да са својим јединицама притекне Србима у помоћ. То је учинио тек кад је отклоњена и последња озбиљнија сумња у вези са аустријским не-

ОРЂЕ

пријатељским намерама у односу на руске трупе које су се налазиле у ширем рејону Доњег Дунава.

Трупе генерал-мајора Исајева, које је чинило шест батаљона пешадије, два козачка пука и око три стотине пандура, прешле су Дунав код места Гогош и сусреле се са устаничким јединицама јачине око хиљаду ратника и шест топова, које су под опсадом већ дуже време држале отомански гарнизон стациониран у Кладову. Очекивано заузимање Кладова од стране здружених руских и српских трупа могао је да представља важан војно-политички догађај који би без икакве сумње допринео делимичном побољшању свеукупне ситуације на бојиштима у Београдском пашалуку. Међутим, иако је отомански гарнизон у Кладову чинило само око четири стотине ратника, далеко бројније руске трупе потпомогнуте српским устаницима и артиљеријом извршиле су напад на градске редуте, да би одбијени од стране бранилаца врло брзо напустили даљу опсаду кладовске тврђаве.

Последице неочекиваног руско-српског неуспеха под Кладовом биле су много веће него што се то могло очекивати. Генерал-мајор Исајев повукао је преостале руске трупе на леву обалу Дунава, док су Срби на том делу бојишта изгубили дотадашњу снагу и иницијативу. Део устаничких трупа под Кладовом дезертирао је и тиме додатно ослабио снаге на том делу фронта. Истовремено, вести о неуспеху здружених руских и српских устаничких снага додатно су негативно утицале на ионако низак морал српских трупа у делиградским шанчевима и осоколиле офанзивне отоманске јединице. Ахмед Хуршид-паша покушао је у више наврата да обухватним маневром опколи бокове српских устаника који су се налазили у шанчевима на Делиграду, али је сваки пут бивао одбијен. Миленко Стојковић је током вишенедељних борби на Делиграду преузео заповедништво од рањеног војводе Карађорђа и увео у битку око 2.000 одморних ратника, који су скоро сви страдали у окршају прса у прса са отоманским јединицама. Овај неуспех додатно је умањио способност Срба да се успешно одупру надирућим отоманским јединицама.

У делиградским шанчевима остало је око 9.000 устаника. Преостали су се повукли ка Сталаћу и Појатама да би главнина заузела нове положаје на Багрдану. Делиградска посада, препуштена сама себи и одсечена од главнине снага, без намирница, воде и муниције ускоро је престала да пружа озбиљнији отпор, чиме је отомански успех у борбама на Делиграду био омогућен.

Крајем јула, Ахмед Хуршид-паша искористио је повлачење дела устаничких снага и поново напао српске положаје на Делиграду, али овога пута знатно јачим јединицама оснаженим коњицом. Током једног од више пута поновљених напада, изведеног 3. августа, отомански заповедник остварио је успех пробивши српске положаје у делиградским шанчевима и натеравши устанике на потпуно повлачење у правцу северозапада.

Све до тог догађаја опкољеним српским снагама на Делиграду командовао је Милоје Петровић Трнавац. Након неуспеха у одбрани делиградских положаја, Петровић се са преосталим борцима повукао у Темнић.

Убрзо по отоманском продору кроз утврђене српске положаје на Делиграду, уследио је 7. августа пад Ћуприје, а четири дана касније и губитак Пожаревца, који је означио и отоманско избијање на Дунав код места Петка. Тиме је територија која се до тада налазила под потпуном контролом српских устаника била пресечена на два дела.

Отманским запоседањем српских утврђених положаја на Делиграду почетком августа 1809. окончана је дуготрајна агонија устаничких трупа на тзв. јужном фронту, која је отпочела недореченом офанзивом устаника у правцу Ниша, а кулминирала тешким поразом и великим људским губицима у боју на Чегру.

Август 1809, након вишеструких српских пораза у борбама на Каменици и Делиграду, и симболично је означио почетак дуготрајног краја Првог српског устанка. Општа несигурност и деморалисаност, посусталост, исцрпљеност, све присутнији страх и неизвесност довели су и до бега дела угледних устаничких првака, црквених великодостојника и других истакнутих личности. Тако су током августа Београдски пашалук напустили Родофиникин, војвода Петар Добрњац, совјетник Јован Протић и београдски митрополит Леонтије.

Општа криза у устаничком покрету у Београдском пашалуку делимично је ублажена током јесени 1809, када је, захваљујући руској офанзиви против отоманских снага на Доњем Дунаву, дошло до постепеног слабљења отоманске офанзиве у пашалуку, а потом и до делимичног повлачења трупа са дела те територије.

Тек наредне, 1810. године Срби су успели да поврате некадашње положаје на делиградском бојишту. Тиме су окончана и последња непријатељства отпочета великим српским поразом у боју на Чегру.

У време боја на Чегру вожд Карађорђе је са својим ратницима опседао отомански гарнизон стациониран у утврђењу у Новом Пазару. Вести о српском поразу у каменичком боју вожд је примио тек 5. јуна, на дан ослобођења Сјенице, када му је курир Стеван Ковачевић донео писмо Милоја Петровића, упућено из Делиграда.

Упркос добијеним вестима о неочекиваном неуспеху и губитку три нахије, као и извештају Петровића који је говорио о континуираном пристизању нових отоманских трупа у Ниш, Карађорђе, по свему судећи, у почетку није био потпуно свестан обима и последица чегарског пораза. Нешто касније, у писму Родофиникину, упућеном 28. јуна 1809. из Тополе, он је изнео тезу по којој „народ ... и не помишља да може бити да је оно и наша погрешка богу те се оно онако случило...”. Овакав став војводе Карађорђа није једноставно објаснити. Његове узроке могуће је тражити у томе да непосредно по окончању каменичког боја није имао целовиту информацију о дешавањима на Чегру. Истовремено, могуће је и да је сам осећао део одговорности због избора Милоја Петровића Трнавца за главнокомандујућег устаничким трупама на тзв. јужном фронту. У сваком случају, Петровић је свој очито неуспех у обављању поверене мисије у почетку платио само губитком јавних функција, што је својеврсни преседан када су у питању слични догађаји у Првом српском устанку.

Први српски устанак

ПОЧЕТАК КРАЈА КАРАЂОРЂЕВЕ СРБИЈЕ ПРВИ СРПСКИ УСТАНАК ОД 1809. ДО 1813. ГОДИНЕ

Преломни догађаји, који су се одиграли 1809, а који су кулминирали српским поразом у боју на Чегру, условили су промену обима и последица борбе у Првом српском устанку.

Велики људски губици до којих је дошло у боју на Чегру, деморалисаност устаника, разједињеност њихових заповедника, као и дуготрајно продирање отоманских јединица долином Велике Мораве дубоко у Београдски пашалук, означили су почетак краја Првог српског устанка. Врло брзо биле су напуштене све новоослобођене територије на западу, а највећи део устаничких трупа пребацио се на моравско ратиште у намери да заустави даље продирање отоманских снага.

Неуспешна одбрана делиградских шанчева која је трајала више недеља, мањи успеси устаника у окршајима са отоманским трупама код Јагодине и у Ресави

одиграли су се истовремено са почетком дејствовања руских трупа у ширем рејону Доњег Дунава.

Поучен дотадашњим резултатима својих активности које су за циљ имале интернационализацију српске борбе за ослобођење од отоманске власти, вожд Карађорђе се у том преломном периоду одлучио да у свом спољнополитичком деловању напусти дотадашњи проруски став, те је покушао да обнови, односно успостави комуникацију са аустријским и француским двором.

Однос Аустријског царства у односу на дешавања у Београдском пашалуку зависио је од више фактора, међу којима су се по свом значају издвајали обим и последице оружаних сукоба на територији пашалука, врста и значај руско-српских односа, став француског цара Наполеона у вези са Источним питањем и карактер односа Француског и Отоманског царства.

У првим годинама устанка, дешавања у Београдском пашалуку Беч је поимао као једну у непрекидном низу мањих или већих буна против отоманске власти, унапред осуђену на неуспех. Како су се ређали српски успеси на бојном пољу, а посебно после ослобођења Београда 9. јануара 1807, аустријски двор је променио дотадашњи став посматрача и створио јасну дистанцу у односу на тада већ револуционална дешавања јужно од Саве и Дунава, која су претила да се прелију и на друге пашалуке у Румелији, европском делу Отоманског царства.

Милош Обреновић

Увиђајући суштинску промену до које је у односу на борбу Срба за потпуно ослобођење од вишевековне отоманске доминације дошло у високим политичким круговима у Бечу, вожд Карађорђе је 1809. одлучио да покуша да успостави комуникацију са француским царем Наполеоном. Међутим, ценећи значај очувања добрих односа са Портом, француски цар није желео да у већ сложеној војно-политичкој ситуацији у Европи ствара клице новог потенцијалног сукоба, овога пута са Отоманским царством. Иако је одао признање српским устаницима и њиховим војним успесима, Наполеон је увидео да су ослободилачке тежње балканских словенских народа, а пре свих Срба, у супротности са његовим интересима и политиком коју је водио у вези са Блиским истоком.

Француска у том раздобљу није могла имати позитиван утицај на дешавања у Београдском пашалуку. Стога је судбина Срба била у непосредној вези са специфичностима сложене руске политике на Балкану, као и односом Петрограда и Истамбула.

Иако је током 1810. Србима пошло за руком да накратко поврате самопоуздање, што је резултирало победама у бојевима код Лознице и Варварина, а

потом и ширењем ослобођене територије на исток пашалука, главна оружана дејствовања у периоду Првог српског устанка суштински су била окончана. Једина нада коју су вожд Карађорђе и српски устаници имали заснивала се на очекивању трајне обнове директнијег руског утицаја на дешавања у Београдском пашалуку. Међутим, таква очекивања нису била заснована на правилној анализи међународних односа у Европи, као и ни на последицама континуираног наставка експанзије Француске на исток Старог континента.

У периоду између 1810. и 1812. дошло је до интензивирања руско-српске војне сарадње, која је за циљ имала одбацивање отоманских снага дубље на југ Београдског и Видинског пашалука. Најзначајнија ратна дејства одиграла су се у областима Крајине и Кључа.

Заједничке руско-српске војне операције отпочеле су 6. јуна да би биле окончане значајним успесима 9. септембра 1810. године. Током те офанзиве ослобођени су Брза Паланка, Кладово, Соко Бања, Неготин, а вођене су и тешке, али успешне борбе код Прахова, Јасике и Варварина. Почетком октобра српски устаници потукли су и значајне отоманске босанске трупе.

Руско-српска сарадња на подручју пашалука настављена је и 1811. године. Окршаји мањег интензитета низали су се један за другим, а највећи успех у борби против отоманских снага 1811. Руси и Срби остварили су 10. и 11. октобра на нишкој Грамади. Око 4.500 Срба и око 1.500 Руса, предвођени Младеном Миловановићем, кнезом Јевтом и пуковником Константином Полтурецким, потукли су око 8.000 османских ратника, којима је заповедао победник у чегарском боју Ахмед Хуршид-паша. Упркос том успеху, Срби и Руси нису ни покушали да изврше напад на Ниш и

Вујица Вуличевић

евентуално заузму сам град и тврђаву. Разлог за то налазио се и у интензивираним напорима великог везира, који је у другој половини октобра и у новембру те године настојао да руску страну приближио идеји о потреби склапања примирја. Крај 1811. означио је и крај скоро двогодишње руско-српске вој-

Убиство Карађорђа

не сарадње у борби против отоманских трупа. Уследио је дуготрајан период руско-отоманских преговора, окончан 16. маја 1812. потписивањем мировног споразума у Букурешту.

У потпуности свестан опасности и могућих последица наступајуће Наполеонове офанзиве на Исток, руски цар се определио за убрзано смиривање веома нестабилне ситуације на подручју захваћеном српско-руско-отоманским оружаним сукобима. После дуготрајних преговора Петроград и Porta потписали су мировни споразум у Букурешту, који је у 8. члану дефинисао за руски и отомански двор прихватаљив исход безмало деценијске српске ослободилачке борбе.

Желећи да све своје снаге супротстави Наполеону, руски цар је изневерио основна очекивања српских устаника. Чланом 8. мировног споразума склопљеног у

Букурешту Србима је била осигурана амнестија, али и обавеза да предају утврђене градове и крупно оружје. Заузврат им је дата могућност успостављања унутрашње аутономије, што је било у потпуној супротности са карактером самог устанка и борбе за потпуно ослобођење од вишевековне отоманске власти.

Вишегодишње ратовање против надмоћнијег противника довело је до исцрпљености, слабљења борбене готовости и мотивације, што је постало видљиво напуштањем даљих офанзивних планова од стране заповедника српских устаника.

Борбе Срба за трајно ослобођење од вишевековне отоманске власти окончане су крајем септембра и почетком октобра 1813. године. Тиме је, показало се привремено, на свиреп начин пригушена луча слободe којој су тежиле генерације Срба, а која

ће бити обновљена на потпуно другачијим темељима и принципима 1815. под вођством кнеза Милоша Великог (Обреновића).

Те 1813. Карађорђе је са породицом и најистакнутијим војводама прешао у Аустрију, а потом и у Бесарабију (Русија).

После неуспелог покушаја да убеди руског цара да уђе у рат против Турске, ступио је у контакт са грчком организацијом „Хетерија“, чији је циљ био заједнички устанак Грка, Срба и Бугара и стварање велике балканске државе.

Са намером да покрене заједничку борбу за ослобођење балканских народа, Карађорђе се почетком лета 1817. тајно вратио у Србију, после четворогодишњег боравка у Русији. Са њим је био само његов верни пратилац Наум.

Скривен у Радовањском лугу, код Велике Плана, на поседу сељака Драгића Вукића, преко свога кума Вујице Вуличевића Карађорђе је покушавао да ступи у контакт са кнезом Милошем Великим. Његов циљ био је устанак свих балканских народа – за коначно ослобођење од турског ропства.

Свестан да појавом Карађорђа падају у воду све дотадашње борбе у Другом српском устанку, као и његови лични владалачки планови, кнез Милош Велики није се одазвао позиву. У сукобу опречних политичких концепција и у борби за власт припремао се да нареди убиство Карађорђа.

Наређење да се убије Карађорђе кнез је издао Вујици Вуличевићу, који је тај страشان задатак поверио извесном Николи Новаковићу. Новаковић је Карађорђа убио секиром на спавању, пред само свитање 25. јула 1817. године. Након што је усмртио уснулог вођу Првог српског устанка, убица му је одсекао главу и предао је вождовом куму Вујици Вуличевићу. Карађорђева одсечена глава убрзо је стигла у Београд, пред београдског пашу Марашлију.

Мучко, кукавичко и монструозно убиство великог Карађорђа изазвао је велико незадовољство и тугу међу Србима. Милош се тим чином можда и ослободио Карађорђа, али је и зачео тешку драму властите савести која је у наредна два века у значајној мери определила друштвене и политичке токове у Србији...

Два века касније Карађорђево тело почива у задужбини његовог унука краља Петра Првог Великог Ослободиоца. ■

